ISSN 0134-2312

EESTI NAINE

2 1989

VOLDEMAR MAASKI foto

Maila Malmre

vaip

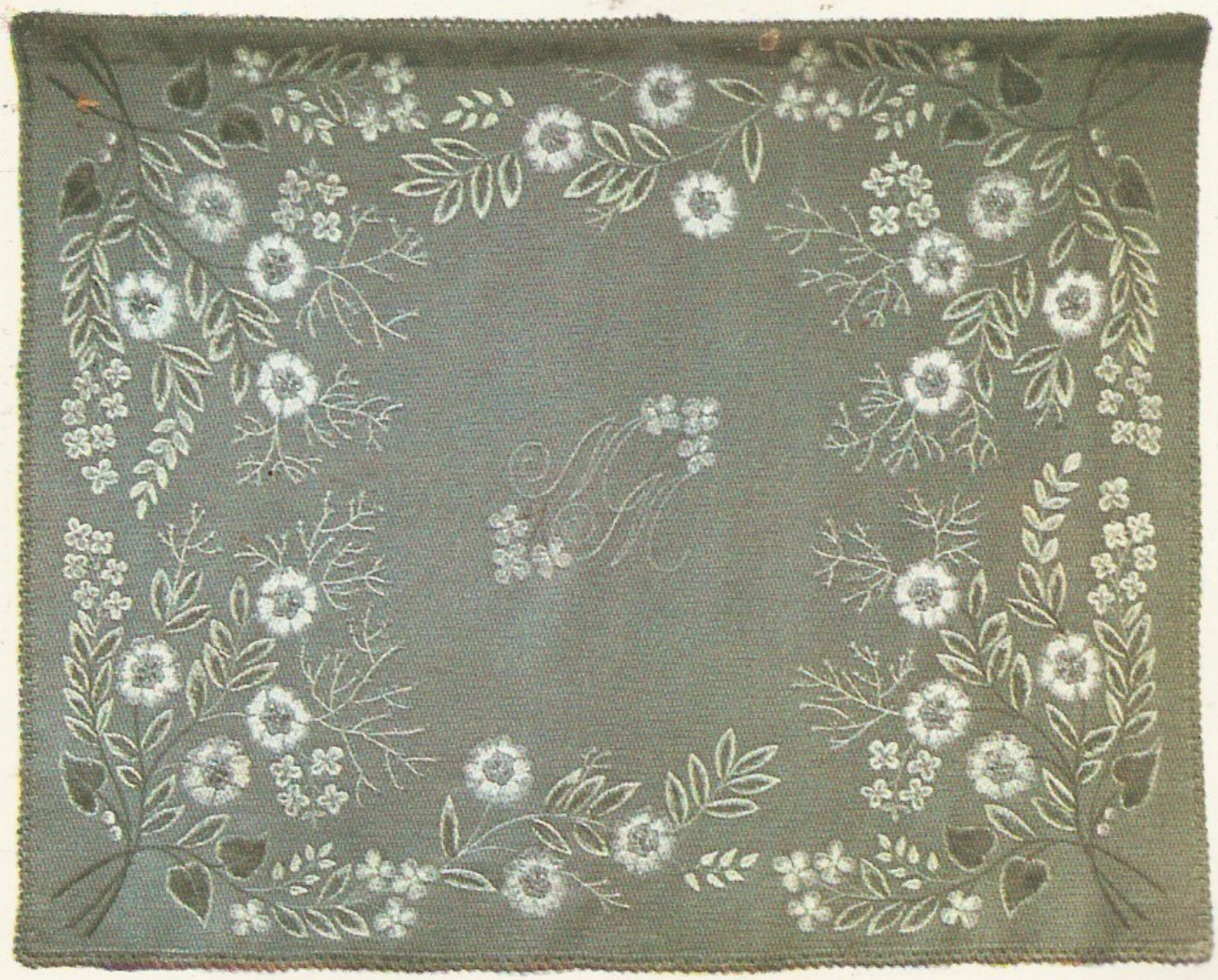

Tiia Toomet

Naise saatus tänapäeva maailmas
lehvivad palakad tuules neil on pesupulbri ja puhtuse lõhn
huulepulk kotipõhjas sassis tuka all inimeseigatsus
neljakümnerublased kingad mis sügisel lasevad vett läbi
otsida iseennast iseennast säästmata
naeratada vastutulijale argirutus
kuni poed pannakse õhtul kinni kuni pea läheb halliks
kohusetunne veab ristikesi taskukalendrisse
otsustaval eluhetkel meenub ikka midagi kohatut
plikapõlve õitsev jasmiinipõõsas siilipoja niiske ninaots
siis läheb kõik jälle omasoodu lumi langeb ja lapsed on palavikus
väsimus ajab juuri köögiaknal asaleapotis
aga öösel unes tõmmatakse sitskardinad eest
ja nende taga magab suur punane ürgnaine emajumal
tema lopsakatel puusadel õõtsuvad sidruni- ja apelsinisalud
paradiisijõed laskuvad mägedest õhus lehvib sperma ja imiku uimastav lõhn
kuni äratuskell uuristab nüri noaga ihusse augu
akna taga on taas hall tuuline hommik täis lootusi ja rõõmuaimdust
naine peseb end kiirustades kraani all värvib peegli ees silmi
juba ta lähebki kontsade klõpsudes vihmamärjal tänaval
natukene õnnelik ja natukene ärevil
maailma saatuse ja oma uue helevalge seeliku pärast
mis võtab tuult paisub nagu puri ja juba ta kerkibki õhku
hommikuse linna kohal lendavad naised nagu suured valged linnud

© «EESTI NAINE», 1989

Eesti naiste V kongressi eel

EESTIMAA NAISTELE

Eesti NSV naiste kongresside ajalugu algab 1945. aastast. Märts 1945 — Eesti naiste I kongress, märts 1948 — II, 1963 — III, 1983 — IV kongress. Nüüd, 14. ja 15. aprillil 1989 seisab ees Eesti naiste V kongress.

Suuresõnalised võrdõiguslikkust ja naist kui väsimatut ühiskonnaehitajat ülistavad loosungid on jäänud väga kaugele tegelikkusest. Tegelikkuses saastavad mured meie ja meie perede hinge, olmekoorem on raske kanda. Üldkurdetav kultuuritus on saanud alguse kodukultuuri kaotamisest ja naise kui kodukultuuri kandja tähtsusetuks pidamisest. Lahenduste võimalused on tihti põrkunud vastu bürokraatlikke keelde: ei ole võimalik, ei ole lubatud, on teisejärguline.

Praeguse ärkamisaja lootuste täitumisele teerajajad on seni olnud enamasti mehed. Olukorras, kus elu väärtused on moondunud ja nõuavad taas õigele kohale asetamist, on naiste kohus rohkem kaasa rääkida. Saaksime muredest paremini jagu, kui tunneksime suuremat ühtekuuluvust, vabadust ise tegutseda sisemise vajaduse ja terve mõistuse sunnil. On vaja meile harjumatu mõiste — heategevus — uuestisündi, on vaja meie hingejõudu nii meile endile kui meestele ja lastele.

Eestis on rohkem kui kakskümmend viis aastat tegutsenud naistenõukogud. Nende eestvedajad on teinud võimaluste, olude ja eesmärkide piires parima. Kuid need pole ainus võimalik naiste ühendus. Meil on loodud naisteklubisid, käsitööringe. Naisliikumine tervikuna pole aga välja kujunenud, puuduvad selle põhimõtted. Me ei tunne oma naisliikumise täit ajalugu, osa sellest on maha vaikitud ja avalikkuse ette toomata tänini. Ometi oleks eesti naisliikumisest tervikuna avastada kasulikku, praegusaega edasiviivat. Uurimata valdkond ootab aja- ja kultuuriloolasi.

Meie arvates on vaja igati toetada ja arendada omaalgatust, hakata moodustama uuesti kord juba olemas olnud NAISSELTSE, mis edendaksid kodumajandust, käsitööd, taluelu, taasärataksid heategevuse, aitaksid kaasa Rahvarindele.

Eesti naiste kongressini pole jäänud pikka aega. Vaevalt jõutakse selle lühikese ajaga algatada rohkete naisseltside sündi. Iga ununenud ja seetõttu uus mõte nõuab harjumist. Ent — mõtleme koos. Sellest, kuidas suudame kongressi eel endi seast usaldusväärseid, ärksa meelega delegaate valida, kuidas läbi arutada kongressi töö põhimõtted, jagu saada kivinenud arusaamadest, oleneb kogu foorumi kokkutulemise mõte, ajakohasus ja tulemuslikkus.

Kongressi valmistavad ette naistenõukogud. Oodatud on iga ettepanek. Aeg on piisav, et arutleda, miks tuleme aprillikuus kokku, millist naisliikumist vajame, missugune peaks olema selle põhieesmärk. Arvamustele on avatud massiteabevahendid, «Eesti Naine» sealhulgas.

Näeme eelseisvat kongressi k õ i g i Eesti naiste hea tahte, inimlikkuse ja südamesoojuse ühendajana k õ i g i kodude inimväärse käekäigu nimel. Võimalik, et vajame naistenõukogudest, -klubidest ja naisseltsidest, naisliikumise kõigist avaldusvormidest moodustunud ühist EESTI NAISTE LIITU.

«EESTI NAINE»

Isadepäeva lilled Toompea lossis HANS VAISMA foto

Võimekas või võimetu valitsus

Läinud sügise 12. novembril olid Toompea lossis Eestimaa 34 pere emad ja isad, komsomoli keskkomitee ja «Noorte Hääle» organiseeritud pereesindus. Kuumas novembris jäi see pretsedenditu üritus poliitilisemate varju. Ehk ei ole alljärgnev seetõttu liiast. Pealegi näeme pereesindust «Maalehe» ja NNi peretoetuse üleskutse seni kõige reaalsemaks saanud osana, tänu NH kolleegile Pärja Keskülale ja komsomoli keskkomitee osakonnajuhatajale Toivo Aaljale.

26. juuni NH kutsus leidma vähemalt kolme lapsega eesti peresid, kellest moodustuks pereprobleeme avalikustada aitav pereesindus. Septembriks oli sõprade, tuttavate, sugulaste, endiste õpetajate jt abiga koos nelikümmend kolm peret; nendega kohtuti Tartus, Tallinnas ja Pärnus, 12. novembril niisiis Toompeal. Emasid ja isasid olid vastu võtmas ministrite nõukogu aseesimehed Ain Soidla ja Rein Otsason, asjadevalitseja Elmar Matt, ökonoomikaosakonna juhataja Albert Norak ja ministrite nõukogu esimehe abi Rein Kaarepere.

Pereesindus küsis. Küsis teravalt ja kriitiliselt. Kust võetakse eelarvedefitsiidis raha perede toetuseks? Kuidas sundida ettevõtteid ettevõtlusseaduse tingimustes mõtlema rohkem peredele? Miks on aineliselt eriti armetusse olukorda jäänud juristide intelligentide pered? Miks ei saa ausa riigitööga end elatada ja peab vabast ajast rügama kooperatiivis? Mis kasu on paljulapselise pere korterisaamise eelistest, kui see haigla või kooli kus pereisa (-ema) ametis, saab ühe korteri kümne aasta jooksul? Millal saame lahti hullumeelsest defitsiidist? Millal hakkame tegudes väärtustama inimest? Jne, jne.

Üks pereisa üties: me ei tulnud nõudma ja kurtma, tulime oma muresid avalikustama. Pereesindus oli koostanud valitsusele ettepanekute projekti. Avaldati arvamust, et pereesindusest võiks saada alatine, pereasjade lahendamisel nõuks ja abiks olev organ. Vaevalt lootis ükski kutsutu rabavat või kiire lahendust pakkuvat kohe kuulda. Ometi jäid küsimused kõik päris retooriliseks või vastused väga üldsõnaliseks. Mõni mõte Ain Soidla jutust.

Stagnaaeg mõjus eriti hävitavalt peredele. Peres leiavad kajastust ühiskonna kõik hädad. Meie ühiskond ei ole inimesesõbralik. Ei riigis tervikuna ega Eestis ole sotsiaalpoliitikat. On tohutu sotsiaalne ebavõrdsus erinevate elanikegruppide vahel. Mingisuguseid kergeid abinõusi olukorra kiireks lahenduseks ei ole olemas. Riigi majanduslik olukord on kehv. Oma perekonnapoliitika ja lootused seonduvad IMEga. Praegu toimub kellegi toetamine ainult kellegi teise arvelt. See ei ole õige.

Albert Norak tutvustas vabariikliku, eelarvelistele summadele toetuva perefondi projekti. See oli uudis, hea peale

NOORT PERET märgates

kuid . . . ikkagi kahjuks ainult p r o j e k t. Raha leitakse, kuid fondi elluviimise põhitakistuseks oli veel novembrikuus Albert Noraku sõnul justiits- ja rahandusorganite arvamus, et ei ole õige ühes vabariigis luua oma süsteemi niigi olemasolevate üldriiklike toetuste kõrvale. (Nende, üldriiklike 4, 6 ja 7 . . . rubla meenutamine põhjustas saalis iroonilise naeru.)

Valitsuse esindajatega dialoogi pidajad olid enamasti peresad. Naised, noored ja kena olemisega, paistsid siiski elutargalt tüdinud. Kaks ainukest, kes meeste seas sõna võtta söandasid, ütlesid lauataguse kahtleva kõneviisi peale: mitte p e a k s, vaid p e a b peresid aitama! Ja üsna lõpus «rikkus» ürituse väljapeetust ühe naise suust kõlanud: hakake ometi ükskord midagi t e g e m a ka! Ütlemine tuli südamest, isegi südametäiega . . .

Lossilaua tagant kostnud vastustest jäi mulje: ühe liiduvabariigi valitsusel (antud juhul Eesti NSV omal) pole eriti võimu, väge' ega iseseisvust peremuredegi lahendamiseks. Ain Soidla rõhutas: väga palju oleneb sellest, missugune tuleb meie riigi uus konstitutsioon. Rein Otsason veenas: ainult isemajandamine suudab olukorda päästa. Nii kinnitus teada tõde: perekond ei ole nähtus omaette, pigem ühiskonna vigade ja hädade peegel — noor pere on meie rängim mure, kuid pere muresid ei saa vaadelda ega lahendada eraldi. Sotsiaalset ebavõrdsust kohtab kõigis eas inimeste vahel. Kitsast tekki ei saa nii nihutada, et sellest kõigile jätkuks, keegi jääb nagunii katmata. Hoopis tekk ise, st võimalused peavad olema suuremad. Seepärast peitub ka pereprobleemide lahendus ainult IMEs ja õiglases konstitutsioonis. Just seetõttu kuulati mõne päeva pärast, 16. novembril Toompeal toimunut äärmise tähelepanu ja kaasaelamisega igas Eestimaa kodus. Üle pikkade aastate oleme hakanud aru saama, et poliitikast sõltub kogu rahva ja iga üksikisiku saatus.

Inimese väärtustamisest veel nõndapalju, et siin ei peaks takistuseks olema ei vahendid ega fondid. Eeskuju näitas pereesindus ise, lossilaua taga istujaile kuulusid isadepäeva (novembri teine pühapäev!) lilled. Tänu lillede loodud õhkkonnale saime teada, et Ain Soidla on kahe poja isa, Elmar Matil on kolm last ja viis lapselast, Albert Norak nelja lapse isa ja kuue vanaisa . . . Võibolla oleks pidanud lõputseremooniast alustama, siis tulnuks vestlus soojem, ei kõrgete ametnike ja perede, vaid isadevaheline. Aga eks ole selline lähenemine meile enneolematu, justkui lossi sobimatu. Kõikide suurte puuduste kõrval on suurim inimsuhteid, sealhulgas peresiseseid ja perede vahelisi, väärtustava ühiskondliku arvamuse kesisus. Siin on ajakirjanduse, sealhulgas «Eesti Naise» töömaa.

Sisuliselt haakus pereesindusega järgmisel päeval, 13. novembril kultuurifondi korraldatud heategev perepidu, kus peeti kõnesid, lauldi laule ja kuulutati välja ülemaailmne eesti pere sihtkapital, kuhu kuulusid ka peo sissetulekud. Ilus pidu oli, linnahall liikus ja elas, oli loomulikku korda ja segadust nagu ikka, kui palju väikesi lapsi majas. Kerge oli koos laulda, et maa tuleb täita lastega. Laul on ideaal. Tegelikkuses tuleb maale sündinud lapsi toita, katta, harida, armastada — nii iga lapsevanema kui valitsuse vastutustunde ning armastusega. Ja hoida lootust, et sellest lootusest jätkuks lastelegi, sest «Kes lootuse kaotab, see kaotab kõik,/ kes võiduni mängib, jääb võitmatuks.» (H. Runnel)

November 1988 HILLE KARM

Lisasõnad jaanuaris 1989. Vabariiklik perefond on kindlalt tulekul, sellest meie edasistes numbrites. Ka on valitsus pereesinduse ettepanekud tõsiselt läbi arutanud, esindus ise aga on püsinud ja arenenud. Järelikult vajalik ja tõsine ettevõtmine.

AIMI PAALANDI

Tahan läbi makaroni minna

AVATUD VIHMAVARJUGA

— niisugune on minu iseloom. Te imestate? Mõtlete vist, et ka kinnise vihmavarjuga on seda tülikas teha. Või tahate öelda, et see on täiesti võimatu?

Mina lõpetasin ülikooli ja mul oli kolm last. Stuudium läks vaid aasta jagu pikemaks. Õppisin eesti keelt ja kirjandust. Erialasele tööle pole kunagi saanud. Küllap tööd oleks olnud, aga mind pole töö jaoks jätkunud. Diplomiga üheaegselt sain Riinu. Aasta pärast sündis Siiri.»

Olin Eve ja Andres Satsil külas läinud aasta jaanuaris. Pereema oli särav ja ümmargune. Oodati viiendat. Telefonitsi kuulsin, et 15. veebruaril oli sündinud Sander.

Mina mäletan, sina ei mäleta.
On see jumalik ime või nõidus?
Iga mälestust kaua ei mäluta,
nii sa ütled. Ja sinul on õigus.

Mulle meelde jääb see, mis ei unune.
Ülejäänu ma unustan ära.
Ülejäänu koos pärgadeks punume
siis, kui silmad on kaotanud sära.

Luulehuvi neid kokku viiski. Tallinna tüdruk Eve ja Viljandi noormees Andres kohtusid Tartus ühel luuleõhtul Lutsunimelises raamatukogus. Tudengineiu Eve luges seal oma luuletusi ja boheemlase hingega Andres, habemik ning vatijopis, oli kuulajate seas. Taas kohtusid nad Pälsoni tänava ühiselamus ja juhtus nii, et Andres armus Evesse.

«Mida ta minust, trullakast, endassetõmbunust, ühe-lapsekodus kasvanud inimpelgurist leidis, ei oska küll arvata,» imestab Eve veel tänagi.

Küllap see jääbki saladuseks, sest armastuse teed on seletamatud. Küllap oskas Andres ära näha Eve olemuse põhjatuse, otsatu võime salata iseend oma hinge pürgimuste poole püüeldes.

Raha, asjad, suvila, auto — need on Eve jaoks olematud selsamal lihtsal põhjusel, et tal pole neid kunagi olnud.

«Kui ma jälle last ootasin, pöördus mu pilk iseenesest sissepoole. Rohkem kui muu huvitas mind, mis minus toimub. Tahtsin ära tunda hetke, mil jagan end kaheks: iseendaks ja selleks uueks eluks minu sees. End jagades soovisin oma parema poole anda uuele. See kõik oli kui looming. Ma valisin pilte, mida ma vaatasin, ma valisin luuletusi, mida ma lugesin ja ma ei vaadanud peaaegu kunagi koduaknast välja. Seda ma kartsin teha.»

Varakult õppisin rääkima sõnu,
mida head tüdrukud üldse ei kasuta.
Pahade poistega sõprust ja sõdu
pidasin, kinosse trügisin tasuta.

— — —

Sündisin majas ja kasvasin majas.
Mängisin tänavail, ehitusplatsidel.
Omases keskkonnas, omases ajas.
Tahmakiht kopsudel, kivitolm patsidel.

Tudengipõlve korteriotsimised ja pendeldamine Elva-Peedu vahel tõid Satsi pere seitse aastat tagasi ühte väljastpoolt vaadates väga koledasse majja Jaama tänavas. Valida ei olnud ju millegi vahel. Kes tahab lastega noort peret oma katuse alla?

Pereisast oli selleks ajaks saanud paarisajarublase kuupalgaga tööline Tartu rajooni remondi- ja ehitusvalitsuses ja see ettevõte andiski 20ruutmeetrise toa töölisühiselamus.

Otse toaaknasse paistab Tartu ainus õllekas — «televiisor», nagu seda sealkandis nimetatakse. Igavleja ühiselamuaknal võib õlleputkas ja selle ümber toimuvast tõepoolest päevajagu elamusi saada.

Algul lapsed kartsid sireeniga miilitsaautosid, porilombis magavaid mehi, kurje hääli. Pikapeale harjusid ära. Kui maja tagumisest uksest välja minna, siis polegi asi nii hull. Majade vahel saab peitust ja kulli mängida, tagahoovis on liivakastki olemas.

Köök on nelja pere peale. Ega ses rõõmu ole, kui naabrid su supipoti kaane alla piiluvad ja haletsevad, et lõunaks mõeldud lihatükk nii väike on.

Lastest on juba palju abi. Üheksa-aastane Andres toob poest leiva ja kartulid. Vähemalt kaks leiba ja kuus kilo kartuleid tuleb korraga tuua.

Toiduga püütakse lihtsamalt läbi saada, nõnda et söök saaks toas söödud. Leib, piim, kartulid, või. Koolilapsed saavad koolis tasuta lõuna, lasteaias käijad on seal prii toidu peal. Kui kord tuulerõuged majja tulid ja kogu peret isa palga eest toitma pidi, oli kitsas käes küll.

Mööbel on omatehtud või komisjonipoest ostetud. Ainus päris uus asi on televiisor. See osteti enne Lake Placedi olümpiamänge ja see oli pere kõikide heade abiliste ühine ost.

Eve ema ja isa aitavad ja Andrese isa ning õde. Eve vanemad elavad Mustamäel kõrghoone 13. korrusel. Seal olles tunnevad lapsed siirast rõõmu, et neilgi on võimalus kellelegi ja millelegi ülalt alla vaadata. Teame ju, kui sageli meie suurperede lapsed ülalt alla vaatamist kogevad. Viljandis vanaisa ja tädi Marju juures olles saab tunda oma maja, oma õue, oma õunapuu tunnet. Vanaisa on meister lastega teatrit tegema, neid võlumaailma viima, nende hinge harima. Tädi Marju on ametilt õpetaja, hea, et ta seda ka hingelt on.

Kahjuks lõpevad need vanaema ja vanaisa nädalad hirmus ruttu. Kodus ronib jälle iga tüdruk oma riiulile (nii kutsutakse isa meisterdatud kolmekordset nari), suur vend saab koha lahtitõmmatavas tugitoolis, väikeveli titevoodis (ka see on isa tehtud ja kõik viis on selles kasvanud). Ema ja isa jaoks on kušett. Ega kiludel karbis vist vähem ruumi ole, sest magamisasemete kõrval peavad tuppa mahtuma ka jalgrattad ja suusad, talve- ja suvejalanõud, lastevann ja mustapesukast, pissipott ja tuhat muud asja, milleta hakkama ei saa.

Loomulikult peab koolilastel ka kirjutuslaud olema. Vaatan seda viimast küllap nõnda uuriva pilguga, et pereema mulle küsimatagi vastab.

«Tahate teada, kas ma selle laua peal ka luuletusi kirjutan. Ei kirjuta. Näete ju isegi, et luuleks pole siin ruumi. Aga väärt laud on meil. Ostsime selle komisjonipoest kümne rubla eest. Leivakast mahub peale ja poole pere sööginõud ja kudumistöö ja parandamist ootav sokipaar ja laste raamatud-vihikud.»

Tõe huvides olgu öeldud, et minu ja Eve teetassid olid ka veel selsamal laual.

Ma armastasin sind. See oli ammu.
See oli talvel. Nüüd on kevad käes.
Ma kevaditi kunagi ei armu.
Sest oma kuumas, värisevas käes

võin hoida kevadet. Ta pulssi tunnen
ja selle järgi oma südant sean.
Löök, veel kord löök. Mis kummaline tunne.
Mu süda — on ta rinnas või siis seal

kus lumekoormast lookas puude vahel
me peade kohal tiirles tihaseid?
Nad sõid me leivast, ise kahevahel,
kas äkki me ei püüa petta neid.

Me käitumine oli aus ja kena.
Ei petnud tihaseid, vaid teineteist.
Ma armastasin sind just talvisena.
Nüüd räägin endast. Mitte enam meist.

«Õppisin Tallinna 20. keskkoolis kirjanduse eriklassis. Luuletama hakkasin murdeeas, siis kui enamik tüdrukuid tunneb, et lisaks mõistusele on neil ka hing ja see igatseb enda kõrvale teist samasugust üksiklast. Enamasti seda teist ei ole ja siis on hinge kaaslasteks üksindus, nukrus, pisaraid silmi toov haledustunne.

Õppisin 9. klassis, kui debüteerisin «Nooruses». Võtsin osa Kirjanike Liidu korraldatud seminaridest, mind võeti noortesektsiooni liikmeks, läksin Noorte Autorite Koondisse, avaldasin luuletusi ajalehtedes ja ajakirjades. Juba kõneldi mulle omast luuleraamatu koostamise võimalikkusest.

Siis kohtusin ma Andresega ja nüüd on meil Andres, Mari Riin, Siiri, Sander. Luuleraamatut ei ole. Ja ega vist tulegi.

Kui mul ikkagi oleks luuleraamat ja mul ei oleks lapsi — kuis oleks siis? Ei tea, ma pole sellele kunagi mõelnud. Luuleraamat oleks küllap unustatud; aga lapsed on ja jäävad. Jäävad hoidma ja kaitsma seda, mida meie pole hoida ja kaitsta suutnud.»

Sa seisid nõutult, lontipidi pihus
hall kõrvadeta mänguelevant.
Mu patsipaelad lipendama puhus
tuul. Tuju — nagu ilmgi — oli sant.

Suur masin oli juba sõiduvalmis.
Ja juba sinu ema hüüdis sind.
Tuul lehvitas te lehviklehist palmi
ja puuris vidistas kanaarilind.

— —

Tuul peksis lehti, lillevarsi, oksi.
Ja valged aknad vaatasid meid pealt.
Ma seisin, hammustasin patsiotsi.
Sa olid poiss mu oma hoovi pealt.

Ja äkki ulatasid elevandi
ja ütlesid: ta kodu on ju siin.
Ma ise pean vist jätma siinse kandi.
Sa ole talle emaks. Jääb siis nii?

Seni on Satsi pere ikka vaid saanud lehvitada neile, ühiselamuist oma kodukotuse poole teele on läinud. Nemad üha oodanud. Tudengipõlveaegsed ühiselamusissekirjutused andnud korterijärjekorda pääsemiseks Tartus elamise sta. Tänaseks on staaž olemas ja peale selle on veel üksteise j. tulnud seadusi, mis noore lasterikka pere ilma pikemata p. nuks elamisväärse korteriga kindlustama. Aga seadusi ei me enam ammu ja mehesõna ka mitte. Seda on elu õpeta.

Ühte meest nad siiski uskusid. Teda uskusid paljud. See m. oli läinud aasta hakul alla neljakümneselt manalasse lä. Jaan Kork. Maavanem, nagu tartlased teda hellitavalt nim. sid. Jaan Kork oli Andres Satsiga käed löönud ja öelnud: «Ja. päevaks olete uues korteris.» Ei antud Jaanile jaanipäe. elada . . . Ei saanud Satsid jaanipäevaks uut korterit.

Veel kord ärgitas päike läinud aasta jooksul sellesse per. tulla. Tartu linna täitevkomiteest tuli lootust andev teade. noor pere, kus viis last kasvamas, mahub selle seaduse — mis 1988. aasta jooksul tõotas kõigile suurperedele oma. korteri. Sõnumile ei järgnenud tegu.

Nüüd on jälle rajooni peremehed lootust andnud. Ei tea uskuda?

Pakaseilm oli. Ekslesin Tartu uuslinnaosas. Karpmajade k. talid, palju muukeelset juttu. Küllap on lapsigi palju. Küs. 25. lastepäevakodu järele. Satside lapsed käivad seal ja Eve Satsi senine tööstaaž on sealt majast kasvatajana saadu.

Ei teatud juhatada. Alles pärast taipasin, et oleksin pida. küsima selle piirkonna eestikeelset lasteaeda.

Ei tea, kes on selle uuslinnaosa elanikud. Ei tea, kui p. igaüks neist Tartus on elanud. Ei tea veel paljusid asju. tahaks teada küll.

Detsembris, kui see lugu juba trükivalmis oli, sain Tar. kirja.

«Televiisor» on nüüdseks kinni pandud ja räägitakse, et tahetakse avada kohvik. Majaesine on harjumatult rahul. meie WC näeb ka puhtam välja.

Veidi praegusest seisust. Septembrist saime ühe väikese. juurde (üle koridori), tänu sellele saime Sandrile voodi k. panna, ta hakkaski juba kastist väga edukalt välja ronima. kooliasjad, raamatud ja osa mänguasju on nüüd teises Andrese tugitoolvoodi samuti. Ikka nagu natuke lahedam.

Rajooni täitevkomiteest saime teada uue korteri nu. maja pidavat aasta lõpuks valmis olema. Sel nädalal lubat. med anda ja paberid olla ka vormistatud. Andres käis ee.

nädalal pea iga päev täitevkomitees vestlemas, eks nii see info koguneb. Korter on viiendal korrusel, nii et vaesed alumised naabrid! Eks ta üksjagu tülikas ole väikeste lastega nii kõrgel, aga korrused olevat loositud ja ega keegi viimast korrust taha, sealt sajab ju vett kaela. Meiesugustele on ta muidugi küllalt hea. Noh, vähemalt kui sealt midagi kaela tuleb, siis puhast vihmavett ja mitte teiste solki. Ja taas võimalus teistele ülalt alla vaadata.

Ühesõnaga, kui ordeni kätte saaks, võiks juba päris kindel olla.

Nii on siis meie pool need asjad. Püüan ikka rõõmus ja rahulik olla, sama soovin Teilegi.

Tervitades
EVE SATS perekonnaga

·INFO·INFO·INFO·INFO·INFO·

Pärnu linna hakkajamad naised olid novembri keskpaiku raekoja saalis koos, kõigi südamel ühine mure: kuidas olla toeks eesti noorele perele.

Mida saaks ära teha laste ja emade tervise kaitseks, kuidas muuta peresõbralikumaks kaubandust ja olmet, millised on töökollektiivide võimalused noori peresid toetada, milline suundumus anda koolieelsele kasvatusele ning kuidas õpetada lapsi päriskoolis.

Kui ometi keegi ütleks otsesõnu välja, kui suur hulk rublasid peab iga pereliikme kohta olema, et oleks kindlustatud elatusminimum. Praeguste arutluste järgi kõigub see 50 ja 100 rubla vahel. Olgem aga ausad ja öelgem, et on suur vahe, kas neljaliikmelisel perel on elamiseks 200 või 400 rubla.

Pärnu naised jõudsid arusaamisele, et pisike kingituspakk, kus sees tekk ja tekikott, imiku särk ja jakike ning muud hädavajalikku, kulub ära igale perele ja selle saab iga vastsündinu.

Noore pere toetamisele panevad käed külge asutused-ettevõtted vastavalt võimalustele. Linna täitevkomitee lubas rahalist abi neile peredele, kus vähemalt üks vanemaist omab kõrgharidust (või on teel selle poole). Ka tahab linnavalitsus iga noort linnakodanikku meenega meeles pidada.

Pärnu naised saatsid läkituse Eesti NSV Ülemnõukogu erakorralisele istungjärgule. Küllap mäletame, kui emotsionaalselt pärnulanna Marina Praporštšikova selle Toompea kõnetoolist saadikuile ja teleri ning raadio kaudu kogu Eesti rahvale ette luges.

Meenutame sellest pöördumisest mõnda lõiku, sest elu läheb edasi ja tarku otsuseid on ikka ja jälle vaja.

«Tundes muret Eestimaa laste ja Eestimaa saatuse pärast, soovime Eesti NSV Ülemnõukogu saadikutele tarkust, tasakaalukust ning teravat pilku näha ja lahti mõtestada tulevikumärke. Rahvas on teid volitanud meie ühiseid asju ajama nii, et suudaksite olla kõrgemal liikumiste, rinnete, seltside ja rühmituste emotsioonidest. Ootame teie tarka tegutsemist nende nimel, kelle vajadused on meile kõige tähtsamad — meie laste ja lastelaste nimel.

Ootame Ülemnõukogu saadikutelt otsuseid ja samme, mis kindlustavad Eesti NSVle majandusliku, poliitilise ja kultuurilise eneseemääramise õiguse ning annavad kõikidele Eestimaal elavatele inimestele turvatunde nende püüdlustes ja töös.

Kutsume kõikide rahvuste esindajaid meie vabariigi Ülemkojas mõistma, et see, mis Eestimaa pinnal on vajalik ja hea eestlasele, on vajalik ja hea ka teistele rahvusgruppidele; et kõik ebademokraatlikud seadussätted, mis ohustavad eestlast tema põlisel maal, ohustavad ka mis tahes teist rahvast mis tahes paigas kogu Nõukogude Liidus.

Pöördume teie poole, rahvaesindajad-naised! Juhtigu teie kätt ja südant mõte kõikidele Eestimaa kodudele, mis vajavad puhast õhku oma katuste kohale ja mürgivaba vett kaevudesse, kaitset ametkondliku omavoli ja tsentraalse bürokraatia eest.

Oleme sügavalt nördinud ja kurvad, et nii tõsisel tunnil leidub inimesi, kes solvavad üht pühamat tunnet ja rahva väärikuse näitajat — lugupidamist töö vastu. Sellel Eestimaaks nimetatud maalapil pole raske tööta saadud ühtki pala leiba — et argipäevast tööperele ega pühapäevast külalistega jagada.

Me oleme vastu, et poliitikat tahetakse teha tööseisakute läbi.

Kutsume rahvasaadikuid kuulutama pühaks TÖÖ, astuma välja TÖÖ kaitseks ja kõige selle poolt, mis TÖÖD mõtestab ja hingestab, mis aitab uuesti elule äratada TÖÖMEHE AU ja TÖÖINIMESE UHKUSE.»

Naiskonnavahetus RAKVERES

Eesti esimene naistenõukogu moodustati Rakveres 24. veebruaril 1962. aastal. Eelnevalt olid kõigis majandeis ja suuremates ettevõtetes moodustatud kohalikud naistenõukogud. Neid sai kokku 80 ja nad valisid delegaadid rajooni naiste esimesele konverentsile. Sellel kinnitati tegevussuunad ja valiti 21liikmeline rajooni naistenõukogu. Eeskujuks oli meile Läti Valka rajoon, kus käisin 1962. aasta kevadel kogemusi otsimas.

Rakvere rajooni naistenõukogu liikme ILME PALTSI kirjast

Mullu detsembrikuus tegi Rakvere naistenõukogu «Õitsengu» kolhoosi ilusas klubis kokkuvõtte senisest tööst ja valis uue juhatuse.

Pikki aastaid püsis Liidia Kondeli juhitud naistenõukogu tuumik muutuseta. Abistati võimaluse piires naisi kodu- ja tööasjade korraldamisel, toetati paljulapselisi peresid ja lastekodusid, peeti meelelahutuslikke kokkutulekuid.

Tervitusi Läti naistelt tõi Rakvere sõprusrajooni Dobele esindus: Skaidrite Onuzane, Dina Straube ja Lilija Lozberga. Jätkuvat toetust naistegevusele lubas EKP Rakvere rajoonikomitee II sekretär Mati Lukas. Ettepanekuid tegid Põdrangu sovhoosi naistenõukogu esinaine Karin Poom, Tiia Pärtels (Rakvere teenindustootmisvalitsus), Ilme Post (ELVI teadur), Tiia-Haida Järve (Viru-Nigula kolhoos), Maret Väär (Tamsalu TERKO). Haridustöötajate ametiühingu rajoonikomitee esimees Marge Lepik arutles, mis suunas peaks naisliikumine edasi minema, et ajaga kaasas käia. Seni tulid plaanid ja algatus peamiselt keskusest, tehti seda, mis kästi. Edaspidises töös pidas Marge Lepik tähtsamaks omaalgatust. Seda, et igas külas moodustataks naiste ringe ja seltse. Naiste heategevus peaks jõudma ka invaliidide kodusse, toetust vajavad puuetega lapsed ja täiskasvanud, üksikud vanurid. Seda suudaks naisliikumine küll, et kodumajandis, kodukülas ei tunneks keegi end hüljatuna, unustatuna.

Marge Lepik pani ette

— arvata rajooninõukokku kõik kohalike nõukogude esinaised;

— operatiivseks juhtimiseks moodustada juhatus, kus üks hulk aktiivseid esinaisi, aga tingimata ka paljulapseline ema, koduperenaine, noor ema;

— senisest agaramalt otsida neid võimalusi, kus vanad ja noored saaksid koos töötada.

Et midagi asjalikku ära teha, on vaja raha. Ilmne on vajadus veel ühe fondi — naistefondi järele. Seni, kuni see luuakse, peab igaüks ise enda eest hoolitsema ja sissetulekuallikaid (loteriid, näitemängud) otsima.

Meeleoluka ja kauni puhkehetke pingsas päevas pakkusid folklauljad Sirje Järvet ja Helge Sootna.

Võtnud vastu rohked lilled, tänusõnad, aukirjad astusid rohkem kui pooled senise juhatuse liikmed tagasi. Esitati kandidaadid uude juhatusse. Rakvere rajooni naistenõukogu esinaiseks valiti Marge Lepik. Teenekas Liidia Kondel paluti juhatuse auliikmeks.

Miss Estonia '88

HELI

Oktoobris helistas Valeri Kirss, Eesti missi valimiste ülesäratamise hing. Ütles, et valimiste ühes voorus on kavas vestlus ajakirjanikega, olgu meie toimetus kena ja valigu missikandidaatide seast usutletav. Oktoobrikuu lõpupäevil oli meil külas HELI METS. 4. juunil oli Heli kroonitud Tallinna missiks, 6. augustil oli ta saanud kahekümneaastaseks, argipäevas peab «Mainoris» sekretäriametit. Siis me veel ei teadnud, et meie külalisest saab MISS ESTONIA. Meie küsisime, Heli vastas. Pisut tema jutust toome lugejateni.

Ema oli kohkunud, kui Tallinna missi valimistele läksin, pärast siiski harjus. Isal oli kohe hea meel: voh, tubli tüdruk, minu tütar mis minu tütar! Isaga saan üldse väga hästi läbi, kõik oma mured võin temale ära rääkida. Muidugi saan ka emaga absoluutselt kõigest kõnelda. See ei tähenda, et me alati ühtemoodi mõtleme, ema jätab mulle vabad käed, et saaksin ise otsustada. Mul on väga head vanemad ja tore kodu, seda kinnitavad kõik mu sõbrannad.

Oleme peres õega kahekesi. Õde on mul viieteistaastane, käib Pääsküla koolis, arukas tüdruk, saame hästi läbi. Endale tahaksin kord rohkem lapsi peresse, kolm poissi ja tüdruku. Olen optimist oma maa suhtes, ei jaga nende arvamust, kes iga hinna eest igatsevad siit ära, Soome mehele näiteks. Neid äratahtjaid minuealiste seas jätkub.

Õige eesti mees peaks olema otsusekindel, küllalt hea kombineerija, majanduslikult mõtlev, et jaksaks peret ülal pidada. Kodus ei tohiks piiri tõmmata: siin on naiste- ja seal meestetööd. Poes käib meie peres enamasti ikka isa . . . Jah, jõudsin jälle oma isa kiitmiseni. Aga isa ongi mulle meheideaal. Tema õpetas mulle selgeks autosõidu, hirmsasti meeldib autot juhtida, olen isegi ühe väikese ralli läbi teinud.

Kodus teen süüa hea meelega. Maitseb puljong pirukaga, pannkoogid vahukoore ja šokolaadiga. Ega see missi toit ole, kommi ja magusat ei tohi üldse, ikka rohkem kohupiima, porgandit ja puuvilja — niipalju kui meil võtta on.

Kui ma poleks Tallinnas missiks saanud, siis vist oleksin juba mehele läinud. Aga küll ma jõuan, tean küll, et väikeste lastega naise argipäev on masendav. Mida kõike ei jätku . . .

Tallinna missina olen olnud üsna unustatud siiamaani. Ei teagi, kes või milleks ma selline olen. Ometi oleksin võinud osaleda kas või pidulikel vastuvõttudel, missi abil võiks mõndagi reklaamida. Iseasi, et mida meil reklaamida. Tallinna missi valimistele läksin sõbrannadelt laenatud pluusi ja seelikuga. No see on argipäev, kõigile teada. MISS ESTONIA missioon peaks olema oma maad ja rahvast tutvustada, kõige par mõttes.

Heli toimetuses. Argipäeval oktoobris 1988.

VAMBOLA SALUPU

Lõpetasin kaubandustehnikumi, olin mitmel korral Tal kaubamajas praktikal, aga sain aru, et müüjat minust ei Mina ei jaksa lõputult vastata: ei tea, ei ole, on otsas . . ja veel naeratada! Ma ei saanud algul aru, miks nad müüjad, nii torssis ja vihased on, aga praktika lõpuks ise ka sellises seisundis, et valmis nähvama . . .

Sel sügisel olin esimest korda välismaal, preemiareisil J slaavias. Saime kokku Sarajevo sportlastega, isegi Aadria m õnnestus sukelduda, kuigi ma kehvalt ujun, ja isegi ab ettepanek tehti ja kutsuti tulevaks aastaks tagasi, aga . . jah. Kõige muu kõrval andis see reis mulle teadmise, et tähtis on õppida keeli, tundsin seda vajadust omal nahal. läbi teinud inglise keele intensiivkursuse, seetõttu sain suh tahan minna nüüd samal viisil soome keelt õppima, ja on mul unistus kord saada selgeks itaalia keel.

12. novembrist 1988 kannab Heli Mets MISS ESTO tiitlit. Loodetavasti oskab sünnimaa üle pika aja taas va missile väärilist tegevust pakkuda. Meil on miss, kes oma siooniks on valmis.

November 1988

P. S.

Detsembris kohtusime Heliga ülemaailmse eesti pere kapitali loomise aruteludel. Unustatust ta enam ei ku pigem vastupidi: just seisis ees aastalõpureis Saaremaale aastal ootasid sõidud Soome, muuhulgas külalisena Miss me 89 valimistele. Miss Estonia 89 selgitatakse nüüd varem, maikuus. Heli missiaasta on seega lühike, kuid jääb üle pika aja e s i m e s e au ja ajalugu.

Lapsepõlve VÕIMALIKKUSEST 1

Lugemist linnaisadele

TIIU KUURME
GUSTAV GERMANI fotod

Just lapsepõlv on see aeg, mille ilu ja rõõmu eest ise seista ei saa, aga mis inimese elus on üks tähendusrikkamaid.

Lapsepõlvemuret võib pidada üle riigipiiride ulatuvaks maailmamureks. Selle alguseks meie kodus võib lugeda aega, mil kõiki protsesse planeerimisega haarata püüti, aga mõned siiski välja jäid. Lapsepõlve polnud plaanimajanduses ette nähtud, ette oli nähtud kasvatus, isiksuse sihipärane mõjutamine. Pealegi nähti ruttu, et siin saab kokku hoida ja piirduda vaid verbaalsete ressurssidega. Nende varud aga näisid ammendamatud.

Tuleb tunnistada, et nüüd on ammendatud, nagu tuleb tunnistada sedagi, et lapsepõlve vajadusi ei saa haarata vaid kasvatusega. Oleks vähemalt taktitundeline lõpetada kodule ja koolile selle etteütlemine, mida nad p e a v a d, mõtiskleda pisut, miks nad seda ei saa. Iga protsess vajab aega ja ruumi, sünnib suhetest ja sünnitab suhteid. Tahaks pisut peatuda kõige silmanähtavamal ja enim hämmeldust tekitaval: see on ruum, lapsepõlveruum.

Me oleme kõik selles viibinud.

KUI TULETAME MEELDE . . .

meenub kõigepealt, et s i i s paistis alati päike. Isegi kui ei paistnud. Sest tegelesime kasvamisega, see aga pole päikeseta, ta soojuse ja valguseta võimalik. Siit ka mälestuste kuldne värv. Meie kasv oli usaldusel põhinev kokkumäng oma keskkonnaga. Usaldus sünnib, kui ollakse sinu poolt, kui see, mis sinust välja kasvada tahab, leiab sõbraliku vastuse.

Eelkõige oli see vajadus ohjeldamatult kogeda: lõhnu, hääli, värve, vahemaid ja puudutusi. Olime väike põhjatu teadvustamiskeskus. Aeglaselt hakkasid meis moodustuma prismad, millest see kõik hiljem veendumusteks, vaadeteks, hoiakuks ja sunduseks murdus. Tajumused lapseeas, nende nüansirikkus ja pealetükkimatu leebus oli ühtaegu kaitsepookimine must-hallvalge ellusuhtumise vastu. Sest toonide ja pooltoonide tajumise võime arendab omanikule õnnelikke andeid: imetleda, üllatuda, nautida ja — pidada vastu. Värvi- ja vormirikas lapseeamaailm on psühholoogide teadmisel eeltingimuseks paindlikule loovale mõtlemisele hiljem.

Edasi jäljendasime. Et ära õppida ja olla kompetentne. Siis oli tarvis see kõik läbi mängida. Et hiljem oskaksime üle mängida. Mäng oli vabaduse ja paratamatuse dialektika vabatahtlik tunnistamine, n e e d reeglid võeti omaks vastuvaidlematult. Mäng seob endasse kõik inimtegevuse liigid, arengurollides luuakse mina-kujunemise üldine mudel, toetudes loomulikele huvidele vallandab ta piiramatu energia, loob korda ja on ise kord, kalduvusega iluelemente oma kaaslaseks võtta. Kõik inimeste kooselu suured avaldused olevat mängust läbi käinud. Ja mõned ka mänguks saanud, kui näiteks lähimineviku poole tagasi vaadata. Ka pärast lapsepõlve ei lahku ta meist, vaid jääbki olema kui võimalus tõeluse piiril, mille tegelikud võimalused on veel läbi mängimata.

Juubeldustundega tervitasime suurt ruumi, mõnd lagedat platsi või koridori. See tõotas uut olemisviisi, liikumist. Paigalpüsimiseks pidid siis üldse olema kaugelt veenvamad põhjused kui praegu. Kindlasti polnud neiks arutlused meie tuleviku üle. Sest lapsepõlv ise on olemine olevikus. Läbi tegevuste, mille mõte on nad ise. Mille mõte ei pruugigi selguda praegu, kui ühineda Erik Eriksoni kuulsa identifitseerimisteoorlaga. Inimelu kulgeb läbi samastumiste nii oma keskkonna, tegevuste kui teiste inimestega. Et kord jõuda äratundmisele oma unikaalses minas, selleks peab laps saama juhtida ja alluda, anda ja anduda, olla kohustatud ja valida. Esimene kokkuvõte seniste identifitseerumiste õnnestumises tehakse murdeeas, kuhu kõik läbielatu kokku kiirgab. Terve identiteet on sisemine rahu, et su individuaalne stiil tunnistatakse su olemuseks. Lapsepõlvekogemus suundub otse alateadvusse ilma mõistuse selekteeriva sekkumiseta. Aga sekkub küll hiljem mõistuse töösse. See, mida

peame ülemineku-ea kriisiks, on tegelikult varem lahendamata vastuolude kumuleerumine.

Meie eneseloomise kõige intensiivsem aeg tähendas seega kaht korraga kulgevat tunnetusteekonda: välja maailma ja enese sisse, teejuhiks ja õpetajaks isiklik kogemus.

MILLINE PIDI OLEMA ruum meie ümber? Respekteeriv. Helde muljete poolest, aga mitte nendega pealetükkiv, avar ja lõppematusele viitav, aga samas kaitset pakkuv, järeleandlik su püüdmistele midagi selgeks saada, aga ühtaegu saladust hoidev.

Tahtsime korraga käeulatuses tunda ruumi kaht mõõdet. Teadmisele, et metsa taga on mets ja sellega veel asi ei lõpe, pidi lisanduma veendumus, et võin alati pageda tuttava vakstumustri kaitse alla. Hiljem liitusid väravalink ning sirelipõõsas, mis olid omad ega reetnud. Lapsepõlveruum pidi olema sujuv nagu kasvamine ise ega sallinud järske üleminekuid. Minu ja mitte-minu vahel olid veel peaaegu-minu ja natuke-vähem-minu. Ehk tuba, õhk, külatänav, maantee. See, mida ma ei teadnud, ei rusunud mind, sest säilis kindlus, et kunagi saab teada. Tingisime ja ka saime loa üle aia vaadata. Aga enne võis luua selle ümber legendi, kujutlusruumi, kus liikus haldjaid ja päkapikke ning püsis soojendav usk, et kellegi silm sind heal tahtel jälgib. Ka selles eikellegagi jagatavas ruumis oli saladusi — näiteks riidekapi alumise sahtli või hämara sahvri osas. Lapsepõlve luulendatud ruumi mõte oli taas su tuleviku teenistuses: et oma täieskasvanuelus suudaksid näha seoste ja asjade tagamaid.

Iga päev oli natuke pidu, sest me ei teadnud, mis ta endaga kaasa toob. Olime algusest peale täieõiguslikud peolised, võtsime näiteks osa aastaaegade müsteeriumist. Tihase koputus aknal, mahlade liikuma hakkamine, hernestele idude ilmumine märja lapi all, õunapuu lahtiütlemine oma koormast — kõik oli sama ja ometi uus.

EESTI LASTE LAPSEPÕLVE empiiriliste uuringuteni pole meil veel jõutud. Lapsepõlveruumi teoreetiliste uuringutega tegeleb Kadi Liik TPedI keskkonnapsühholoogide grupis. Vajalikku ja soovitavat näeb ta nii: iga kodu juurde peab kuuluma ka õu. Laste mänguplatsid peaksid olema suletud, piiratud põõsaste või väikese aiaga, sest lapsel peab olema kontroll oma ala üle. Siis tekib ka kodutunne ja platsi hoitakse. Mängualadel peaks olema pinnareljeefsust, astmeid, käsipuid, ronimist. Targemat ruumi kui loodus pole me lastele välja mõelnud. Maal pole mänguasju vaja, põõsa alla tehakse kodu, siin on vesi, liiv ja savi ning lagedad alad jooksumängudeks. Liiga tihe asustus teeb lapsed sõjakaks.

Külma ja tuima metalli asemel peaksid mänguplatsil olema pehmemad konstruktsioonid, puit, liigutatavad detailid. Sest lapsed tahavad väga ise teha. Vaid veerand õuemängudest sellised, kus lapsed püsivad paigal, kolmandik on seotud akti liikumisega: rattasõit, kullimäng. 70 protsenti noorematest k lilastest eelistab sotsiaalseid mänge, kus on ka teisi lapsi.

Poiss ja tüdruk on õues erinevalt. Kui tüdrukud on rohk paigal ja suhtlevad, siis poisid tahavad uurida ja saavuta nende liikumisraadius on suurem. Poistele meeldivad poolr sikud paigad, näiteks tühjad krundid, et saaks silma alt Disainikonkurssidel medali saanud mänguplatsist lapsed ei ho ta ei peagi olema niivõrd korras kui seikluslik ja huvitav. M guasjadest on head need, mida saab oma mõtetes täiend Klots ja puutükk pakuvad palju rohkem kui karvane do nad võivad olla vaheldumisi auto, hobune, loom, laev. E vaesed sisult on üleskeeratavad mänguasjad. Oluline pole m guasjade hulk, vaid et nad oleksid erinevad ja esindaksid te likkust erinevalt. Koolieelses ja nooremas koolieas ei otsi te vust niivõrd analüüsiv aru kui käed ja kujutlus. Enne elu valikute tegemist vajab kujunev inimene erinevate situats nide kogemust mängus, kus otsustada, reageerida, riskida.

KUI MEELDE TULETAME, hindasime oma lapsepõ kõrgelt veel kolme momenti. Kõigepealt tahtsime kindlad toimuva tõeluses, et kõik on päris ja meiega ei naljatata. Te ootasime, et iga sündmus rõõmu kaasa tooks. Positiivne e sioon hoolitseb inimese eest mitmes plaanis, on tegev loo ja huvi äratamisel ning elu juhtmotiivide kujunemisel. T parem õpetaja kui pettumus ja viha, sest hirmutunne ä kaitsemehhanismid, need aga panevad eitama, nägema elu reotüüpselt ja häirivad reaalsustaju. Humanistliku psühh gia klassiku Abraham Maslow' järgi asub inimvajaduste eneseaktualisatsioon. End teostatakse aga läbi MINA t tamise ja arengu, mitte enese kindlustamisega keskk vaenulike mõjude eest.

Kolmandana hoidusime alateadlikult selle poole, mis ol Me ei otsinud sellist ilu, mis enese ees valvelseisangusse s vaid mis enesele läheneda lubas. Ka ilu kaitseb inimest temast terviku ja annab usu, et ennast ja oma ümbru võimalik täiustada. Oma tulevikust hoolivad ühiskonnad ravad laste esteetilisele arengule erilist tähelepanu ja va vad nad oskustega mõneks kunstitegevuseks, sest si varjul kõik inimtegevuse liigid ja paljude vajaduste ra mise viisid ning inimene säilitab harmoonia oma keskkonn

NII SISENDAB lapsepõlveruum meisse usaldust pik seisva elu vastu. Sellest saab eneseusaldus, mille taga on eas saavutatud tunne, et mõjutan ise asjade kulgu. V meiega polnud see kõik päris nii, võibolla meenub viletsus, mitugi ahistust. Nüüd on sellest saanud kätt omaenese laste vastu. Ehkki mitte päriselt läbi eneste sü

Tallinna Kehakultuuri- ja Spordikomitee ning ajakiri «Eesti Naine» kutsuvad kõiki naisi, meide ja tüdrukuid **maijooksule 1989 — pühapäeval, 28. mail algusega kell 12 Tallinnas, Mustamäe männikus.**

Olenevalt enesetundest, vanusest, treenitusest ja soovist võib läbida kaks kilomeetrit joostes või 4,8 kilomeetrit käies.

Tulemust saab hinnata Cooperi testi järgi. Võitjat ei selgitata, kaotajaid seega pole.

Auhinnad loositakse.

Eraldi jooks lastele. Kõige pisematele **pisijooks** ema käekõrval.

Kirev meelelahutuskava nii suurtele kui väikestele.

Meie toimetuseperes käis külaline Tšehhoslovakkiast — kirjanike nädalalehe välismaa kultuuri osakonna toimetaja HANA ŠTÉPANKOVÁ. Külaline tundis huvi meie ajakirja sisu vastu. Omakorda kõneles ta aasta tagasi asutatud ajalehe tegevussuundadest. Väljaanne on 12leheküljeline. Kõrvuti tšehhi proosa, luule, kirjanduskriitika ja jooksva kultuuriinfoga pakutakse kahel leheküljel teavet välismaa kultuurisündmuste kohta. Huvitav on see, et kõigi eelmisel nädalal ilmunud kirjandusteoste kohta öeldakse lühihinnang juba järgmise nädala lehes.

Nädalaleht on lugejate hulgas populaarne — seda tõestab küllaltki suur trükiarv.

Detsembri algul käisid Tallinna moe*show*'l kolleegid Soome naisteajakirjast «Anna», osakonnatoimetaja-reporter Kristiina Dragon ja tema abikaasa, fotograaf Ari Heinonen. Mõne päeva jooksul jäi neil aega intervjuudeks eesti naistega ja vestluseks meie toimetuses.

«Anna», vahetevahel ka Eestisse sattuv ja siin loetav, on Soome naisteajakirjade («Me Naiset», «Eeva», «Uusi Nainen» jm) seas üks suurema levikuga — sada kuuskümmend tuhat

eksemplari. Paljude samalaadsete väljaannete olemasolu annab lugejale võimaluse valida ja tingib väljaannetevahelise konkurentsi. Ajakirja tegemine Soomes on äri. Sellest, kui palju on lugejaid ja tellijaid, sõltub kogu toimetuse töö.

«Anna» on mahukas n ä d a l a kiri, tihe ilmumisrütm teeb toimetuse töö pingeliseks. Ei ole aega end laadida, kurtis Kristiina Dragon, kes on väikeste laste ema. «Anna» ajakirjaniku tööreisid ei piirdu Soomega. Kristiina oli hiljaaegu saabunud Londonist, ees seisis Pariisi sõit.

Loodetavasti ei jäänud seekordne põgus kohtumine «Anna» ja «Eesti Naise» vahel esimeseks ja viimaseks.

HARALD LEPPIKSONI foto

TÖÖAEG — mõisapäevad või otsustame ise

Intervjuu annab Tööinstituudi direktor
JUHAN SILLASTE

○ *Miks peab naine töötama sama palju kui mees?* ○

○ *Raskel lihttööl on Eestis 52 000, öötööl 20 000 naist* ○

(Ametiühingute Nõukogu esimehe Matti Pedaku intervjuu meie ajakirja 1988. aasta novembrinumbris)

Hiljuti kuulutasid kõrged kauged majanduspoliitikud: meie umbejooksnud majandust suudab päästa vaid see, kui paneme vabrikud kolme vahetusega tööle. Ööpäev läbi lõksuvad aga teadagi mis: manufaktuuride kudumisteljed, tekstiilivabrikute konveierid. Kolmevahetuseline režiim tähendaks ennekõike seda, et veel rohkem naisi peaks kohanduma öötööga . . .

Siis avaldas arvamust meie kauaaegne kolleegiumiliige Olga Lauristin ja pahandas: seda ei tohi mitte mingil juhul lubada! Kui meie kahekümnendatel aastatel klassivõitlust alustasime, oli meie peamisi nõudmisi — keelata naiste öötöö! Kes lubab kogu vahepeal saavutatut olematuks tunnistada!

Ei lubagi. Täielikult on öötöö keelatud rasedatele, rinnaga toitvatele emadele ja kuni kahe aasta vanuste laste emadele. Kes aga on valinud mõne sideeriala, on kangur, keemik, pagar või lüpsja, peab tahes-tahtmata leppima öise tööga. Leppinud oleme ka põhjendusega: meil töökäsi niigi vähe, kes siis plaane täidab, kui naised tööd valima hakkavad. Igaüks saab aru: kes tahab paremini elada, peab paremini töötama.

Paremini-jah, tingimata. Ent p a r e m i n i ei pea tähendama rohkem, vaid ennekõike t a r g e m i n i, k v a l i t e e t s e m a l t, õ i g e m i n i.

Oleme aina tootnud kõike rohkem kui mullu, rohkem kui teised riigid. Ometi kogesime aastakokkuvõtet tehes, et nüüd napib juba kõige igapäevasemaid, seni enesestmõistetavaid kaupu: sukki, hambapastat, kingi, triikraudu, teleritest rääkimata. Kuidas saab plaanimajanduses niimoodi juhtuda?

Oleme planeerinud majanduslikke näitajaid, kuid tootmises on veel üks osaline — inimene. Plaanijate käes oli inimene siiani soota, rahvuseta, vanuseta tööjõuühik. Ka tööjõu ümberpaigutamist, s. o rahvastiku migratsiooni planeeritakse kui tööjõuühiku, hullem veel, kui transpordiühiku liikumist, tegemata vahet, kes kust kuhu liigub: maalt linna või vastupidi, oblastist teise või liiduvabariigist liiduvabariiki. Kõigile on ette nähtud katta sihtkohta sõidukulud, pluss 500 kg enda ja 150 kg pereliikme pagasi tasuta vedu. Üleminekul teise liiduvabariiki on siiski ette nähtud kuus tasulist päeva kohanemiseks, pärast ei tohiks uues keskkonnas enam mingeid probleeme olla.

Võimukeskse plaanimise puhul kahanes vahendiks ka naine.

Mullu aastalõpu eel olin Moskvas konverentsil, kus teiste hulgas võttis sõna meditsiiniprofessor Svjatoslav Fjodorov. Teadlane hoiatas — majanduskorraldus halvendab genofondi kvaliteeti, on tekkinud vene rahvuse arvulise vähenemise oht. Kui juba suurrahvas on mures riigi elujõu edasikestmise (säilimise) pärast, siis seda enam peaksime ärevust tundma meie, ja looma mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas võimaluse genofondi arenguks.

See ei ole Eesti eraasi. Rahvusvabariik on poliitiline väärtus kogu liitriigile. Rahvusvabariigi püsimise ja kestmise seisukohalt ei ole ainutähtis inimeste arv. Oleme sellises arengukohas, et olulisim on inimeste tervis ja vaimne areng. Laiendatud taastootmine ei pruugi olla ainult koguseline. Terve arenenud naine suudab lapsele edasi anda tervise, oskab last niimoodi arendada, et püsib ja areneb rahvuse vaimsus. Et seda ideaalseisundit ühiskonnas saavutada, peame kõigepealt reformima naise koha majanduses.

Naise, perekonna, kodu väärtus tõuseb peamiseks kogu ühiskonnas. Esmakordselt esitab kõrgendatud nõude kodule, eelkõige siis emale, uus hariduskontseptsioon. Kiites heaks ja tunnistades kodust kasvatust, kodust haridust, eeldatakse, et kodused on võimelised last harima.

Kas meie naine on selleks valmis?

Raske öelda. Eesti naine on tööl käiv naine, naiste hõivatus ühiskondlikus tootmises üleab isegi meeste sama näitaja. Kõigepealt on vaja vähendada seda protsenti. Arenenud maades käib ametis kas 41 tunni süsteemis või muul viisil 50—60 protsenti naistest. Meie naised töötavad kogu töökohustusliku ea ühtviisi 41 tundi nädalas.

Kui väikeste laste emadele anti võimalus töötada lühendatud tööpäevaga, ei rutatud seda eriti kasutama. Asutustel on lihtsam jätta võimalused leidmata.

On saanud selgeks, et sisseharjunud majandustavasid otsesurvega ei muuda. Otsida tuleb teisi lahendusi. Need on olemas. Näiteks kooperatiivsed majandamisvormid võimaldavad anda naistele vabama töögraafiku, kuid ka seda ei oska me seni veel kasutada. Kooperatiiv võib ju ise kehtestada tööaja normi: kas viis tööpäeva kuus, üks tööpäev nädalas, nii kuidas tahtmist on. Samal ajal säilivad kooperatiiviliikme tööstaaž ja kõik muud sotsiaalsed hüved.

Kui ma töötan viis päeva kuus, ülejäänud aja kasvatan lapsi, siis mu sissetulek väheneb — kooperatiivis makstakse tegeliku töö eest. Kuupalgalisena kontoris, kus istun tähe oma tunnid, on mugavam ja tulusam.

Küsima peab nii — kuhu tahame välja jõuda. Kui eesmärk on tõepoolest laste, perekonna, rahvuse heaolu, tuleb naisele anda aega kodu jaoks. Üks võimalusi on peresisene töökoormuse ja -jõu ümberjaotamine. Selle võrra, mis naine vähem töötab, peab mehel olema võimalus rohkem töötada, sellisel juhul pere sissetulek ei vähene. Perekooperatiiv on siin üks lahendusi.

Tallinnas Kapi tänava nurgal on väike meeldiv pagaripood. Imponeerib see, et töörütm on allutatud perele, mida peab pere. Imponeerib see, et töörütm on allutatud perele huvidele, eesmärk ei ole töö omaette, töötatakse selleks et tagada pere heaolu. Koolivaheajal näiteks on poeke kinni, uksesilt — vabandage, sõitsime kogu perega puhkama.

Arvata võib, et 41 tundi neil nädalas kokku ei tule, aga töötatakse täie pingega ja sellel ajal, mis laste kõrvalt vabaks jääb. Töökoormust jagades tekibki mehele mehe, naisele naise, lastele laste režiim.

Hästi, need naised, kes on kooperatiivis, saavad endale sobiva tööaja. Ometi jääb suurem osa meist vist ametiss riigiasutustesse.

Varem või hiljem hakkavad alternatiivsed majandamisvormid avaldama survet riigiettevõtetele. Igaüks peab mõtlema, kuid muutunud tingimustes püsida konkurentsivõimeline. Esimene primitiivne reaktsioon on: kooperatiivid ära keelata. Seda nõudnud mõned ehitusjuhid, et ära hoida oskustööliste äravoolu. Kehv töömees ei lähe, tema jääb paigale.

Milline loogika aitaks riiklikke ettevõtteid, kas kõik vana on ikka vaja kaasa viia?

Palju vaieldakse selle ümber, kuidas vähendada töötajate arvu. Miks keegi ei paku — vähendame tööaega! Praegu ongi siin, tõsi küll, veel vastuolu kehtiva tööseadusandlusega, kuid tingimused on ju uued. Vaja on, et ettevõtted põhjendaksid nõuaksid endale vabadusi, mis tagavad tõelise majanduslikuiseseisvuse.

Praegu on tööstuses tootmise aluseks riiklik tellimus. Iga ettevõte võtab tellimuse vastu, peab tal edaspidi olema ise otsustada. Olgu see näiteks tellimus teha 1000 tonni kõrvekke või miljon paari sukkpükse. Vastavalt töökollektiivile ettevõtte seadusele on järgmine samm arutleda: kui palju mesi tellimuse täitmiseks vajame või vastupidi, naisteettevõte võiks otsustada — jätame alles kõik töötajad, kuid kehtestame endale kolmekümnetunnise töönädala. Kollektiivlepinguga saab reguleerida tööaja pikkust vastavalt tellimusele. Siin ei ole sisulist erinevust, kes tellimuse annab, kas riik, ettevõte, võttele või kodanik tänavalt, nagu see on kooperatiivi puhul.

Kujunemas on põhimõtteliselt uued suhted, kuid visalt meis mõisamoonaka mõttelaad — peaasi, et teopäevad täissundajaga ära tehtud saab, ei huvita kedagi. Ühel arutelul näide kellatehasest, kus tänu töö ümberkorraldusele tõmbas päevaplaan nelja tunniga. Vana harjumuse järgi hakati mõtlema, mida teha ülejäänud nelja tunniga. Sisustati puhkeruumid ja spordiruumid, kohvik, tööajast käidi juuksuris, teenuses — peaasi, et kõik toimuks ettevõtte territooriumil ja tõmbuks oleks seadusandluse punkt, mis ütleb: töönädal on mõnes tundi pikk.

Usun, et alternatiivsete majandamisvormide arenedes hakkavad ka tavaettevõtted nõudma endale õigust muuta kollektiivlepinguga töörežiimi vastavalt vajadusele.

Võib kehtestada ühtlase tööaja kogu ettevõttele, aga võib diferentseerida allüksuste kaupa. Anda näiteks meestele võimalus töötada nädalas neli kümnetunnist päeva, kolmapäev jääks neile tegutsemiseks oma äranägemisel. Võibolla soovivad rohkem töötada naised, kel lapsed suured, aga väikestele emadele määrata töönädala pikkuseks 30 tundi? Nii teeb ettevõtte sees võimalus meeste ja naiste tööd sedamoodi raldada, et need üksteist täiendavad.

Ja olemegi andnud naisele rohkem aega tegelda lastega, kodu ning peret. Iseküsimus on, kas kõik naised seda tahavad. Meie ühiskonnas on kodumajapidamine raskem kui kõik, kuid see on juba teine teema.

Toimetuse postist

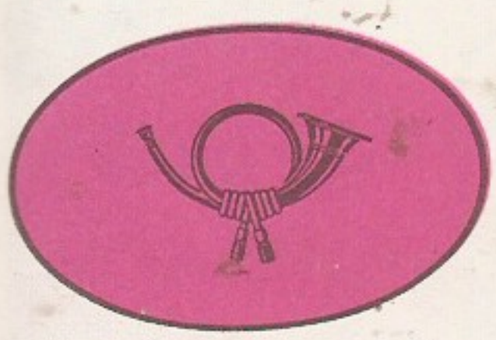

Lugupeetud toimetus!

Palun avaldada teie ajakirjas meie pöördumine Eestimaa Rahvarinde ja kõigi eestlaste poole. Oleme väga mures eesti rahva demograafilise olukorra pärast.

Teame, et eestlaste arv Eestis, võrreldes teiste rahvustega, aasta-aastalt väheneb. Aga kas te teate, et Siberis, Primorje krais, Abhaasias ja mujal elab kümneid tuhandeid eestlasi? Miks siis nemad ei tule tagasi Eestisse? Miks pole organiseeritud nende eestlaste koju tagasikutsumist?

Minu abikaasa Salme Täär on eestlanna. Tema vanemad olid mõlemad eestlased, kuigi sündisid Siberis. Pole ju nende süü, et nende vanemad, vaesed maata talupojad, tulid Siberisse paremat elu otsima, kus neile tsaari armust maatükk anti.

Minu naise isa Jaan Täär sõitis 1947. aastal Omski oblasti eesti külast Zolotaja Nivast tagasi Eestisse, Viljandisse. Jaan Täär ja tema naine rääkisid eesti keelt aktsendiga. Seda heideti neile iga päev ette, osatati valusalt haava. Lõhuti nende korteri aknaid, ustele kirjutati solvanguid ja ähvardusi. Salme vanemad ei kannatanud seda välja ja sõitsid Siberisse tagasi. Igal pool, kus elas ja töötas Jaan Täär, peeti temast lugu. Ta oli töökas, tal oli korras majapidamine ja tuttavad tulid ikka tema käest nõu küsima.

Peab märkima paradoksi, et Eestisse elama asunud venelastesse ja teistesse rahvustesse suhtuvad eestlased isegi paremini kui oma rahvuskaaslastesse, kes on sündinud mujal Nõukogude Liidus.

Kui Jaan Täär oleks jäänud Eestisse elama, oleksid Omski oblasti eestlased talle kindlasti järgnenud. Sel ajal olid Jaan Tääri lapsed alles vallalised, nad oleksid võinud luua tugevad eesti perekonnad.

Ma arvan, et sellise demograafilise kaotuse eest peavad vastutama nii tollane Eesti NSV valitsus kui ka kõik need eestlased, kes nii vaenulikult suhtusid oma rahvuskaaslastesse.

SALME TÄÄR ja PAUL ŠARUPIČ
Poltaava oblast, Komsomolsk

P. S. Palun vabandust, et kirjutan vene keeles. Oleme juba kaua aega tellinud «Nõukogude Naist». Minu naine Salme loeb, kuigi raskustega, teie ajakirja. Ta sai ju ainult kolm aastat eesti koolis käia. Siis kool kaotati ja praegu ei ole enam tema kodukülas eesti kooli.

KIRJAD ELUST

Olev,

mul ei ole nyyd enam midagi kaotada ja sellepärast ma tahan Sulle midagi ytelda. Võibolla Sa tead seda. Ometi tahan ma Sulle seda ytelda, olen kogu aeg tahtnud, ja nyyd siis —

Miks Sa ei suudelnud mind? Nyyd ei saa Sa seda enam teha ja kui minuga poleks juhtunud see mis nyyd — kas Sa siis oleksid? Vähemasti oli siis võimalus, sest siis oli kaks inimest. Yhte nyyd enam ei ole, Sinu jaoks pole olnudki võibolla, ma ei tea —

Olev, miks oli mul Sinu lähedal nii imelikult hää? Miks Sa ei suudelnud mind, oleksin tahtnud seista Su lähedal, nii lähedal, et oleksin puudutanud Su ninaotsa oma ninaga. Me olime ju yhepikkused. Olev, ma olen haige ja ma ei usu, et hingki, mis selle tombu sees elab, oleks sama mis noores ja terves kehas. Võibolla sellepärast ei tundu surm hirmus. Ma ei pea surema, ometi olen ma seda juba. Inimeste maailmas on hää elada inimesena, hää ka lõokesena, ka lambatallena — kuna nemad iialgi ei ole olnud inimesed. Inimene peaks surema inimesena. Mina ei saa seda enam —

Ma olin too päev ilusti riides. Rohelised sukad ja sall, must kybar, pikk mantel ja kott yle õla. Kotis oli kolm huulepulka — Sa ju tead, tavaliselt ma ei värvi yldse, aga selline asi annab enesekindlust. Mul oli seljas mantli all tumepunane kleit ja helevalge pesu. Kuskilt tuli kannikese lõhna —

Tundsin ennast hästi, pää ei valutanud ja ilm oli ka ilus — punane päike ja hallid pilved. Praamil tuule käes lehvisid mu juuksed kõrgele ja kaks meest vahtisid mind. See oli isegi hää, Olev, mul oli hirmsasti vaja —

Ja siis varsti see juhtus, rand tuli lähedale, autod hakkasid liikuma, see oli kallur, punase kabiiniga, vedas vist piima . . . Olin ma yldse olemas, on yldse midagi olemas või on ainult langevad vahtralehed ja tuul puulatvades? —

Miks Sa ei tulnud tol päeval, kui hommik oli jahe ja valge ja ma kõndisin mööda Su majast, kott yle õla ja käed taskus, ilus ja äraolev — miks ei tulnud Sa siis? Miks ei tulnud Sa aknale, miks ei jooksnud alla trepist, miks ei olnud Sind selles hommikus, miks tuled Sa nyyd istuma valgeksvärvitud pingile harulise männi all, taskus kiri ja silmis kummastus? Mind ei ole ju ka mulla all, mina jäin sinna, igavesti hilissuve hommikusse —

Olev, ma armastan Sind. Su silmi, Su suud, Su kukalt, Su häält, Su käsi. Ja selle eest ei olnud pääsu. Siiski, nyyd olen ma pääsenud, see on siis minu pääs — muutuda kohutavaks tombuks ja ikka veel mõelda, mõelda, mõelda —

Miks ei tulnud ots varem? Miks pidin tema jaoks panema selga oma ilusaima kleidi, jalga parimad sukad, pesema juukseid ja lõhnastama keha? Miks ei tulnud ta siis, kui mõtetest hullununa põrandal lamasin, haigena, meeletuna? Miks ei tulnud ta siis, kui uks Su järel kinni langes ja ma seisin äkki maailma äärel — ees pole isegi mitte lõpp, vaid lõplik kadumine keerlevasse kosmosesse, või on see nyyd juba juhtunud? Või olengi ma nyyd yle ääre teinud selle sammu, või on mind tõugatud? Või on see uni, ärgates on mul jälle kõik? Oled siis ka Sina? Ja kui ei, on siis mõtet ärgata? On mõtet yldse ärgata, kui ei ole kedagi, kelle pärast peaks seda tegema? Enese pärast? —

Inimesed ytlevad, et elada tasub ikka. Ma usun neid. Nemad ei ole veel yle ääre, nemad ei tea veel, mis tunne on surra ja mitte kaduda, vaid ikka näha, kuulda, tunda —

Olev, nyyd on minust järel ainult nimi, tuhmumas vihikute koltuvatel lehtedel, nimi ainult. Kuskil ei olegi midagi, kui oled astunud yle ääre — ainult sahin vahtrapuis ja mälestus valgest kampsunist ja hääst naeratusest, mis peagi kaovad koos minu ja maailmaga. Aga võibolla pole neidki olnud, on olnud ainult sygis, sygis ilma alguse ja lõputa, nii nagu on armastus, aga armastust ei ole enam, tähendab enam ei ole midagi, on ainult tähed, tähed, tähed . . .

Triin

KUIDAS MUUTA TÜÜPKORTERI LASTETUBA LASTEPÄRASEKS?

Põnevaid võimalusi pakub Tallinna 60. keskkooli tööõpetuse õpetaja INGA PEETSALU

LUSTILINE LASTETUBA

Kõigepealt peaksid ema ja isa pisut aru pidama — kellele nad tuba sisustavad, s. o kui vana on laps või lapsed. Laste tuba peab sobima nii mänguks, töiseks tegevuseks kui ka puhkuseks.

Kirjeldatava toa elanikud on kolm mudilast. Sellepärast on odav ja igav tapeet kleebitud seina tagurpidi — nii saadud soe hele seinapind on mudilaste tu igati otstarbekas. Ülejäänus on peatähe tekstiilil. Tekstiili teeb eriti mõnus kasutamisvõimaluste rohkus, pealegi see kättesaadav, rikkalikus värvivali ja ka väheste oskustega kodukujunda kuulekas. Peamine nõue: materjal o kergesti hooldatav, mugav kasutada, tupidav ja samal ajal hõlpsasti vaheta

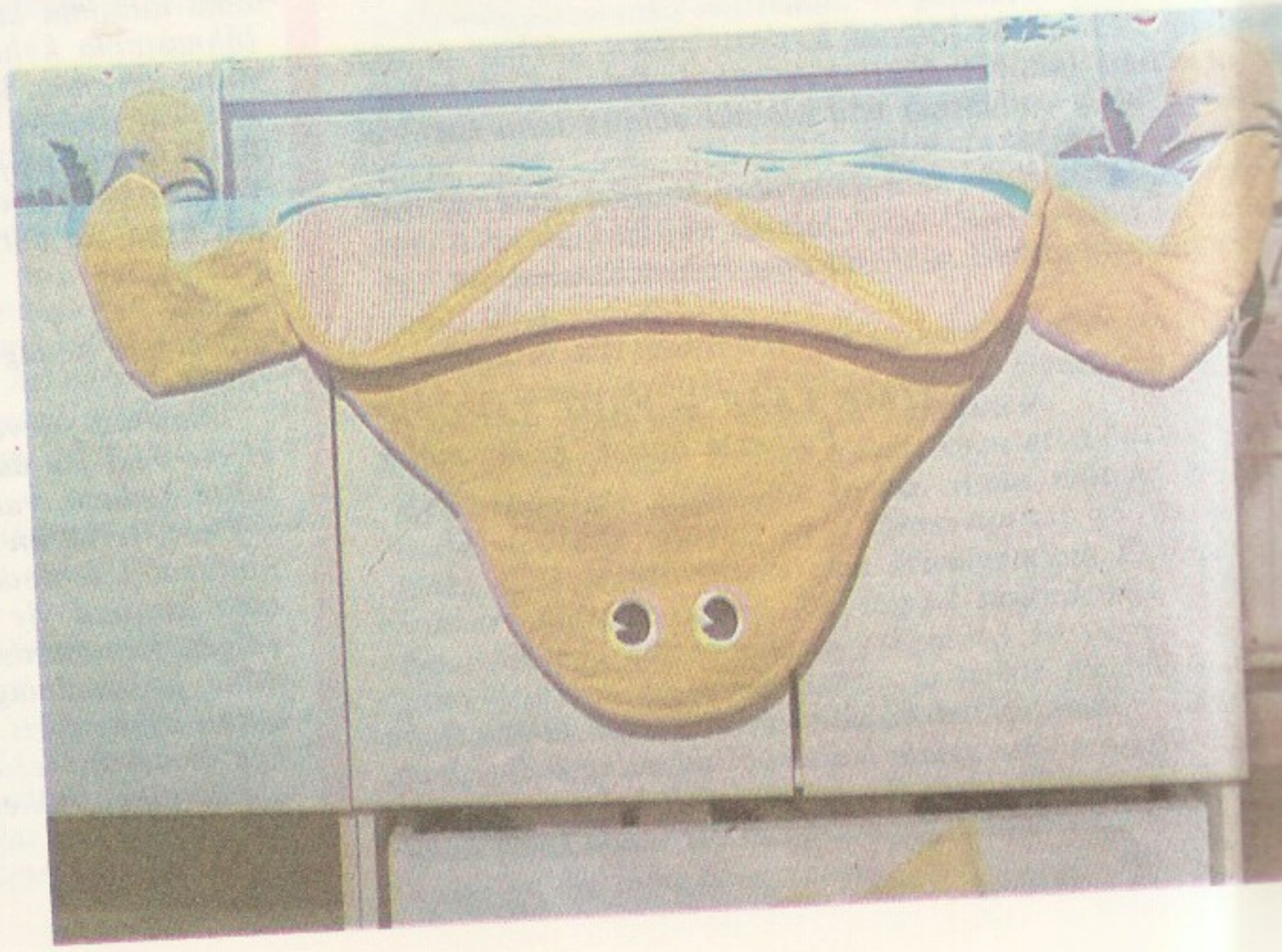

Tüdrukute KLUBI

ASSE SOOMETSA artikkel järgmisel leheküljel

Teele kodunurmede keskel . . . Niimoodi pidi esialgse kava järgi lõppema «Kevade» film.

Kõige sõbralikumalt mõjuvad naturaalsed kangad — puuvillane ja linane.

Poes on praegu Pärnu linakombinaadi rõõmsavärvilisi lastepärase kujundusega dekoratiivkangaid. Usutavasti on need juba lastetubadesse tee leidnud. Meie lastetoa voodipesu on õmmeldud Pärnu kangast, millel vähendatult kordub kardinariide motiiv.

Ruumis kasutatavad värvid — valge, kollane, oranž ja roheline — pärinevad kardinatelt. Kõle vaade Lasnamäe aknast tekitab igatsuse lõunamaiselt sooja ja elurõõmsa koloriidi järele. Igavat väljavaadet elustab aknapilt, kus valgus kumab läbi puuvillasest riidest värviliste ribade.

Padjakatted on õmmeldud puuvillasest kangast. Voodiesine vaip-kilpkonn on ka mänguasi — sinna saab laps ise sisse pugeda või mänguasju ära panna.

Tekstiiliga kaetud mängumaja on tehtud nn imikumaneežist.

Suur seinatasku on õmmeldud kollasest sulekotiriidest ja mahutab kõike lastetoas tarvilikku.

Abstraktsed seinapildid on tehtud aplikatsioonitehnikas.

Tekstiiliga võib katta ka lambivarje, kangast, võib teha sirme, mitmesuguseid istmeid.

Lõpuks on oluline seegi, et lapse koduriided oleksid lustakad ja mugavad, siis saavad nad oma toas rõõmsalt ja vabalt tegutseda.

Lustilist lastetuba käis pildistamas TIIT KOHA

Tüdrukute
KLUBI

Armastus, ilu, sõprus ja tõde

ASSE SOOMETS

Kui Teele koos Arno, Tootsi ja teiste klassikaaslastega Paunvere koolis käis, oli ta kaheteist-kolmeteistaastane. Seega sama vana kui meie tüdrukute klubi liige praegu. Küllap sellepärast ta ongi meie tüdrukutele nii sümpaatne, temast saadakse aru kui eakaaslasest. Mis sest, et tema käis koolis selle sajandi algul, meie omad sajandi lõpul. Jah, koolielu on tolle ajaga võrreldes kõvasti muutunud, kuid milleski olulises ikka samaks jäänud. See on eakaaslaste ühendamises, see on õpetajate jagunemises Laurideks ja Julk-Jürideks, see on Tootside endiselt usinas tegutsemises nii tunnis kui vahetunni ajal, see on ühes koolipäevas, mil väikese hilinemisega jõuab kohale veel üks poiss, unistav ja usaldav Arno . . . Ja loomulikult on see jäänud endiseks nendes sädelevates, veidi edevates ja naiselikult kavalates Teeledes. Ega ju muidu meie tüdrukudki oma klubile «Teelet» poleks nimeks pannud.

«Kevade» . . . Raamat, milles toimuv on muutunud legendiks, saanud meie kõigi omaks.

Aga siis võtab tänane kirjandusõpetaja kriidi ja joonistab tahvlile nelinurga. Selle keskele kirjutab ta Arno nime, tõmbab veel jooni, kirjutab veel nimesid. Sama ilmub tüdrukute ja poiste vihikutessegi:

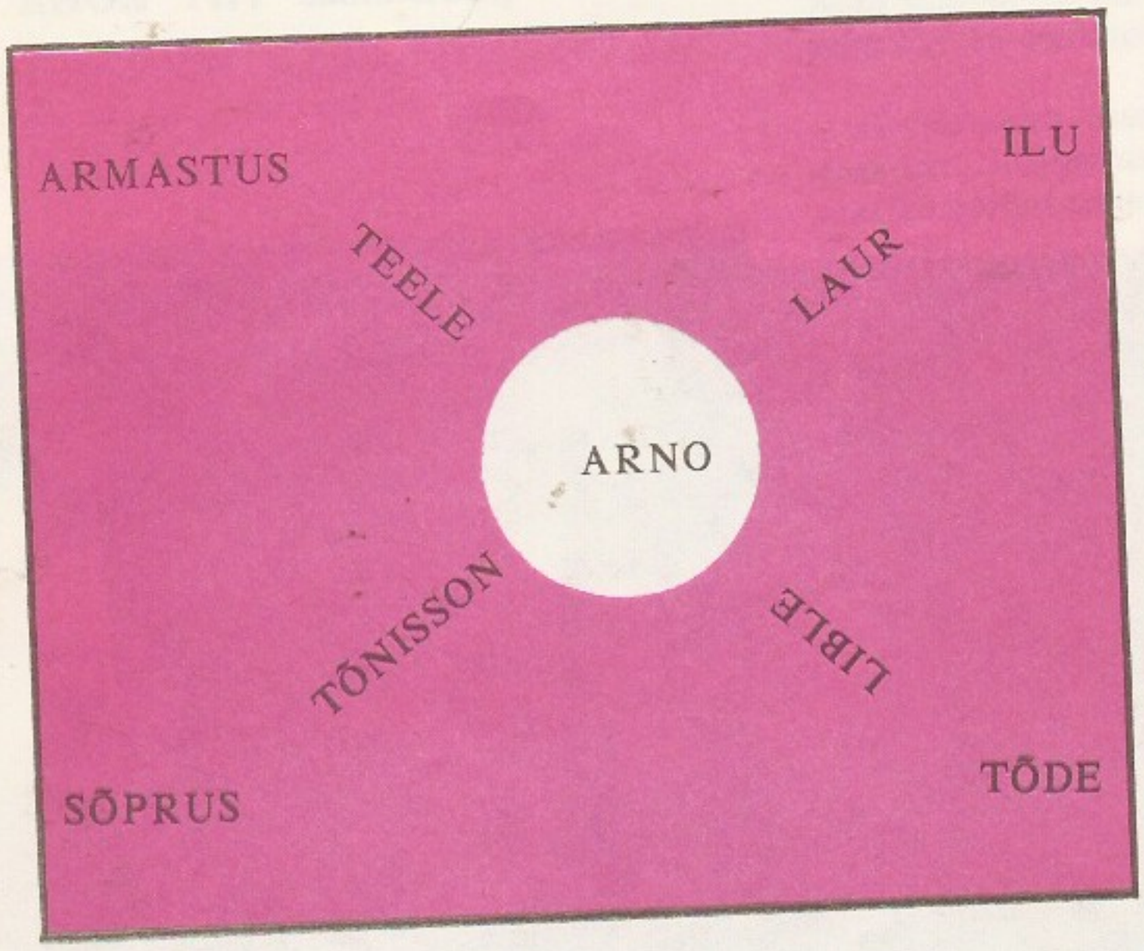

See raamatust vaevu kumav, vaid aimatav ja noort lugejat ennast unistama panev on nüüd sõnadesse saanud, võtnud graafilise kujugi. Ja oleneb õpetajast, kas «Kevade» jääb lastele ikka armsaks lugemisvaraks või jõutakse alles hulga aastate kuludes taas «Kevadeni», tajutakse jälle neid õhkõrnu igaühest endast lähtuvaid noote, mida viimati enne seda süvaanalüüsi kuuldi . . .

Kui hea, et on olemas veel üks «Kevade» — see on Arvo Kruusemendi film. Sellest õhkub vastu sedasama lõbusust ja kurbust, mida Oskar Lutsu raamatust. Filmist ei tüdine, ühesuguse kaasaelamisega võib seda vaadata taas ja taas. Selle tegelased on meie jaoks tõelised, nii Arno, Toots, Teele kui ka kõik teised. Tüdrukud ootasid suure põnevusega kohtumist Teelega. Teelega? Ei, Teele osatäitja Riina Aarega.

Tüdrukute ette astus sale tumedapäine naine, näol nii tuttav naeratus, et sekunditki kõhklemata tunnistati ta Teeleks.

«Aga filmis olite ju heledate juustega — kas teil oli parukas peas?» Ei, ei olnud parukas, juuksed lihtsalt värviti valgeks. Riina Aarel on kaasas palju «Kevade» tegelaste fotosid. Pildid käivad ringi ja Riina Aare meenutab, kuidas see kõik tookord oli.

Oma iseloomult oli ta tõepoolest Teele sarnane, sellepärast polnud tal raske Teele osasse sisse elada, Teelet mängida. Riina Aare mäletab, kuidas üks poiss, ikka selles koolis, kus ta päriselt õppis, teda patsist sikutas. Riina löönud siis ka oma käe poisi juustesse, sakutanud nii, et poisi punaseid juukseid pihku jäänud.

Ei, Arno osatäitja tegelikult viiulit mängida ei osanud, Imeliku osatäitja aga õppinud kandlemängu päriselt ära . . . Jäätõugus ei supeldud, maasse oli kaevatud auk, seal soe vesi sees ümber linad, jäätükkide asemel vahatükid . . . Jah, kui Palamuse filmiti, õppisid filmitegelastest lapsed Palamuse koolis.

Pärast filmimise lõppu pidi Riina mõtlema sellele, et ta oma nina püsti ei ajaks. Mitte kellelegi ei meeldi uhkeldajad teistest üle olla püüdvad klassikaaslased. Tuli olla tasakaaluka ja loomulik. Selline Riina ka oli.

«Kumb teile rohkem meeldis, Arno või Toots?» Meeldisid kõik kaaslased, Riina sai kõigiga hästi läbi. Ta väidab end olevat õnnelik selle üle, et tema abikaasas on mõlemaid, nii Arnot ku Tootsi.

Aga «Eesti Reklaamfilmi» režissöör Riina Aare pole tüdrukutele külla tulnud ainult kui kunagine Teele. Tal on kaasas kaks slaidiprogrammi. Üks Lahemaa rahvuspargist, milles näemegi kuidas meie esivanemad seal on elanud ja maad harinud. Teine jutustab Virumaa klubi üritusest — jalgrattamatkast läbi Virumaa. See mõjub tüdrukutesse eriti. Meie elukeskkond on hädaohus. Tapa paljudele elanikele veetakse puhast vett juba tsisterniga . . . Ekraanil on ämbrid, milles olev vesi põleb . . . Kaheksakümneaastane vanainimene, kes on sunnitud endale joogivett tooma küla teisest äärest kummikotiga . . . Kunda . . . Surnud loodus . . . Matkajail on ees marlimaskid või peas gaatorbikud . . . Matka lõpetamine Rakvere Vallimäel . . . See kõik oli läinud aasta maikuu alguses, maikuu lõpus asutati Eesti roheliste liikumine . . .

Tüdrukud jäävad ka pärast slaidiprogrammi vaatamist vaiselt istuma, olles ikka veel Juhan Aare mõjuva teksti kuulamisest lummas. Teele oma kodunurmede keskel ja Teele täna, siin . . . Ei, see on Riina Aare, kes ütleb: «Eeloleval maikuul on ratsaretk mööda Kohtla-Järve rajooni. Ehk tulete kaasa, tüdrukud? Virumaa matka noorim osavõtja oli ju kaheksa-aastane, vanem kaheksakümneaastane . . .»

Jah, Pääsküla prügimägi põleb pea iga päev. Üldse tuleb see viia kuhugi linnast eemale. — Nii kõnelevad tüdrukud. Nad on otsustanud võtta ühendust omakandi rohelistega.

KREVETITOITE

LAINE REMMELGAS

Müügil on kahel viisil töödeldud krevette. Lahtiselt kaubastatud külmutatud krevetid on toored ja vajavad soolaga maitsestatud vees keetmist umbes 15 minutit (tõusevad pinnale, kui on valmis). Seejärel jahutada külmas vees ja puhastada. Pakendatud külmutatud krevetid on eelnevalt kuumtöödeldud (märge pakendil), kuid ka need on soovitav paar minutit keevas soolaga maitsestatud vees üle keeta, seejärel uuesti jahutada.

Maitselt meenutavad krevetid vähki või krabi. Neist saab nii võileivakatet, maitsvaid suupisteid, salateid kui ka sooje roogi. Järgnevates retseptides on arvestatud puhta söögivalmis krevetilihaga.

Krevetid-munasalat

200 g krevetiliha, 4 keedetud muna, tilli, 4—6 sl majoneesi.

Munad ja krevetiliha tükeldatakse kahvliga suvaliseks tükkideks, tõstetakse salatikaussi, puistatakse peale hakitud tilli ja valatakse üle majoneesiga.

Pidulik krevetisalat

200 g värsket kurki, 150 g leotatud soolaseeni, 200 g krevetiliha, sidrunilõike, salatilehti. Kaste: 4 sl toiduõli, 1 sl lahjendatud äädikat, soola, pipart, tilli. Kes õlikastet ei soovi, võib selle asendada tilliga segatud majoneesiga.

Laiematesse pokaalidesse või nägusatesse klaaskausikestesse pannakse põhja jäätükid, peale suur salatileht. Seened ja kooritud kurk tükeldatakse ribadeks ning tõstetakse kihiti krevettidega salatilehele. Kastmeained klopitakse segi ja valatakse salatile. Kaunistatakse sidrunilõikudega.

Krevetid vahukoorekastmega

400 g krevette, 100 g rõõska 35%-list koort, 1 suur õun, soola, pipart, salati või selleri lehti, röstitud saia.

Koor maitsestatakse soola ja pipraga ning vahustatakse. Õun riivitakse jämedalt ning segatakse vahukoore hulka. Serveerimisel pannakse vaagnale:

a) krevetid, neile kuhjas vahukoor, kaunistatakse rohelisega;

b) salatilehed, nendele vahukoor, krevetid kõige peale;

c) ühele poole krevetid, teisele poole vahukoor, kaunistatakse rohelisega.

Süüakse röstitud saiaga.

Krevetitäidis

2 sl võid või margariini, 3 sl jahu, 400 ml vedelikku (kalakonservileent + piima), 300 g krevette, soola, pipart, tilli.

Rasvaine kuumutatakse jahuga läbi, lisatakse segades vedelik ja lastakse tasakesi keeda umbes 10 minutit. Siis kuumutatakse krevetid koos kastmega läbi ja maitsestatakse soola, pipra ja rohke tilliga.

Kasutatakse volovanide (lehttaignast alused), muretaignakorvikeste, pannkookide, väikeste pirukate ja suuremate kalade täitmiseks.

Küüslaugumaitsega krevetid

300 g krevette, 5—6 sl toiduõli, 6—7 küüslauguküünt, soola, pipart, sidrunimahla.

Küpsetamiseks kasutatakse tulekindla klaasvormi kaant.

Krevetilakad pannakse vormi, peale tilgutatakse sidrunimahla ja valatakse õli, mis on segatud purustatud küüslauguga. Peale puistatakse veidi soola ja pipart. Vorm pannakse leigesse ahju, siis tõstetakse kuumust kuni õli hakkab keema. Süüakse värske saiaga.

Pilaff krevettidega

1 sibul, 1 paprikakaun, 2 sl toiduõli, soola, pipart, 1 klaas riisi, 0,5 l puljongit või vett, 200 g krevette, 1 klaas konserv- või külmutatud herneid, 2 sl riivitud juustu, 1 tl hakitud petersellilehti.

Hakitud sibulad ja piprakaunad kuumutatakse õlis keedunõu põhjas. Lisatakse maitseained ja riis ning kuumutatakse riis läbipaistvaks. Siis valatakse peale vedelik ja hautatakse riis pehmeks. Lõpuks lisatakse herned ja krevetid, kontrollitakse maitset ja kuumutatakse rooga veel veidi. Valmis toidule puistatakse riivitud juustu ja hakitud peterselli.

Krevetid õuna-tomatikastmes

1 suur õun, 2 sl toiduõli, soola, pipart, paprikat (kõiki 0,5 tl), 400 g konservtomateid, 400 g krevette.

Peeneks lõigatud õunakuubikuid kuumutatakse hetk õlis, lisatakse maitseained ja hautatakse veel paar minutit. Nüüd lisatakse nõrutatud tomatid ja klopitakse segu nii, et tomatid purunevad. Kastet hautatakse 5 minutit. Kontrollitakse maitset, lisatakse krevetid ning kuumutatakse nad kastmes läbi.

Süüakse keedetud riisi või saiaga.

Omlett krevetitäidisega

6 muna, 0,5 l piima, 0,5 klaasi jahu, soola, 100 g riivitud juustu. Täidis: 0,5 sibulat, 1 karp kalakonservi õlis või omas mahlas, 200 g krevette, tilli, 100 g hapukoort.

Lahtiklopitud munadele segatakse juurde teised ained. Taigen kallatakse ahjuplaadile asetatud küpsetuspaberile ning küpsetatakse 200 °C ahjus umbes 15 minutit kuni muna on hüübinud ja omlett saanud kauni värvi.

Vahepeal hakitakse sibul ja keedetakse pehmeks kalakonservileemes, lisatakse kalatükid ja lastakse veidi haududa. Seejärel lisatakse krevetid, hakitud till ja koor, kuumutatakse läbi. Kui vaja peaks olema, maitsestatakse soola ja pipraga.

Valmis omlett eemaldatakse paberist, kaetakse täidisega, keeratakse rulli ja tõstetakse vaagnale. Antakse kohe lauale.

TEEME ISE PÄRMI

Möödunud aastal sai toimetus nii mõnegi pahase kirja. Näiteks oldi kuri sellepärast, et poes pole alati pärmi, aga ajakiri pakub ometi ka pärmitaignaretsepte. See on õige. Küll oleks meeldiv avaldada toiduretsepte, kui ei peaks samaaegselt südant valutama, kas perenaised ikka saavad vajalikku toidukraami osta. Selle soovi kõrvale aga konkreetseid nõuandeid, kuidas seniks kodus ise pärmi teha. Tõsi, inimesel, kes nõuanded läbi loeb, tekib kohe küsimus, kust saada humalaid, kust rosinaid. Jah, kust? Igatahes järgnevad nõuanded saime üleliidulise naisteajakirja «Работница» üle-eelmise aasta viimasest numbrist.

1. Valage kuivadele humalatele (või linnastele) nende kogusega võrreldes kahekordne hulk kuuma vett. Ajage vesi keema, keetke seni, kuni kogus on poole võrra vähenenud. Keedus kurnake läbi. Iga klaasitäie keeduse kohta lisage üks supilusikatäis poole klaasi nisujahu hulka segatud suhkrut. Katke nüüd saadud mass puhta rätikuga kinni ja pange 1,5—2 päevaks sooja kohta seisma. Valmis pärm valage pudelitesse, pudelid korkige kinni. Säilitage külmas.

Niisugust pärmi kulub ühe kilo jahu kohta pool klaasi.

2. Võtke 100—200 grammi rosinaid, peske need sooja veega puhtaks. Rosinad pange piimapudelisse ja valage neile peale sellise temperatuuriga vett, milles te tavaliselt lahustate pärmi. Nüüd lisage pudelisse veel veidi suhkrut, siduge pudelisuu neljakordse marliga kinni ja pange sooja kohta seisma. Neljandal-viiendal päeval, mil algab käärimine, võite seda pärmi juba kasutada. Saate hästi lõhnava ja magusa taigna.

3. Peenestage pool kilo rukkileiba, lisage pool liitrit sooja hapupiima (või vett), 2—3 supilusikatäit suhkrut, peotäis rosinaid. Jätke ööpäevaks käärima. Siis suruge saadud mass läbi sõela; leib pigistage sõelal kuivaks. Saadud leotisele segage juurde nii palju jahu, et saate hapukooretaolise segu. Pange see nüüd 2—3 tunniks sooja kohta seisma. Ja taignajuuretis ongi valmis. Tuleb veel teada, et seda juuretist kasutades ei tohi taignale lisada palju rasvainet ega mune.

RAKLETT

Täienduseks fondüüle

SIRJE KALDA
TIIT KOHA foto

Prantsusmaa reisil tegin kasuliku ja praktilise ostu. Selle elektrilise kodumasina nimi on raklett (pr k *raclette*). Kuuldavasti leiduvat seesugune masin igas prantsuse peres. Eriti hindavad seda prantslannad, sest raklett aitab kiiresti ja vähese vaevaga külalisi vastu võtta. Perenaisel pole muud vaja, kui parajasti kodus leiduv vorst (ka keeduvorst), sink, küpsetatud või keedetud liha, kana, kala jm tükkideks lõigata ja vaagnale asetada. Iga külaline saab väikese panni, kuhu ta laob soovi järgi vorsti-, liha- vm lõike. Peale võib lisada kas kurki (nii värsket kui marineeritud), tomatit, seeni, sibulat, küüslauku. Maitsestada võib oma suva järgi sinepi, pipra, ketšupiga. Kõige peale asetatakse paar viilu juustu. Juurde pakutakse (perenaise omatehtud) kastmeid ja hoidiseid.

Pannike täidetud, pannakse toit alusele küpsema. Kui masin on soe, kuumeneb pannitäis 5—8 minutiga. Juhul kui soovitakse pakkuda tõhusamat lõunat või õhtusööki, võib kaanele sooja panna koorega keedetud kartuleid, mida süüakse koos pannil valminud toiduga.

Samuti saab rakletiga praadida härjasilmi ja leibasaia. Eriti põnev on raklett lastele, saavad nad ju ise teha endale toitu just nii, nagu kellelegi meeldib.

Kaasasolev õpetus kinnitab, et toidu kvaliteet sõltub ennekõike juustust. Soovitatakse konsulteerida oma juustukaupmehega. Omast kogemusest võin kinnitada, et kõik Eesti juustud on sobivad, välja arvatud suitsu- ja sulajuust. Inimese kohta arvestatakse umbes 200 g juustu. Kõrvale soovitavad prantslased juua külma valget veini. Ning mõistagi nõuavad väikesed teflonpannid säästlikku kohtlemist.

Rakletimasinaid müüakse erineva suuruse ja pannide arvuga. Viimasest sõltub ka hind, mis on küllaltki odav. Kuue panniga rakleti ostmiseks piisab umbes veerandist meie turistidele vahetatavast valuutast. Arvatavasti võib rakletti osta ka mujalt Lääne-Euroopa maadest. Nii lihtsa elektritarbe — põhimõttelt ju kaanega elektripliit — tootmine ei tohiks üle jõu käia ka mõnele meie tehasele.

Soovitan rakletti perenaisele, kellel aega napib. See sobib oma perele igapäevaseks toiduvalmistamiseks, eriti aga ootamatute külaliste vastuvõtuks. Võite olla kindel, et külalised lahkuvad täis kõhuga ja meeldivalt üllatatuna.

KOHUPIIM

TPI õppejõud
ENDLA LIPRE

Kohupiim on maitsev ja tervislik. Meil toodetakse praegu peamiselt lahjat (0,6 protsenti rasva) ja üheksaprotsendilise rasvasisaldusega kohupiima, lisaks ka neljaprotsendilise rasvasisaldusega dieetilist ning kaheprotsendilise rasvasisaldusega lauakohupiima. Ometi peetakse kohupiima kõige hinnatumaks koostisosaks mitte piimarasva, vaid suurt valgusisaldust (14—18 protsenti). Kohupiimas on suhteliselt palju kaltsiumi (130—180 mg%) ja fosforit (200—220 mg%), kusjuures kaltsiumi ja fosfori vaheline suhe (1:1,5) on lähedane soovitatud füsioloogilistele normidele. Kohupiimas on märkimisväärselt metioniini, mis takistab rasva kogunemist maksa. Kuigi me peaksime kohupiima sööma iga päev, kasutatakse teda ka dieettoiduainena maksahaiguste, südame-veresoonkonna häirete, rasvumise ja diabeedi, põletushaavade ja luumurdude puhul. Tasub meeles pidada, et piim ja piimasaadused on meie toidus parim kaltsiumiallikas ning nendega peaksime rahuldama vähemalt poole ööpäeva kaltsiumivajadusest (800 mg). Kohupiima energeetiline väärtus oleneb peamiselt rasvasisaldusest, kohukeste puhul ka lisanditest. 100 g lahjat kohupiima annab 83 kcal (347 kJ), üheksaprotsendilise rasvasisaldusega kohupiim 153 kcal (640 kJ), kohukesed aga 340—400 kcal (1420—1670 kJ).

Kohupiim rikneb kiiresti: kohupiima säilitusaeg külmkapis on 36 tundi. Kui me hoiame 0° lähedasel temperatuuril, pikendame tema säilivust 10 päevani. Kilekotti või karpi pakitud ja külmutatud kohupiima võime hoida kuni 3 kuud.

Kohupiima saame valmistada ka kodus. Kuumutame värske piima 70—80 °C, segame hulka keefiri või hapupiima ning kuumutame tasaselt edasi 10—15 minutit. Helvestena kalgenduv piim ongi kohupiim. Et kaod väiksemad oleksid, võib jätta kohupiima 2—3 tunniks toatemperatuuril seisma ning siis kurnata läbi kahekordse marli. Tihenemiseks võime kohupiima jätta 8—12 tunniks nõrguma. Kohupiimast eraldunud vadakut saame ära kasutada pannkoogitaignas või piimakokteilis.

Kohupiimast saab teha palju toite. Kõige levinumad on mitmesuguste lisanditega vahud ja vormiroad, ka küpsetised. Needki retseptid on hästi teada. Järgnevalt paar retsepti soolaste kohupiimatoitude valmistamiseks.

SÕIR

500 g kohupiima, 1 l piima, 50 g võid, 1 muna, soola, köömneid, küüslauku.

Piim kuumutatakse keemiseni, lisatakse läbi sõela surutud kohupiim ja kuumutatakse, kuni eraldub vadak. Valatakse sõelale nõrguma. Nõrgunud mass pannakse uuesti keedunõusse, lisatakse või ja kuumutatakse ühtlase massi tekkimiseni. Seejärel segatakse juurde lahtiklopitud muna ja maitseained, kuumutatakse 2—3 minutit ja valatakse vormi või riidega kaetud sõelale. Hoitakse jahedas.

KOHUPIIMAKASTE

100 g kodujuustu, 1 s hapukoort, hakitud maitserohelist (tilli, peterselli, murulauku, rohelist sibulat), riivitud toorest porgandi või keedetud peeti, tomati, kurki, redist, kaunpipart, soola- või suitsukala, keedetud liha, sinki, keedetud muna või riivitud juustu.

Kohupiimale lisatakse hapukoor ning ükskõik milli ülaltoodud lisanditest. Hakitud maitseroheline soola iseseisvalt ja täienduseks iga lisandi puhul. Maitsestamiseks võib kasutada köömneid, veidi soola.

Serveeritakse kuumade kartulite juurde.

ÜÜLIK

Loomaarst
NA TOOMET

Metsküülikul on kaks komaad: Pürenee poolsaar Põhja-Aafrika. Keskajal etati küülikuid kõikides antsusmaa kloostrites. ülikutõuge on väga palju, ineb ka kääbusküülikuid. Küülik kaalub 1—6 kiloammi, keskmine eluiga on aastat.

Kuuekuuselt indleb küü- esimest korda. Tiinus estab 29—31 päeva. Emasom ehitab heintest ja õlledest pesa ning sünnitab —10 paljast, pimedat ja urti poega. Silmad avanead kümnendal elupäeval; is ronivad pojad ka pesast älja. Emapiima on vaja väemalt kuu aega, hiljem hakavad pojad ka juurvilja, ohtu, piima ja jahu sööma. —8nädalased noored küükud on võimelised iseseisalt toituma ja emapiima ad enam ei vaja.

Küülik tuleks hankida —12nädalasena. Temaga peab hellalt ümber käima. Teda tuleb tõsta tagakeha toetades, mitte aga kõrvadest ega nahast.

Küülikule muretseme kuiva, sooja, ruumika, hästi õhutatava puuri ja teeme talle mugava magamisaseme. Puuri mõõtmed on 120×60×60. Allapanuks sobivad põhk, heinad või jämedad höövlilaastud (mitte okaspuulaastud, mille närimine põhjustab kõhulahtisust). Allapanu vahetada iga kahe päeva tagant. Otstarbekas on asetada sentimeetri kõrgusele puuri põrandast puurest, mille alt on puuri hea väljaheidetest puhastada.

Puuris on ka närimiseks mõeldud puu, sest küüliku hambad kasvavad kogu aeg ja ta peab neid kulutama.

Kääbusküülikuid peetakse korteris isegi vabalt.

Küülikul on erakordselt väike magu ja pikk soolestik, seetõttu peab ta sagedasti sööma.

Toiduks anname talle ainult värsket ja puhast sööta. Närimistarbe rahuldamiseks peab ta tingimata saama toorest porgandit, kartulit, heinu, õlgi, ka õunu, pähkleid, keetmata kaerahelbeid. Küülikud armastavad kapsast ja lillkapsast. Suvel anda rohelist: lutserni, võililleleht ja -õisi, ristikulehti ja -õisi, raudrohtu, salatit, sellerit, peterselli, ube, herneid. Keelatud on küülikut sööta närtsinud, ülekuumenenud või härmatanud rohu ja teraviljaga. Ei tohi anda ka kivikõva leiba, rabarbrit, toataimi ja ronitaimi, sibulat, tulikalisi, kartulivarsi, tsitrusvilju, maiustusi.

Vahetevahel võib toidu hulka lisada veidi soola. Kõik muudatused menüüs teha pikkamisi.

Kui toit on mahlane, ei taha küülik palju juua. Küll joovad rohkem imetavad emasloomad. Samuti keskküttega korteris peetavad küülikud. Nõu vee või lahjendatud piimaga olgu puuris alati olemas.

Söögi- ja jooginõusid on vaja iga päev pesta ja desinfitseerida 1—3protsendilise formaliini- või 3—5protsendilise soodalahusega.

See, et küülik sööb oma öist väljaheidet, on täiesti loomulik — ta teeb seda B-vitamiinitarbe rahuldamiseks.

Küülik on suur puhtusearmastaja. Oma kasukat puhastab ta iga päev, niisamuti kõrvu. Kui kõrva sisepind ja kuulmekäik ei ole puhtad, siis võime me neid puhastada söögiõlisse kastetud ja ümber tiku mähitud vatiga. Kui kõrvad on pidevalt mustad ja sealt tuleb eritist, pöörduge abi saamiseks loomaarsti poole. Ka siis, kui küülik on isutu, tujutu, tema karv on tuhm ja pulstunud. Niiske nina, köha ja aevastamine viitab hingamisteede haigestumisele; tuhmid silmad, rippuvad kõrvad ja hammaste krigistamine — valule; pundunud kõht, väljaheidetega määrdunud saba ja tagakeha tähendavad mao- ja soolehaigusi. Terve küüliku kehatemperatuur kõigub 38°—39°C vahel.

Küülikut kammitakse sageli (angooraküülikut eriti), vahel lõigatakse tema küüsi. Kaks korda aastas viiakse küüliku väljaheide laboratooriumisse uurimisele sisenparasiitide kindlakstegemiseks.

PAISELEHT

Tussilago farfara L.

KÜLLI TAMKIVI

FRED JÜSSI foto

Varakevadel õitseb paiseleht. Kollased õied ilmuvad kohe pärast lume sulamist. Pealt siledad, tumerohelised, alt valkjad sametised lehed arenevad juurestikust hiljem.

Üle Eesti on paiseleht tuntud kui paisete ravija. «Umbhaigele pandi peale paisuleht ja mässiti kinni» (Muhu). Öeldi *umbvalurohi*, *umbpaiselehed* (Keila), *paisekakk*(Tartu) jne. Leht pandi paisele peale tagurpidi, s. o ülemine pool vastu paiset, seoti. Võis ka mahla välja pressida, kompressiks keeta. Eestis on paiselehega ravitud mädanevaid haavu, paistetust, haudunud varbavahesid, roosihaigust, põletust, konnasilmi. Soomes seotud tooreid lehti valutavatele põlvedele, veenipõletikus kohtadele, isegi peavalu puhul ümber pea.

Suur osa rahvapäraseid nimetusi viitab lehe välimusele: altpoolt soe ja karvane (oma ema), pealtpoolt sile ja alati külm (võõrasema). Venelastel мать- и -мачеха, soomlastel *leskenlehti*, (Kirde-Eestis *leseleht*). Lõuna-Eestis *ämmaleht*, *libeleht*, *vaeslapseleht*. Vahel on paiseleheks nimetatud suurt teelehte (*Plantago major*). Vanemas kirjasõnas *kabjalehed*.

Rahvameditsiinis on paiseleht olnud tähtis rohutaim juba väga ammu, eeskätt kui igasuguste hingamisteede haiguste, alates tavalisest köhast, lõpetades astmaga, ravim. Korjatud on ikka ainult lehti. Tervendavaks on peetud lehtede suitsu, soovitatud on ka lehtedest pressitud mahla meega. Enamlevinud on tee valmistamine. Lehti kogutakse alates maikuust pärast taimede õitsemist. Rootsud eemaldatakse, kuivatatakse õhukese kihina, karvane pind ülespoole. Kuivamise ajal lehti ei segata. Säilivad tarvitamiskõlblikuna kolm aastat. Droogil on põletikuvastane toime. Tee valmistamiseks võetakse supilusikatäis peenestatud droogi 200 ml vee kohta, hoitakse 15 minutit keeval veevannil, jahutatakse kolmveerand tundi, kurnatakse, lisatakse keedetud vett esialgse mahuni. Juuakse soojalt 2—3 korda päevas tund enne sööki pool klaasi korraga.

Edukalt kasutatakse paiselehte kosmeetikas: rasuse näonaha aurutamiseks, tundliku näonaha puhastamiseks, rasuste juuste loputamiseks.

Paiseleht kuulub mitmesuguste teesegude koostisse (rinnatee, kõhutee, higistama ajav tee), sageli koos teelehega.

Mis teha, kui imik kõik arsti määratud rohud välja oksendab? Imik oksendab üldse sageli pärast sööki.

Vastab lastearst
ANNE ORMISSON

Kui laps on tõsiselt haige, tuleb kohe leida teine ravimite andmise viis: süstid lihasesse (veeni) või küünlad pärakusse. Mõnda ravimit saab asendada teisega, mis ei ole nõnda mõru. Selle otsustab raviarst. Igal juhul ei tohi oksendavat last vajaliku ravimita jätta.

Oksendamine on peaaegu alati haiguse tunnus. Oksendamist põhjustab haiguse tõttu korrast ära magu, mis ei talu ravimeid ega toitu. On haigusi, mis põhjustavad oksendamist ka siis, kui laps ei võtagi midagi suhu. Väga paljud laste haigused algavad oksendamisega. Kui oksendama hakkab laps, kel oksendamine on haruldane, on kohe vaja arstiabi. Esmaabi võiks toimuda nii: pärast oksendamist mõne tunni jooksul ei maksa lapsele midagi anda, siis aga lonkshaaval keedetud vett, sest lapsel on tekkinud janu. Kui jõuab kätte järgmine söögiaeg, antakse vähe korraga, ka siis, kui laps nõuab veel. Pärast oksendamist magama jäänud last ei ole mõtet söömiseks üles äratada. Kui ta süüa ei taha, ei tohi teda sundida. Kui vastsündinu oksendab ja keeldub toidust, on ta väga raskesti haige. Mõni imik heidab toidu tagasi: kas kohe pärast söömist või mõni aeg hiljem oksendab laps lonksu kalgendunud piima. Enamasti ei ole see haiguslik nähtus. Imik on heas tujus, oksendamine ei sega teda. Niiviisi oksendavad (oksetlevad) kergesti erutuvad imikud esimestel elukuudel, kes söövad ahnelt, neelates palju õhku. Õhu väljasaamiseks maost peab imikut pärast toitmist mõni aeg oma rinna najal püsti hoidma. Hästi mõjub ka kõhuliolek. Kõhuli saab imiku panna iga kord enne toitmist, ja kindlasti olgu ta siis paljalt: kõhulihased tugevnevad, gaas surutakse sooltest välja. Enne toitmist võib kõhtu masseerida — pehme sooja käega kellaosuti liikumise suunas alates kõhu ülemise osa ke kelt roidekaare alt. K imik võtab kaalus hä juurde ja heidab toitu han tagasi, ei ole vaja närve rida — see kaob ise ära Väljaheidetud piima ko gust hindavad emad üle lonkshaaval oksendades e kaota lapsi rohkem kui üks kaks teelusikatäit ja uues toitu anda pole vaja.

Seni täiesti terve imik oksendamine suure joana nagu purskkaevust, on ha guse tunnus.

Imikueas oksetlenud lap sed hakkavad hiljem väga kergesti oksendama mi temaitsva toidu, ravimite v liigsöömise peale. Ja ka si kui neid sunnitakse sööma

SEOSED

Seos teeb pluusi pidulikumaks. Sageli mässame sidumisega tükk aega — tulemust pole ikkagi. Pakume siinkohal seitse joonist, mille järgi saate selle tööga kiiresti hakkama.

Ehk on mõnel nooremate perekonnaliikmetest raskusi ka lipsusõlme tegemisega? Tuleme appi: aitab neljast õigest võttest.

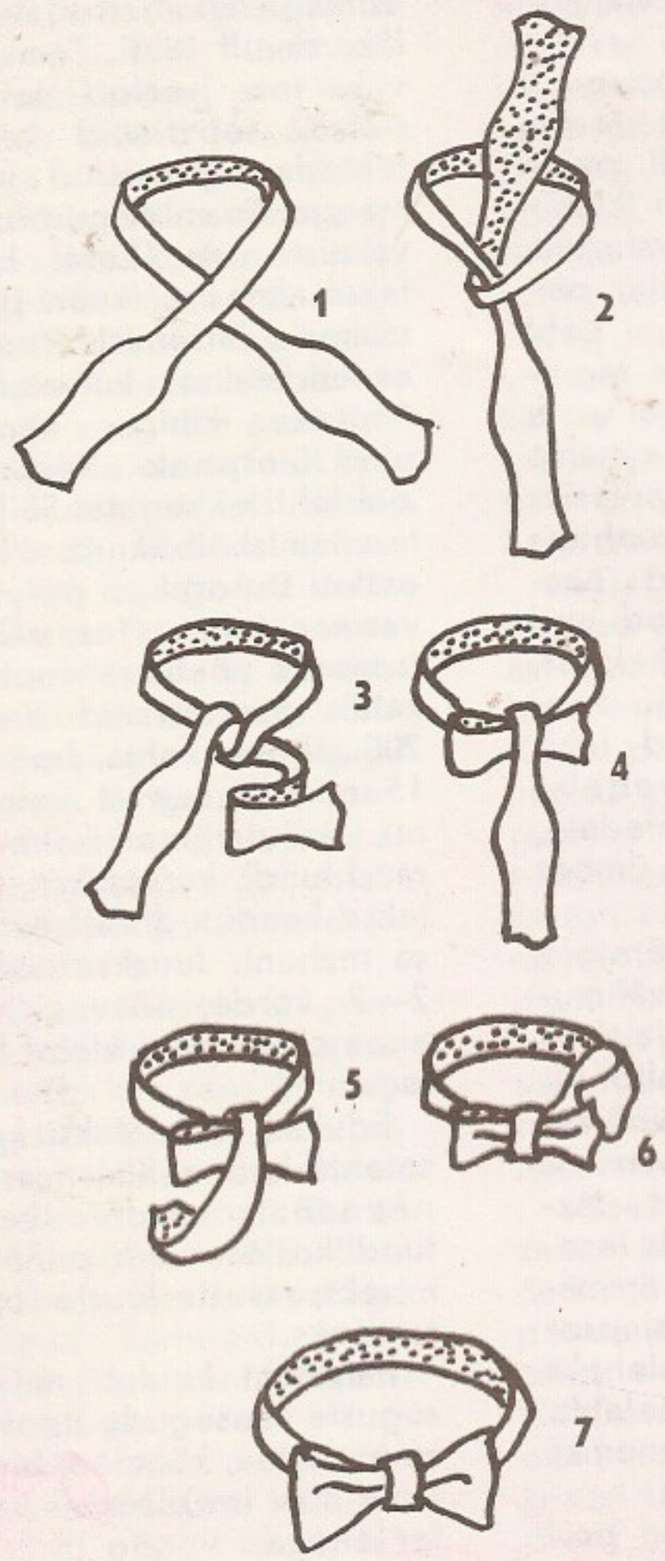

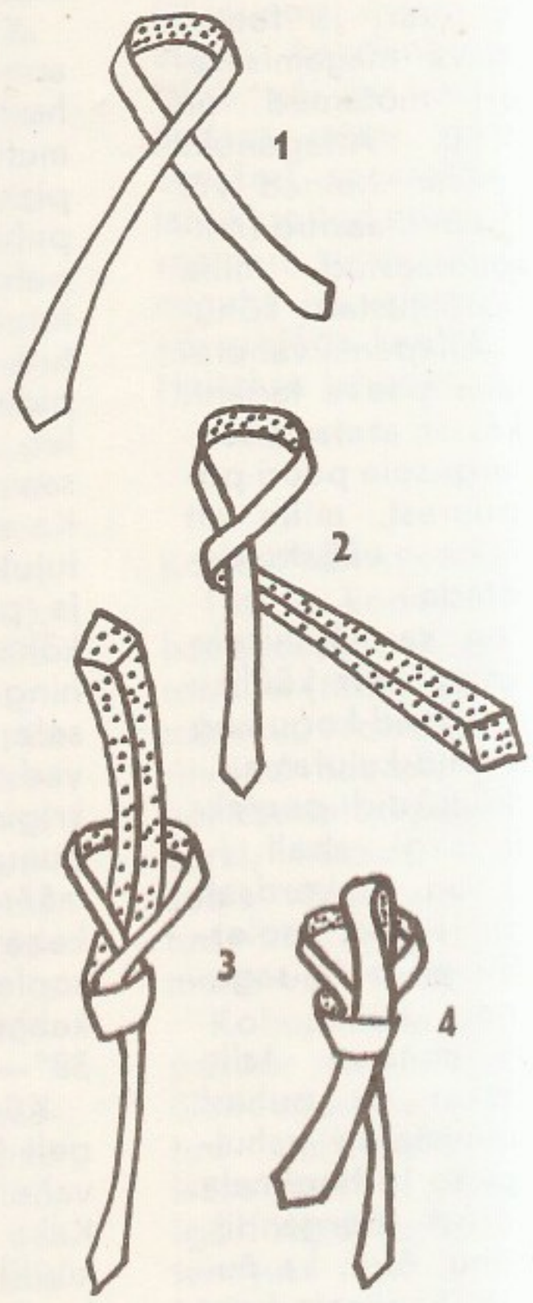

100 + (?) – (?) 137

estlusringi mõtteid vahendanud
akirjandustudeng INGA RAITAR

Tagada rasestumisvastaste vahendite üügilolek.» (Pereesinduse nõudmis- projekt ENSV Ministrite Nõuko- ule. Alalõik «Pere tervis», 11. punkt)

VIRVE KASK (TRÜ dotsent, lastegünekoloog): «Tervis- oiukultuur on üks üldkultuuri osi. Meil on selle tase küll üsna adal. Kipub olema nii, et õpetatakse haiguse sümptomeid ja avimist, aga kuidas terve olla, sellest ei räägita.»

TIIU ARO (Tartu sünnitusmaja peaarst): «Usaldus medit- iini vastu on üsna kõikuvatel jalgadel. Meist kirjutatakse ja äägitakse ju sagedamini halba kui head. Siis ei pöördugi keegi salduslikult meie poole.»

URSULA KLAAR (Tartu sünnitusmaja naistenõuandla uhataja): «Kui noored plaanivad alustada suguelu või on juba lustanud, on täiesti õige pöörduda naistenõuandlasse kas laste- günekoloogi või oma jaoskonna arsti poole.»

«Edasis» kirjutas nelja lapse isa Tiit Tüdemann: iga 100 ündinu kohta tuleb meil 137 väljakraabitut, ometi jätkuks ka eile õhku, leiba ja päikest. Jätkuks muidugi, aga . . . Kas on mõtet tõsta Eesti iivet soovimatute laste arvel? Mida meil õpuks vaja on, kas geomeetrilises progressioonis tõusvat rahva- arvu (stiilis: plaan täidetud ja ületatud) või terveid ja normaal- eid, kasvatatud ja haritud eestlasi?

Aga päris kindlasti pole meil vaja ka nende 137 väljakraapimist. Tähendab see ju riski, võimalust, et enam ei teki vajadust ei sünnitusmaja ega ka väljakraapimise järele. Kas tõesti pole alternatiivi?

HALDI ERNSTSON (Tartu sünnitusmaja peaarsti asetäitja avi alal): «Meil siiski vahendeid on, aga naised on ise väga hooletud. Esiteks — abort on väga kättesaadav. Tullakse ja tehakse see naks-naks ära. Kui paljudelt naistelt küsida, mida nad kasutavad, vastavad nad: «Mitte midagi.» Löövad käega.»

UK: «Mõnes madalama haridusega perekonnas, kus kasvab oma viis-kuus last, on ehk ema neid selle pärast nii palju sünni- tanud, et ta ise ka ei tea, kuidas hoiduda, ja ainult rasestub. Ta ehk mõtleb, et nii see ilmaelu peab olemagi. Meie vana- emad sünnitasid omal ajal ju senikaua, kuni rasedaks jäid.»

Nii et süüdi on naiste endi harimatus ja hoolimatus? Mida saab tütrele õpetada ema, keda ennast on kasvatatud vaimus «lapse saamise nimel peab nõukogude naine oma mehega ühes voodis magamise välja kannatama». Kas tõesti propageerime 20. sajandi lõpul veel Lev Tolstoi mõtet, et suguelu on lubatud vaid kaks korda aastas soojätkamise eesmärgil? Kui aga last ei taha — ära siis ela?

Ainus tark raamat, mis meil sel teemal välja on antud, on soomlaste «Avameelselt abielust». Sealgi on peatükk rasedusest hoidumisest ümber tehtud «sotsialistliku realismi» vaimus nii, et tulemust on üks meedik tabavalt nimetanud «kiviaja inimese appikarjeks». Vaadates mis tahes Lääne filme imetleme alati sealsete naiste rahu ja enesekindlust ning imestame, kuidas nad kõrge vanuseni värsked püsivad. Oleme hakanud tunnis- tama meie tehnika paarikümneaastast mahajäämust Läänega võrreldes. On aga keegi julgenud arvutada, kui suur on maha- jäämus intiimk u l t u u r i s? Ega vist asjata visata julma nalja: AIDS kui 20. sajandi haigus ei esine vaid kahel maal, Jaapanis, mis on oma arengus juba 21. sajandis, ja Nõukogude Liidus, mis on veel 19ndas.

TA: «Näiteks abieluinimesed, kes elavad regulaarset suguelu ja kellel on regulaarne tsükkel, saavad läbi ka ilma igasuguste vahenditeta, füsioloogiliste meetoditega.»

VK: «Palju sõltub mehe teadlikkusest. Ovulatsiooniperioodil ta kas peab vahet või kasutab preservatiivi, kui muidu ei saa.»

UK: «On olemas ka ühekordsed preparaadid, aga nende kasu- tamine on meil piiratud. Neid võib võtta neli tabletti kuus, just ohtlikel päevadel.»

VK: «Sõjakavalus tüdrukutele: ohtlikul perioodil ära kutsu välja seda, mida sul vaja ei ole. Ära provotseeri. See on naise tarkus, millal viid mehe sellisesse seisundisse, et ta tuleb . . .»

TA: «Meil ju kodumaiseid hormoonpreparaate ei ole, kõik mis tuleb, on Ungarist. Meie tööstus ei tegele sellega.»

Jõudsimegi vist loo tuumani. Ühiskonnateaduste õpikud kor- davad visa järjekindlusega, et pealisehitis, kuhu kuulub ka pere- kond, on otseses sõltuvuses baasist. Tööstusest niisiis. Kellest aga sõltub, mida toodab ja mida ei tooda meie tööstus?

Teadlikkus ja enesejälgimine on head, aga kas pole me niigi liialt külmad ja kainelt kaalutlevad. Kas peame muutuma selli- seks ka suhetes lähedasima inimesega ning ainuüksi seetõttu, et ei soovi talle halba? Kõneleme perekonnast kui soojussaarest võõrandunud ühiskonnas, kui paigast, kus peaks vabanetama kõigist argipingetest. Ent kui sealgi tekivad pinged vaid see- tõttu, et üks pool ei saa vastata teise siirale lähenemissoovile? Kas me siis tunneme vajadust lähedase inimese järele nimelt teatud kindlatel päevadel? Loomulikult püütakse teineteist mõista, vastu tulla, järele anda. Kiindumus annab õigustuse: ta keeldus ju m e i e pärast. Väikestel pingetel on kombeks alateadvuses vargsi kuhjuda ning kui neile lisanduvad veel väliss- pinged, on tagajärjeks lahkhelid, mittemõistmine. Annad jä- rele — ja käid kuu aega ringi hirmuga: ega ometi soovimatu . . .

Võitleme naise stressi allikate vastu tööl, poes, teeninduses ega taha märgata üht suuremat pingeallikat — ebakindlust intiimelus. Mida saavad nemadki teha, kui apteekides valitseb tühjus. Meie tööstus s e l l e g a ei tegele.

VK: «Kõigepealt on arstil vaja teada naise menstruatsioonikalendrit. Kui menstruatsioonid käivad väga regulaarselt, siis oskame väga täpselt välja rehkendada nö ohtlikud ja ohutud päevad. Loomuliku vahendina propageerime füsioloogilist mee- todit. Kui tsükkel on ebaregulaarne, siis kasutatakse ravi, mis ühtlasi on ka rasestumisvastane. Muidugi tekib oht, et vahetult pärast ravi võib rasedaks jääda. Siis aitavad spiraalid. Neid kasutatakse nii rasedusest hoidumiseks kui ka ravis.»

UK: «Tänapäeval tehakse naistenõuandlastes ka nn mini- aborti. See tähendab raseduse katkestamist väga varajases staadiumis, kolmandal nädalal. Seda võib teha ambulatoorselt ilma emakakaela avamata, seega valutult. Naine peab kohe teatama, kui tal regulaarse tsükli puhul läheb menstruatsioon 2—3 päeva üle, et jõuaksime teha analüüsid. Kuni oodatava menstruatsioonini on naine juba 2—2,5 nädalat rase ja umbes nädal läheb analüüsidega ning ongi käes 3.—4. nädal, mil rase- dust saab veel lõpetada valutult.»

TA: «Kui tüdruk on naiseks saanud, peaks ta meid usaldama. Meediku osaks jääb püüda temast aru saada ja võimaluste ning näidustuste piires aidata.»

Ravimeid valmistavates ettevõtetes ei muutu midagi päeva- pealt. Meie üldine vaesus annab kõigile, kes naise tervise eest vastutama peaksid, hea ettekäände — pole valuutat, mille eest välismaalt ravimeid osta. Üldises valuutanappuses on raske loota, et kallist raha hakatakse ab-pillide peale raiskama.

Mida teha? Elu ei oota, tüdrukud sirguvad naisteks ja poisid meesteks poliitilisest ja majanduslikust olukorrast hoolimata. Ilmselt oleks kõige õigem murda usaldamatuse barjäär meie meditsiinilt. Naistenõuandla peaks muutuma igapäevaseks ter- visekontrolli kohaks, mitte olema paik, kuhu minnakse vaid rase- dust kirja panema või seda viimases hädas katkestama. Muutus peaks aga tulema mõlemalt poolt.

VK: «Ungaris, Tšehhoslovakkias ja Saksa DVs võtavad emad tütreid maast-madalast endaga nõuandlasse kaasa nagu hamba- arstilegi. Last ei võeta ruumi sisse, ta jääb ootama, aga ta teab, et see pole mingi kole valutegemise paik, vaid koht, kuhu min- nakse tervist kontrollima. Meil on praegu levinud arvamus, et siin toimuvad vaid «mustad asjad». Et kui tuleb, on rase ja kui siia majja, siis katkestama. Seda arvamust tuleb muuta. .

Teisalt — võtame meie naistenõuandlad. Seal pole kohta, kuhu ema võiks tütrega minna. Paik peaks meeldiv olema ka ruumide poolest.»

HE: «Arsti juurde peab minema kas või juba selle pärast, et on üsna mitmeid vastunäidustusi hormoonpreparaatidele, nagu näiteks vereringe- või maksahaigused.»

TA: «Seepärast ongi need ravimid retseptimüügil, mitte nii, et lased klõpsti kopika ja võtad automaadist. Nii võib end ju ära tappa. Selle pärast on monopol arstide käes. See on vajalik

Tüdrukutele

Tüdrukud, te kirjutate meile väga palju, mille eest teile ann Kirjutate muredest, eriti murest oma väljanägemise pär Paljud teist on hädas reite paksusega. Küsite, mida võiks se vastu ette võtta. Kahju, et teil oma kehalise kasvatuse õpetaj head vahekorda pole, selle küsimuse peaksite julgema tem esitada. Teie õpetaja on lõpetanud kõrgkooli just kehakultuu erialal, ta oskaks teid juhendada küll.

Kõigepealt võiksite proovida kaht harjutust.

1

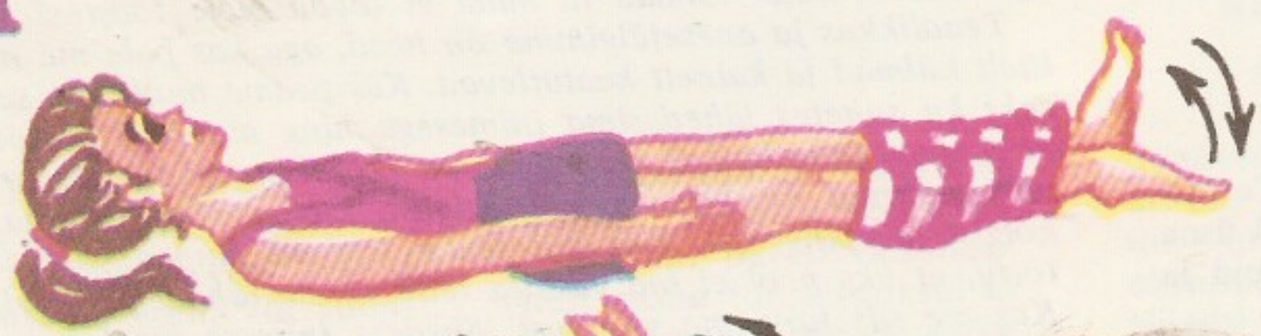

2

I harjutus: *p e d a a l i d e s õ t k u m i n e. Lamavas asen joonistatakse põidadega ringe. Jalad liiguvad peamiselt puu liigesest, jalalihased peavad olema võimalikult lõdvad ning tem väga kiire. Alustad 40st pedaalidele vajutamise liigutus Päev-päevalt seda arvu suurendades jõuad 150ni. Muid puhkad paar korda vahepeal!*

II harjutus: *j a l g a d e r i s t a m i n e. Lamad selili. Tõs jalad vertikaalselt üles. Lihased on täiesti lõdvad, põlved m maalselt painutatud. Selles asendis sooritad jalgade ristam vasak üle parema ja parem üle vasaku («käärid»). Põlved kergelt kõverdatud, jalad liiguvad puusaliigestest, tempo on re. «Kääre» teed sama arv korda, mis pedaalide sõtkum puhul. Pea meeles: lihased olgu lõdvad ja harjutuste soorita tempo kiire!*

Tähtis märkus: kes tahab reisi saledamaks muuta, nagu tuld vältima neid harjutusi, mis on ette nähtud reite lasemaks muutmiseks, ennekõike kükke, ronimist.

KRISTINA HERODESE joonistus

naiste endi huvides.»

VK: «Kust hakkab meditsiini nägu peale — vestibüülist ja registratuurist. Esimene küsimus on tavaliselt: «Kus te elate?» Tegelikult tohiks iga naine igas Nõukogude Liidu linnas suvalisel kellaajal, kui vaid asutus avatud on, kas või ainult tervise kontrolliks arsti poole pöörduda.»

UK: «On olemas käskkiri, et ka aborti tegema on naisel õigus minna ükskõik millisesse linna. Peab vastu võtma.»

VK: «Loomulikult ei tohiks arstid vaadata, et patsient pole veel sünnitanud, järelikult hormoonpreparaate või muid rasestumisvastaseid vahendeid ei saa. Tuleb ikka välja kirjutada.»

TA: «Võimalikud abordid on tulevastele sünnitustele märksa kahjulikumad kui mingi preparaat.

Räägime küll kogu aeg, et meie meditsiinil on profülaktiline suund. Tegelikult pole. Meie võimalused on sellised, et saame suure vaevaga vaid haiged läbi vaadata ja neile abi osutada. Sellest ei maksa rääkidagi, et jaksaksime tervetega midagi teha. Aga ometi peaks.»

Tagasi tulles arvude 100 ja 137 juurde selgub, et ainuüksi õhust, leivast ja päikesest jääb väheks. Ei saa kõnelda perekonna sihiteadlikust planeerimisest, kui ainus kergesti kättesaadav rasestumisvastane vahend on abort. Kui me tahame, et eesti naised muretseksid perre kolm ja rohkem last, ei tohi lubada, et nad organismi eelnevalt välja kurnaksid või hoopis sandistaksid. Tervel tugeval eesti perel peab olema võimalus valida laste sünniaega. Vastupidi esmapilguloogikale peaks rasestumisvastaste vahendite müügilolek tagama iibe tõusu. Kui mitte kohe, siis lähitulevikus.

KOMMENTAAR. ENSV Tervishoiuministeeriumi peagünekoloog HELLE KARRO:

«Tahan rõhutada, et abort pole ainus kergesti kättesaadav vahend soovimatu lapse sünni vältimiseks — sellist muljet naistele sisendada ei tohi. Naisel on siis õigustus olla hoolimatu ja mõelda: mis sinna nõuandlasse ikka minna, nagunii seal midagi pole. Koos arstiga leiab mingi variandi alati, ka meie ka valiku juures. Kiputakse uskuma rohkem jutte ja tutta kui arsti. Inimesed on erinevad ja neile sobivad eri vahe Sellepärast et tuttava-tuttava-tuttaval midagi juhtus, ei pr umbusaldada kogu meditsiini.

Muidugi sõltume meie võimalustest, nagu teistes eluvald dadeski. Ei taha olukorda ilustada, aga kohutavat puudust s pole. Praegu on meil piisavalt emakasiseseid vahendeid, v ja kodumaiseid, viimaseid isegi üle tellitud koguse. Ei hormoonpreparaate piisavas valikus ja kõige suurem puudu preservatiividest. Need peaksid just tänapäeval olema k saadavad kõikvõimalike suguhaiguste ärahoidmiseks.

Suurim mure on noortega neile sobiva vahendi leidm Kahjuks sõltume tellimisel Liidu võimalustest. Vaatamata n misele ei ole me saanud piisavalt preservatiive ega kaasae hormoonpreparaate.

Abortide arv on rahva kultuuri- ja arengutaseme nä kuid meditsiin üksi sotsiaalset probleemi ei lahenda. N peab ka ise oma tervise vastu suuremat huvi tundma ja o pere planeerimise võimalustest teadlik. Muidugi teevad meed omalt poolt kõik. Praegu on koostatud Tallinnas õppe- ja s programm kooliõpilastele, hakatakse läbi viima loengutsü et süvendada usaldust meditsiini vastu, tulevasi emasid en seks ette valmistada.

Rajooniarstid peaksid teadma, mida apteekides hetkel on. Kui tekib arusaamatusi (just noortel) rajooni- või jaosk arstiga, siis Tallinnas on olemas nii arstlik kui ka ta perekonnanõuandla, kus saab asjatundjatega mured läbi tada. Kui siiski on soovimatult rasedaks jäädud, siis o võimalus veel miniabort. See tähendab, et nõuandlasse pöörduda k o h e pärast menstruatsiooni ärajäämist.

Kui perekonna planeerimisega tagada esimese lapse tervena ja soovitud ajal, siis tuleb tahtmine sünnitada ka ja kolmas.»

KARURADA

Inge Trikkel

Karuemal olid tublid ja toredad pojad. Ja mure oli karuemal ka — noored otid ei osanud üle maantee minna. Aga minna tuli, ja vägagi tihti, sest seal, üle tee, elas karude vanatädi ja temal oli mett.

Küll oli karuema maantee ületamist seletanud, nii ja teisiti, koguni sipelgate raja peal ette näidanud, aga on siis karudel aru, liiatigi pisikestel mõmmipoistel. Nemad arvasid ikka, et kui käpad kiiresti käivad, ei siis auto neid kätte saa.

Karuema murel ei olnud otsa ega äärt. Vaat kui ühel päeval sõidab auto mõnest mõmmist üle — kus siis seda suurt karuleina! Oma laps on ikka oma laps.

Mõtles ja mõtles karuema, ja pidas oma aeglast karuaru. Kavalust oleks vaja, aga mis sa teed, kui endal pole võtta ja uhkus ei luba va rebaseniru käest laenata.

Mõtles ja mõtles karuema, aga välja mõtles. Vägeva asja mõtles välja! Teist niisugust maailmas ei olegi — karujõud! Ei selle vastu saa keegi!

Karuema kutsus metsapätsud kokku. Küll oli ägedat ähkimist ja ohkimist ja kondiraginat, aga tehtud sai — suur vägev palk pandi risti üle tee! Karutemp mis karutemp! Kihutagu autod veel!

Sa mu meie, kus mõmmipoisid panid tulistvalu ledima meetädi poole! Autod muudkui pidurdasid kriiks ja kriiks, ja vihased juhid tulid välja — eks te ole ise näinud, kui isal on kiire, aga mõni takistus on teel ees! Ei võtnud mõmmipoiste lustilaskminegi turris meeste nägu naerule.

Samal ajal sõitis linna poole liiklusinspektor Foor. Sõitis oma kollase-sinise ametiautoga lõbusasti vilet lastes, uudistas rohelist metsa ja sinist taevast. Sõitis, kuni järsku märkas suurt vingerdavat autosaba ja kihavat meestesumma. Foor pani sireeni undama, käed haarasid kindlamini roolist, kihutas, nii et tulejutt taga, kartis, et keegi on avarii teinud.

Tuli autost välja, range ja väärikas, kulm kortsus . . . ja oh sa imevägi, mis tore üllatus, mis lõbus karutants siin sinisinise taeva all! Ära sa ütle, ära sa mõtle, va metsaottidel on aru ülearugi.

«Üks, kaks, kolm!» käsutas Foor kõvasti ja selgesti. Nüüd oli meeste kord ähkida ja ohkida. Polnud karujõudu kuskilt võtta, aga palgi veeretasid tee pealt eest.

Kurvaks jäid karupoisid. Sünged mõtted mõlkusid karuema peas. Ei karutööd ja vaeva hinda keegi.

Aga inspektor Foor sai aru. Käsutas turris mehed autodest välja, andis pintslid ja värvipotid kätte — näidaku nüüd, mismoodi üks õige vöötrada peab välja nägema. Ise aga võttis kaks suurt kolmnurka, kastis pintsli potti ja asus karu maalima. Joonistamise peale oli inspektoril annet.

Ja teate, mis sellest kõigest välja tuli?

Maailma esimene karurada.

MARIA HERODESE joonistus

MIINA HÄRMA 125

Kust laul saadud

«Ei ole leelo maasta leitud,
maasta leitud, puusta tehtud.
Leelo on tulnud taeva alta,
püha pilvede vahelta»

Sarnaste ülevate sõnadega ülistas Eesti rahvas laulu.

Oma esimese rahvuslise meeleavalduse korraldas eestlane laulupeona. Tänapäevani esinevad laulupeod ikka rahva ühise hinge avaldusena kinnitades isamaalist sidet, elustades jõudu ja luues üksmeelt.

Miina Hermann
«Eesti Naine», 7. III 1928.

«Võimata on sõnul seletada seda vaimustuse tunnet, mis mu hinge valdas, nähes Teid, meie väikse Eesti ainust naisheliloojat, nii südilt oma komponeeritud laulu juhatamas. Helid, mis Teie käe liigutuste mõjul esile tulivad, tungisid sügavasse südamesse.

Mu vaimustus oli sõnulseletamata suur. Koju jõudes pidin veel kaua, kaua Teie pääle mõtlema. Olin kui uuesti sündinud, olin hoopis teiseks inimeseks saanud, sest nüüd oli mul ideaal, kõrge ideaal, kellest võisin unistada, see olite Teie! . . .»[1]

«. . . Ta oli esimene eesti neiu, kes kõrgema muusika erihariduse omandas . . .

. . . Miina Härma oli esimene, kes rahvahulkasid kunstilise orelimänguga tutvustas. Ei ole vististi Eestis ühtegi kirikut, linnas ega maal, kus Miina Hermann mitte ei ole orelikontserdiga esinenud. Rahvas, kes muidugi orelimuusikast palju aru ei võinud saada, kuulas aga siiski suure põnevusega orelimängu, seda oma arusaamise järgi tõlgitsedes. Mäletan, kuidas minule Halliste kiriku juures üks maamees pääle Miina Hermanni orelikontserti ütles: et, «Küll ta lõhkus seda orelit ja vihastas kuni viimati õige viisi kätte sai: «Meil tuleb abi Jumalast» . . .»[2]

«Bach Verein'i kirikukontsert Leipzigi Thomaskirches. Prelüüdi ja fuugaga a-moll tuli tartlanna preili Miina Hermann toime kiiduväärselt. Küllalt harva saavutavad daamikäed ja -jalad niisuguse kindluse «instrumentide kuninga» käsitsemisel nagu see oivaliselt andekas kunstnik.»[3]

«Motettideõhtu Leipzigi Johanniskirches. Preili Miina Hermann Tartust esitas mõningaid orelipalu. Kuigi Johanniskirche orel pole just kaasaegne pill, suutis preili Hermann oskusliku registreerimisega sellest kuulsast ajaloolisest orelist välja meelitada helisid, mis suutsid hingekosutust otsiva kuulaja kõrgemaapealset unustama panna.»[4]

«Ema kadunu ütles, et ma juba enne kolme eluaastat olevat ajanud lauluviise. Kasvasin üles Tartu lähedal Kõrvekülas, kus isa oli koolmeister. Klassituba oli elutoa kõrval ja õhukene laudsein ei pidanud kinni õpilaste laulutunni helisid. Sääl mina siis õppisin esimesi viise, lauldes neid koolilastega oma toa kaasa.»

Kunas aga ilmusid teie loodud esimesed lauluviisid?

«Olin vist 16-aastane, kui «Isamaa kalendris» need trükitud. Esimesteks viisideks olid «Isamaa, õitse sa» ja «Ma tõstan silmad üles». Need laulud on loodud nii ütelda loomusunnil ja ma ise olen nendega ka praegu täiesti rahul.»

Mis aastates lõite eesti hoogsama ja tujuküllasema laulu «Tuljaku»?

««Tuljaku» põhimotiivi kuulsin esmakordselt oma isalt, kes seda viiulil mängis. Seda mängiti sel ajal harilikult pulmatantsuks. Olin aastates 30 ümber, kui säädsin «Tuljaku» segakoorile. Sõnad koostas praegune advokaat Ferdinand Karlsson, kes tol ajal oli veel Treffneri Gümnaasiumi õpilane, kuna viisi korraldasin mina.

. . . Välismaal ollaks väga imestunud, kui mõni meie koor seda laulu ei oska.»

Kuidas aga sündis rahvalikuks lauluks kujunenud «Ei saa mitte vaiki olla»?

«Selle viisi kaks esimest rida kuulsin Põlvas ühelt vanaeidelt, kes seda lühikest viisikest laulis pruudi lahkumislauluna kodukohast väljaminekul.

. . . Võtsin sellele algviisile Anna Haava luuletuse sõnad «Ei saa mitte vaiki olla» ja lõin siis juurde lõpuosa. Nii ei ole see rahvaviisiks peetav laul sugugi täiel määral rahvalaul.

Samal korral kuulsin sellelt Põlva naiselt ka viisi, mille alusel lõin populaarseks saanud «Kus on, kus on kurva kodu» . . .»

Aga kuidas sündis vägev «Meeste laul»?

«See on õieti tellimise pääle kirjutatud. Toodi minu juure Jakob Liivi vastavad sõnad ja paluti koostada neile viis. See laul ilmus «Kalevala Meestekooris»; kus seda esimest korda ette kanti, ma ei tea . . .»

Kui ma õieti aru saan, siis on kõik teie senised tuntud viisid kiire töö vili?

«Seda küll. Laulus peab olema hinge ja mis tuleb hingestatult, tuleb korraga. Kuid pean ütlema, et mitte alati ei saa luua uusi viise. Rahva mured on olnud ka minu muredeks ja selle tõttu pole ma saanud töötada niisugustel ajajärkudel nagu seda oli 1905. aasta ja sõja-aastad.»

Kas võite ütelda, kuipalju lauluviise olete annud eesti rahvale?

«Ei tea seda isegi. Nad on laialt pillatud ja ma pole kunagi ette võtnud neid hakata lugema.»

Teil muidugi käsikirjad on alal ja kord annate need vahest Kultuurloolisele Arhiivile?

«Seda kahjuks ma ei saa teha, sest suurem osa käsikirju on läinud ajajooksul ahju. Mul on palju seltskondlikku tööd ja seetõttu ka palju igasugust kirjavahetust. Ühes väljaspoolt saadud paberitega olen ahju ajanud ka oma käsikirju. Osa käsikirju on aga alal. Nii on alles ka veel «Kalev ja Linda» käsikiri terviklikult. . . .

. . . Tartu muusikaelu korraldamine on võtnud mult palju aega. Kuid nüüd on juba muusikaelul hoog sees ja töö sel alal hakkab minema iseenesest. . . .»[5]

«1897. a. asutas Miina Härma Tartus esimese eesti suvise lasteaia kooliskäivatele poeglastele, mis oli seltskondlikul toetusel ja osaliselt lastevanemate maksul. Õpilasi oli 30 poeglast. Juhatajaks oli Miina Hermann. Ta täitis ka med. õe kohustusi. Üldiselt võttis ta kõik ema mured lasteaias oma kanda. Ta oli meile ühtlasi õpetajaks ja iseäranis lauluõpetajaks.»[6]

Rohekashall omakootud kleit, nöörsaapad, õlul rebasenahk — nõnda mäletan Miina Härmat, oma lauluõpetajat. Miina Härma suurt vaimustust peegeldavad tumepruunid silmad sädelesid pehmelt, kui ta teinekord õpilase kaenlasse haaras. Need silmad võisid aga ka otse titaanlikus vihas särada, kui Miina Härma meie üleannetuste peale ägestus. Taktikeppki laksatas vahel

Järg lk

Ei rahu enam

JUTA ÜTS

Talviti vahel on elupuu natuke külma saanud. Kevadel läheb siis mõned oksakesed pruuniks. Minevaasta oli puu tumeroheline, pikkust ja laiust tuli veelgi juurde. Kivitahukas, mille vennad sügavale maapinda kaevasid, kipub juba varju jääma.

Kas tahtis ema, kui ämma-äia hauale puud istutas, et see ükskord temagi koju paistaks? Ema neiupõlvekodu katuseni. Elupuuladvast peaks nüüd tõesti Pärtli-Hansu näha olema. Või jääb suurfarm ette?

Rakke karussell-lüpsiplatsiga suurfarmi väravate kolksatused ja traktorimüra on pisikese külakalmistu leinamuusika. Teisel pool männisalu laiutavad väiksemad laudad, vist sigala ja pullilaut. Rehitsetud liivale, punaste begooniate vahele kostab ammumist, auklikul teel turtsuvad söödaveoautod. Ei üksi elulõpuni, vaid ka hauapõhjani saadab mu kodukandi inimesi kõrgeltarenenud industriaalse suurpõllumajanduse kärin-mürin.

Kas nad mujale ei leidnud loomalautadele kohta? — olen kurvalt arutlenud. Nad — kes? Vahel ütlen siin endale ühe nime. See on Pälsoni sovhoosi kauase direktori nimi. Ettevõtlik mees, oskas oma ettevõtmisi ka igati levitada. Küllap tema nõul tehti need laudad. Direktor, küsiksin ma ta käest, miks tegid sa loomalaudad kõige pühama paiga ümber? Miks sa inimestele hauaski rahu ei luba?

Või kas küsidagi temalt? On ta üksinda süüdi? Kas üldse on?

Ennemalt oli see vaikne paik. Etti veskini oli tükk maad, kõige lähemal oli Jürirahva talu. Jürirahval elasid tasased töökad inimesed. Et töökad, siis viidi Siberisse. Poeg Jaan tegi ometi pärast sedagi kõvasti tööd. Enam ei viidud. Kaua sa ikka inimest karistad, nii kui ta käed raudust vabaks saavad, hakkab nagunii jälle tööle. Jaanist sai kuulus töökangelane ja ratsionaliseerija.

Suurfarmi õuele rappunud siloauto annab pikalt signaali ja jääb seisma. Keegi sajatab, pikalt, mahlakalt. Silun kingajäljed valgelt liivalt ja panen reha põõsasse tagasi. Jalad peavad mind nüüd Rakke viima, sealt rong Tallinna. Tallinn on siit saja kilomeetri taga, kodutaluni ainult viis kilomeetrit. Aga mina lähen saja kilomeetri taha. Meie kõik, kolm last, kes me siia kalmule käime, läheme nüüd alati saja kilomeetri taha.

Väga harva seisame kodujõe sillal:

«Selle puu istutas ema siis, kui ... Vana külvimasin ka veel hinges, just enne venelaste tulekut ostetud, isa kutsus teist trelliks. Nad rääkisid, et ka traktor olnud plaanis. Siis poleks muidugi Siberist pääsenud ... Jumal, kui suur mets on uudismaale kasvanud! Aga pärast sõda tegime veel sealt heina ja kraavikaldad olid maasikaid täis. Sealt, näe, läks Teiste põldude piir.»

Teiste (nõnda kutsuti naabertalu, see ei olnud pärisnimi) karjamaal olid meie arvates eriti suured maasikad. Traataed oli vahel. Üle selle ei tohtinud, kas või mis, kuigi klusatus oli suur. Vanaemast polnud enam käijat, temale tõime siis kimbukese marjadega, et ta natuke metsavõlu saaks. Vanaema ütles alati: «Aitäh! Head lapsed! Ega te ometi Teiste karjamaal käinud?»

Siit läks põllupeenar. Kuhu jäid need ristikivid, mis maast välja kisti?

Seekord ma kodujõe sillale ei lähe. Valus on üksinda minna. Nad seisaksid justkui ikka veel väraval. Ema ja isa. Alati, kui tulime, teadsid oodata, kui läksime, jäid nad väravale. Nad justkui ei magakski elupuu all, nad seisavad ikka koduväraval. Ja kardan, et võivad küsida: kas ka nüüd mitte? Nüüd ju lubatakse. Aga meie talu on tühi ...

Ei, ema-isa, meist pole enam tulijaid. Vanad oleme juba ja meis on liiga palju kadunud. Oleme harjunud kergemalt ja ükskõiksemalt. Ehk teie lastelastelapsed, ei usu, et keegi varem.

Jaama tee pealt võiksin keerata endistele Rakkeküla heinamaadele, saaksin otse Laatsi küünini välja. Ei, kuidas ma siis otse? Üle heinamaade? Misjaoks on jalgrada? Vanaisa tõsised hallid silmad vaatavad mulle silma, ta habemes suu küsib karmilt: «Kis inimeseloomad need kua on, kis otse üle eina tulevad.»

Vanaisa, need inimeseloomad on sinu lapselapsed, vastaksin mina. Sinu lapselapsed on nii rikkad ja suurelised, et nemad ei tee ammu enam metsaheina ega käi jalgradasid pidi. Vanaisa, aurumasinaga võiksin ma mööda Rakkeküla heinamaid sõita, keegi ei tuleks noomima. Laatsi küüni kohale võiks kaevu kaevata, veehoidla teha, ikka ei tuleks keegi.

Tosin aastat tagasi puurisid geoloogid meie õue taha puuraugu ja läksid oma teed. Auk purskas aasta otsa klaarpuhast vett, palju tonne ööpäevas. Vesi uuristas jõeni sügava sängi. Ema-isa rääkisid sovhoosis, visati käega: kas veest puudust! Ott Kool tuli talvel suuskadega vaatama, laskis puuraugu kinni panna. Ott Kooli raadiohäälele ei olnud vist pärast hardamat kuulajat kui minu ema.

Kui ma otse läheksin, üle Kellamäe künka, oleksin varsti kodus. Istuksin aias suure kivi otsa, ema istutatud toomingas õlgade üle kaardu, kodupõllud silme ees. Aia taga on see viimane nullkomakuuene hingemaa, kaugemal põld, mis kaks korda uusmaasaajatel sööti jäi. Kapsamaatagune peaks mul vanema vennaga sajakordseid jalajälgi täis olema. Põldohakas kasvas. Ohakalabidas oli me lapsepõlve sunnitud sõber. Lõpupoole ajas maa ka rakvere raibet välja. Naljakas umbrohi — kartis ainult kivi. Igale puhmahakatisele, mis orasest paistis, pandi paetükike peale, selle alt ei pugenud ta kunagi välja.

Kuhu need piirikivid küll lükati, kui kõik üheks tehti? Ristidega piirikivid.

Kui ma seal endise kodu aias suurel kivil istuksin ja silmad suleksin, kuuleksin muidugi vee vulinat kärestikus. Juba õige tasakesi, kaugelt, pinumaalt hakkaks ehk kostma ka vanaisa piibumeheköha. Kõige vagasemalt ja kaugemalt tuleks vanaema armas lauluhääl: «Nüüd heitis prints end laentesse, sest petnud oli arm ...»

Siis, selgesti, kõlaks isa nõõtamine põllul. Kohe seejärel kuuleksin üht isemoodi toksimist. Igal varahommikul kostis see toksimine voodisse. Ema hakkis aidavahel kapsarauaga loomadele rohtu.

Suure kivi otsast aidavahele ei näe. Puhastoa nurk on ees. Puhastoas olid pehmed rohelised toolid, akende ees ema kootud villased kardinad. Pildialbumid seisid puhastoa kapis, ja raamatud. Floksid olid vaasis. Puhastuba olid võõrastetuba (võõrad — nii kutsuti külalisi).

Küüditamise aastal võttis ema kardinad maha. Ta oli nad siidlõngadega tikkinud, sellepärast. Kui oleks tulnud nahkkuuega mees: teil on hallparuni toolid! — pidime me vastama: ei ole meie, sõjapõgenikud jätsid maha. Plüüstoolid olid, sellepärast.

Imelik, et iga kord, kui ma mõtteis kodus käin, astun just puhastuppa. Nüüd olen ju minagi vaid võõras. Roosipõõsas kasvab ikka akna all, harvad õied paistavad läbi orasheina. Aga siis oli põõsas suviti nagu pruut, üleni valge, lõhnav. Ema murdis suure kimbu ja läks surnuaiale, alati roosiõite ajal.

Valgete rooside lõhn puhastoa akende taga on mul praegugi sõõrmeis. Valgete rooside ...

... virtsahais — tuul on maantee poolt. Mändide alla kalmuküngaste vahele imbub vänget lehka. Karussell-lüpsiplatsiga suurfarmi õuel taoks keegi nagu panne vastamisi. Keevitustuli plingib.

Libistan käega üle elupuuokste, hakkan astuma. Murumadalalt loen tuttavaid nimesid ja kuldset kirja «Puhake rahus». Üle maantee tuuakse ärateelist, liivast voodi on mändide all lahti. Leinajad annavad sõnnikulaoturile teed, kuuseokstele kukub latakaid.

* * *

Novembri lõpul olin taga Pärnut, mere ääres, uustaluniku õues. Turd peremees näitas noore salu poole: «Sinna, oma talu tammikusse, tahan ma endale viimse rahupaiga teha.»

JA SIIS LÄKS VANAISA KERJAMA

AMALIE TILIKASOVA

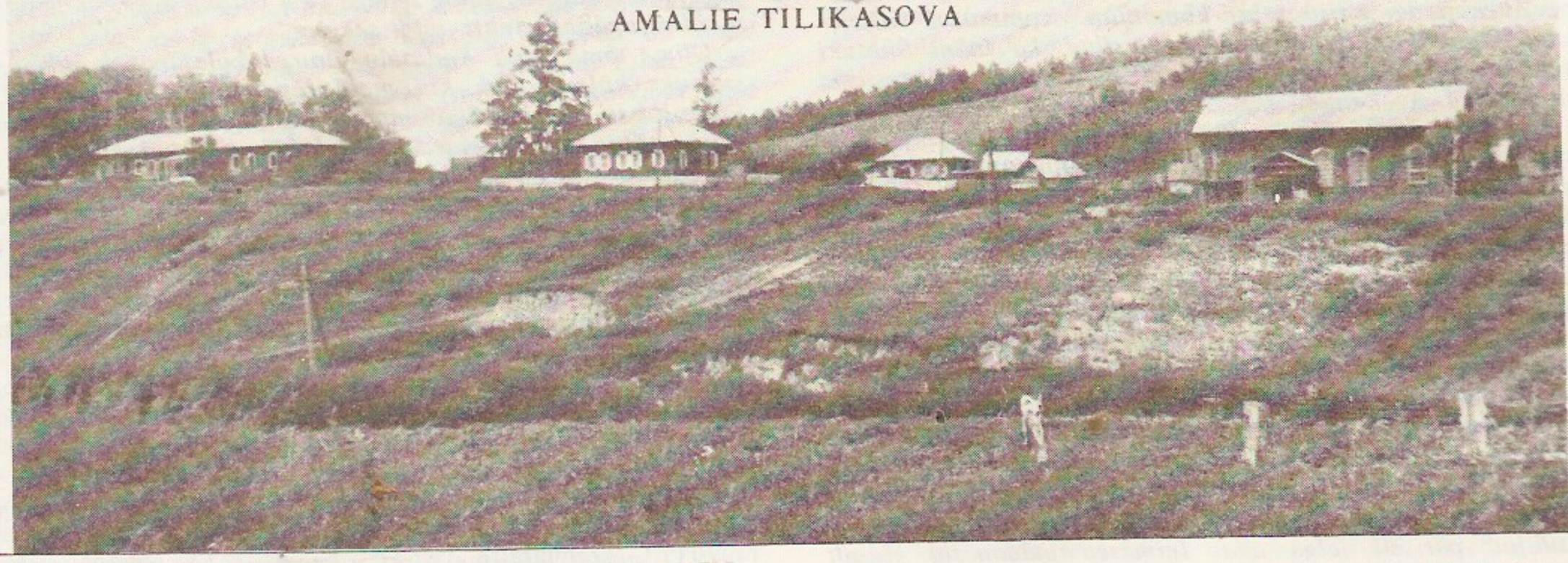

Lugesin möödunud aasta juulis «Nõukogude Naisest» Juta Ütsi lugu «Purjuspäi on elu kergem. Kas ikka on?»

Kirjapandu vapustas mind oma süngusega. Kuulsin, et paljud teisedki endised Ülem-Suetuki eestlased, kes praegu Eestis elavad, olid artiklist väga kohkunud. Tahtsin hüüda: see kõik, mis kirjutatud, on küll õige, aga te ei tunne tagapõhja, selle endise rikka ja ilusa eesti küla minevikku. J. Ütsi kirjutise juures olid Lembit Vaba ja Jüri Viikbergi fotod Suetuki kalmistult. Need pildid tegid Siberi eestlastele väga valu. Sel kalmistul puhkavad meie vanemad ja vanavanemad: karsked, töökad, paljukannatanud inimesed. Eestlaste kalmukommete juurde ei kuulunud viin ega haudadel söömine ja itkemine. Eestlane leinas vaikselt, omaette. Suetukis pole ka kedagi kunagi jumalasõnata maetud, isegi kõige õudsematel aegadel mitte. Kui ei olnud enam õpetajat, saatsid lahkunu viimsele teekonnale vanad naised, kel kirikuraamatud salaja alles hoitud: Luise Paap, Juuli Pensa, Miina Adamson, Linda Pool. Ainult koera maetakse pühakirjata, öeldi meil.

Et Pajusi kolhoosi karjatalitajate elufilosoofia määris minu kalli kodu mälestust, otsustasin ma kirjutada. Lihtsalt nii, nagu mina kõike mäletan.

Krasnojarsk asub Eestist ligi viie tuhande kilomeetri kaugusel, Karatuzi rajooni Suetuki külla sõidetakse enamasti Abakani kaudu läbi Minussinski, kust on eesti külla 60 kilomeetrit.

Karatuzi rajooni Ülem-Suetuki küla hakkas tekkima läinud sajandi keskpaigas. Minu teada ei asustanud seda eesti talupojad viljaka ja vaba maa otsingul, küla tekkis Tsaari-Venemaal karistusega väljasaadetud luteri usku inimestest ja nende järeltulijaist. See oli soomlaste, eestlaste, sakslaste küla. Meie vaarisad-emad olid tulnud siia vangiraudus.

Minu emapoolne vanaisa Tõnis Põder olnud näiteks välja saadetud Tartumaalt Võnnust, sest ta andnud ühe õllevarguse kohtuprotsessil valetunnistuse. Ülem-Suetuki külas elasid ka Mahtra sõja kangelaste järeltulijad.

Siia olid saadetud Rummu Jüri ja Mats Salm. Muide, ka julgeolekukomitee esimehe Karl Kortelaineni vaarisa Aadu Tilikas oli omal ajal Eestist sinna väljasaadetu.

Mu emapoolne vanaema Anna Jürjan jutustas oma isast, Mahtra sõja mehest Jüri Jürjanist, kellel olnud sügavad armid seljal. «On hundid su selga nõnda närinud?» «Ei, tütar, need olid hullemad huntidest,» vastanud isa. Vaarisa olnud järsk ja mehine mees. Kui ta haigestus luuroosi, öeldi, et käe amputeerimine päästab elu. Tema vastanud: mis on väärt ühe käega põllumees, ja läinud vastu piinarikkale surmale. Ta oli kogu põllu metsa alt teinud ja oma maale tugevad hooned ehitanud.

Vanaema näinud, kui 1885. aastal väljasaadetuid toodi, nad olid kolm aastat Eestist jalgsi tulnud. Ka kaks tüdrukut olnud vangide seas, ühel neist kaelas puust tahvel: lapsetapja. Selle ilusa tütarlapse nimi oli Anna, ta oli Tori lähedalt pärit, mõisas teenija olnud. Koletu tegu olnud hoopis mõisapreili tehtud ja valega talutüdruku süüks pandud. Tapiga oli kaasas ka Anna peigmees. Neist sai küla õnnelikumaid ja jõukamaid perekondi, sest neil olid tööinimese käed. Neljakümne nelja aasta jooksul ehitasid Aversonid Suetukki ilusa majapidamise, rajasid kaks aiandit. Aiandeis kasvatati palju sorte viljapuid ja marjapõõsaid, maasikaid, peeti mesilasi. Oli kauplus ja trahter. Ühest Aversonide aiast sai kolhoos veel kaua tulu.

Aversonide lugupeetud ja kultuurset peret külastas mitmel korral Vladimir Lenin, kui ta oli asumisel Šušenskojes. Šušenskoje on Suetukist neljakümne kilomeetri kaugusel.

Kui mina 1938. aastal, siis juba kodust väljaaetud kulakuvõsuna Šušenskojes käisin, oli Lenini muuseum äsja avatud. Ümbruskonna inimesed mäletasid Leninit ja Krupskajat suure südamesoojusega. Kui algasid arreteerimised ja kulakuks tembeldamine, ahastati: seda poleks juhtunud Lenini ajal . . .

Ka minu vanaisa oli Leniniga vestelnud ja uskus tema sõnu, et ehitatakse üles õiglane ja ilus ühiskond. Peaaegu kõik Suetukki asustatud inimesed olid ju nii või teisiti tsaarivõimu all kannatanud. Aga tsaarivalitsus oli neid küll karistanud, kuid ei mõnitanud ega purustanud inimest põrmu. Tsaarivalitsuse ajal ehitati väljasaadetute külla eesti- ja soomekeelsed koolid. Minussinski linnas käisid koos eesti seltsid. Veel 1936. aastani trükiti eesti rajoonilehte.

1918. aasta novembris tulid Suetukki valged kasakad ja tapsid 26 meest, kes olid Koltšaki vägede vastu võidelnud. Tapeti ka minu onu Kornelius Põder. Ta hauale pandi kivirist, millest nüüd on vähe järel, inimesed on sellest kivist käinud luiske raiumas.

Eesti kodud olid puhtad ja karsked. Kui Linda Milbach («Purjuspäi on elu kergem . . .») ütleb, et hea, kui seal Siberi külas lusikas ja taldrik laual on, siis omal ajal kaeti pidulaudu suure hoolikusega, muretseti isegi lauahõbedat.

Juba kolm aastat pärast Lenini surma avanesid stalinliku põrgu väravad. Et leida mingitki ajendit tapamasina käimapanekuks, lasti külas provokaatorlikult maha esimene kommunistlik noor Villem Kalnin. Kohe seejärel vahistati kolmkümmend meest. Nende seas viidi minema ka minu isa, kes oli kahekümne üheksa aastane. Hiljem saime teada, et selleks ajaks olid juba valmis kulakute nimekirjad viiekümne talu kohta (Suetukis oli 1927. aastal ligikaudu 250 talu), nende hulgas ka tapetud Villem Kalnini perekond.

Kohut mõistis kurikuulus «troika». Kümme inimest lasti kohe maha. Minu isalt tuli mitu aastat kirju, justnagu elaks ta, aga need olid võltsitud kirjad. Kellele veel niisugust alatust vaja oli, ei tea.

Ma ei olnud siis veel kolmeaastanegi. Vanem õde oli kuuene, noorem neljane, vend alles kahekuune. Aga kui palju me oma hilisemas elus pidime andma vastust: su isa oli rahvavaenlane!

Rahva vaenlane? Kas Suetuki külarahva vaenlane? Aga mu isa oli ju samasugune lihtne põllumees, ta kasvatas nelja last ja hoidis oma suurt peret (ka vanaisa-vanaema elasid meil), ta ei teinud kellelegi ülekohut . . .

1929. aastal algas kulakute hävitamine. Meie küla lugupeetuim auväärne perenaine Anna Averson, kes oli siis juba vana inimene (ta mees ja üks poeg olid juba mõrvatud), küüditati Norilskisse. Aversonide majja tehti kommuun. Kommuuni liikmeteks said ringihulkujad, kerge elu otsijad, ka mõni Suetuki küla pere, kes tööd ei viitsinud teha. Kahe aastaga lagastasid kommunaarid Aversonide ilusa majapidamise. Naised kandsid isegi Aversoni Anna rõivaid. Kui kogu varandus oli ära raisatud, jäid kommuuni liikmed nälga. Kommuun tunnistati lõppenuks ja liikmed asustati ümber kulaklikesse majapidamistesse, et seal edasi lagastada. Olen mõelnud, kui inimese eluiga oleks paarsada aastat, küllap oleks Anna Averson oma otsatu visaduse ja töökusega ka väljasaadetult Norilskisse ilusa kodu ehitanud. Töökus on eestlase loomuses, pekstagu teda selle eest kuipalju tahes.

1931. aastal küüditati Suetukist Narõmi soodesse ka endised Mahtra talupojad. Nii et 1858. aastal tõusid nad oma raske seadusevastase teokoorma vastu, peksti kadalipus poolsurnuks ja saadeti tsaar Aleksander II käsul sunnitööle või asumisele. Sotsialism, mille juhid igas võimalikus ja võimatus kohas pühalikult tõotasid kõiki vaevatuid ja kurnatuid aidata, tallas nende järeltulijad päriselt jalge alla. Inimesed mädanesid elusalt soodes, surid malaariasse ja nälga. Liine Ani, kellel oli kolm pisikest last, suutis soost imekombel pääseda. Ta oli roomates nagu kass lapsi mättalt mättale kandnud. Veriseks rebitud rindadega poolhullunud naine jõudis lõpuks Minussinski linna.

1931. aasta detsembris tehti meid kulakuks, vanaisa aga viidi vangi. Olin siis juba kuueaastane ja mäletan hästi, kui «rikkad» me olime. Neljas aasta elasime ilma isata. Ema oli kolmekümnene, meie, lapsed, kõik alla kümnesed, vanaisa oli siis kuuekümne kolme aastane, vanaema seitsekümmend üks. Meil oli kümme hektarit maad, kaks hobust ja kaks lehma, viis-kuus lammast, paar siga ja kanad. Maja oli kahetoaline — viie seinaga, öeldi seal. Laut, tall, ait, kelder, saun. See oli kogu me varandus. Võõrast tööjõudu ei peetud meil kunagi.

Mu isapoolse vanaema vanemad olid kord Soomemaalt Siberisse saadetud, vanaema neiupõlvenimi oli Jääskeläinen. Vanaema oli alguses olnud kokk Hiina piiri lähedal Amuuri kullakaevanduses. Seal oli saanud otsa ta mees, sealt leidis ta uue armastuse, minu vanaisa. Kuigi vanaema oli vanaisast kaheksa aastat vanem, elasid nad suures üksmeeles.

Mäletan, kui vanaisa käsivikatiga nisu niitis, ütles ta heal meelel: «Vaadake, nisupead on jämedad nagu hundinuiad.» Seal on viljakas ja inimesele tänulik maa. Vanaisa armastas laulda ja tegi oma laulud enamasti ise. Lõpupoole olid tal ainult kurvad laulud, sest poeg oli vangis. Aga vanaisa ja vanaema aina lootsid, et süütu inimene vabaks lastakse.

Meie, lapsed, teadsime, et vanaisa pole enam noor, et emal on väga raske, me olime igas töös abiks. Vanaisa tegi meile kasvu järgi isegi tööriistad ja me olime aina põllul. Oi, kui palju minu põlvkonna Siberi lapsed pidid tööd tegema.

Meie kodus räägiti üksteisega väga ilusti. Vanaisa ei kutsunud oma miniat kunagi nimepidi, ta ütles alati kallis laps. Mul on väga meeles, kui vanaisa kord ütles: «Kallis laps, ära pane lina lauale, nad võivad meid kulakuks teha . . .» Ja ema ei pannud enam kunagi lina lauale ega lilli aeda kasvama, ometi . . .

Meilt võeti peaaegu kõik, ja — meid visati lihtsalt lumehange. Emal taheti isegi vana lambanahkne kasukas seljast kiskuda, aga mingil põhjusel jäi see alles. Võeti ära toidunõud, isegi samovar. Samovarist oli meil väga kahju, sest vanaema armastas teed juua. Enne veel, kui ema hommikuti sousti ja kartulid valmis sai, jõi vanaema juba teed. Vanaema oskas ka hästi joonistada ja laulis meile hiinakeelseid laule. Mõnikord kadus ta kuhugi. Ma teadsin, kust teda leida. Ta istus sauna eesruumis põrandal, tõmbas piipu ja pisarad aina voolasid. Vanaema nuttis taga oma vangistatud poega. Aga poeg, minu isa, ei olnudki ta lihane laps. Helde südamega vanamemm oli ta võtnud imikuna, kui pärisema, sakslanna Pauline Wiesinger, sünnitamisel suri.

Pühapäeviti ja vaiksetel argiõhtutelgi luges vanaisa piiblit. Ühel päeval, siis olime veel oma kodus, pani vanaema piibli ahju. Ikka sellepärast, et ehk jäetakse meid välja ajamata. Võimumehed käisid ju majast majasse, et leida küünemusta võrra ajendit, millega oma õudset ülekohut põhjendada. Meil oli ka suure toruga grammofon, mäletan sellest üht madalat häält (ehk oli ta Šaljapin?) vanu romansse laulmas. Grammofoni uputas vanaema järve, ainult toru jäi millegipärast alles. Meie, lapsed, saime sellega veel natuke aega mängida. Kui meid puupaljaks tehti, viidi seegi.

Olime oma kalli kodutalu juures külatänaval juba poolsurnuks külmetanud, kui meid lõpuks ühte viletsasse tühja tarre lubati. Ükski külainimene ei tohtinud anda leivapalukest, sõime tühja maja keldrist leitud külmavõetud kartuleid.

Vanaisa lasti siiski kevadel tagasi, vangla olnud puupüsti noori mehi täis. Siis oli 1932. aasta ja külas hakati tegema kolhoosi. Vanaisale oli antud pass, mille lahtrisse — sotsiaalne päritolu — oli kirjutatud kulak. Selle passiga ei võetud kusagile tööle, ka kolhoosi mitte. Olime nälga suremas. Vanaisa läks siis kerjama. Kaugetest vene küladest tõi ta meile kuivanud leivatükke ja muud, mis anti.

Lõpuks lubati ema siiski heinale minna. Töö eest kulakule tasu ei makstud, päevapalgaks oli peedilehtedest supp ja tükike leiba. Ema tõi iga päeva õhtuks leivatüki koju lastele.

Suvel saime hakkama, marjade, putkede ja juurikatega võis õige hästi hinge sees hoida. Ise ei tohtinud me midagi maha külvata.

1933. aastal leidsime siiski julge pere, kes vanaisa-vanaema enda poole võtsid. Ka lapsed võisid seal elada. Vanaisa sai külast kingsepatööd, selle eest toodi meile leiba ja mõnikord isegi liha. Aga vanaema nälginud organism ei suutnud enam toitu vastu võtta, eks ta olnud ju kõik oma palukesed lapselastele hoidnud. Vanaema suri. See päev on mulle igavesti meelde

---

Ülem-Suetuki kirik ehitati 1888. aastal. Palgid varuti talgute korras, raha ja sisseseade saadi Soomest, ehitajad olid külamehed ise. Orel telliti Kanadast ning toodi Helsingi kaudu kohale. Alates 1892. aastast oli soomlastel ja eestlastel omaette kogudus, teenistusi peeti mõlemas keeles. Viimased õpetajad olid soomlane Kuismanen ja eestlane Maasikas.

Kirik 1984. aastal. Kui ilmus vinge ja võitlev ateism, tehti kirikust klubi. Altar jm sisustus visati välja, lava ehitati sisse. 1933. a kiskusid risti ja torni maha poisiohtu Aleksander Leinvald (Simu Alo) ning Ernst Paap (Paaba Ärni). Esimesena läks endisesse kirikusse tantsima komsomolka Palu Mari. Kirikumäest sai Klubimägi, Papi järvest Kooli järv.

JÜRI VIIKBERGI fotod

jäänud. Kadus mulle nii kallis inimene, keda kogu Suetuki külas suure hingega lahke perenaisena tunti.

1937. ja 1938. a. likvideeriti eesti koolid. Koole ei kaotatud eesti laste vähesuse tõttu, lapsi oli palju, koolid kaotati seepärast, et meist viimnegi piisk eestlase vaimu välja pigistada. Eesti küla kõigis taludes räägiti lastega vaid emakeeles, üheteistaastase inimesehakatisena tuli mul vene keel lihtsalt pähe tuupida. Õppisin vene keele selgeks ühe aastaga. Suetukis oli omal ajal häid õpetajaid: Linda Solba, Osvald Hansen, Liina Kangert, Osvald Koosa. Paljud nendest vangistati. Kooliõpetajad olid aga ka Bulani külast pärit vennad Johannes ja Kuzma Baumann, kel oli suur osa selles, et 1937.—1938. aastal kuuskümmend meest rahvavaenlaseks tunnistati. Kuzma Baumann tuli Siberist Eestisse, siin ta muidugi oma viletsa hariduse tõttu enam õpetajakohta ei saanud. Vanaduspäevad lõpetas ta aga rahulikult ja muretult. Iga kord, kui ma Pärnamäe kalmistul ta hauast möödun, tuleb mu vaimusilma ette pikk rivi noori ausaid mehi, kes tema ja mõne teise näpuga näitamisel varase haua leidsid.

Mul on hea mälu, veel praegu võin paberile kirjutada kõigi kuuekümne arreteeritu nimed. Paljudest peredest viidi ära kõik mehed, kui poeg oli üle kuueteistkümne, viidi ta koos isaga. Loetlen vaid mõnikümmend nime, ehk on neist kellelgi veel Eestis sugulasi: Kostja, Karl ja Peeter Paju; Rudolf, Tõnu ja Teodor Russmann; Kustas ja Robert Sumpmann; Hermann ja Juhan Linder; Peeter ja Anton Lell; Teodor ja Andrei Lell; August ja Jakob Peep; Jaak, Aleks ja Eduard Pramann; Jaan, Karl, Jüri ja Aleksander Jürjan, Kaarel Kauberg, Osvald Hansen, Peeter Aren, Juhan Reidov, Konstantin Boosen, Aleksander Salm, Priidik ja Karl Forsel . . .

Mõned üksikud tulid tagasi, hiljem viidi nad uuesti. Suures Isamaasõjas langes Suetukist vaid paarkümmend meest. Polnud enam kedagi sõtta minemas, kõik noored mehed olid hukatud rahuajal.

Aga Helina Paap, Suetuki vanim elanik, ootavat ikka veel oma Jaagupit, kes juba 1927. aastal kodust minema viidi . . .

Niisugune on olnud minu ja minu sünnikodu, Krasnojarski krai Karatuzi rajooni Ülem-Suetuki küla saatus. Paljud on sealt Eestisse tulnud, paljud pered tulid kohe pärast sõda. Mina tulin Tallinna 1950. aastal. Olime siin algul võõrad, meid kutsuti Venemaa eestlasteks ja sel nimel oli halb kõla. Nüüdseks oleme oma vaarisade maa ja rahvaga ühte sulanud. Ja võibolla veelgi rohkem kui siinsed inimesed teame me tahta oma väikese Eesti keelt ja meelt, kodakondsust ja suveräänsust, sest suur võõras maa on meile vaid õnnetusi ja muret toonud.

Paljud eestlased elavad aga praegugi Suetukis. Kuigi ülekohus on neid inimesi muserdanud ja minuealiste põlvkond (olen sündinud 1925. aastal) pole peaaegu näinudki hirmudeta ühiskonda, ei ole kõigist saanud kaltsakaid ega joodikuid. Kes jõudsid omal ajal lõpetada eesti kooli, tellivad eesti ajalehti, mitmesse perre on käinud ka «Nõukogude Naine». Tõsi, kunagisest jõukast eesti külast on jäänud vaid mälestus. Muide, ka omaaegsed vene külad olid ilusad, viljakas pinnas ja hea loodus andsid töökatele venelastele rikast leiba. Vene külanaised käisid rahvariides, nad olid pühade ajal lõbusad ja mukitud justkui «Berjozka» ansambli tantsijad. Eestlased ja venelased käisid omavahel läbi, venelase helde ja aval loomus kandis sel ajal tõelise sõpruse ja vendluse vilja.

Ma kirjutasin selle jutu oma koduküla rahva kaitseks, nende allakäigu — joomarluse, kultuurituse, vaesuse — põhjustest. Aga natuke ka lootuses, et me neid, vaatamata iseenda suurtele muredele, päriselt ei unustaks. Ma ei tea, kuidas aidata, tean vaid, et eriti moraalset ja kultuurituge oleks sinna väga vaja.

ÖÖD PÜHADETA MAJAS

HALLIKI HARRO (Lühendatult)

Pärast magamata ööd rõske tuule kätte minna on vastik. Tuul lööb kitlihõlmad laiali, jalad libisevad, kummiriidest prahikott on raske ja kohmakas. Mantlit, kindaid ja mütsi endale ümber panna ei viitsi. See natuke maad. Miks peavad need prügikontei . . . aih! Kassiroju! Lidu jah nüüd, saba sirge, Anatoomikumi kaitsvate müüride poole . . . et miks peavad need prügikonteinerid nii jälgilt haisema.

Vinnan prahikoti konteineri äärele ja kummutan tühjaks. Kinnikõmatav kaas kumiseb öövaikuses. Külm paneb õlgu väristama ja tuul ajab juukseid suhu.

Sooh. Istun haigla laia tagatrepi vagusale astmele. Olen väsinud. Selg valutab. Igatsen sooja pehme voodi ja paksu vatiteki järele. See on absurd. Sellele ei tohi mõelda. Veerand valvet ja terve koolipäev on ees.

Tuul on Toome puud kõvasti kohisema pannud. Mees kodus küllap magab, nina padjas, VATITEKK ümber . . . Huvitav, kas ta sõi kotletid ära? Köök oli üleeile jälgilt külm, kui neid praadisin.

Jahe hakkab. Sünnitanud naisi siia käima ei lubata. Ka sellepärast, et külmetavat endid siin koridoris ära. Külm . . . hmh . . . võibolla raseduspatoloogias on soojem, aga sünnitusosakonna palatitest on lift, koridor ja tittede pakkimise ruum tänase tuulega soojemad.

Telefonihelin justkui torkab. «Jaa-eee-sünnitusmaja.» See noor isa vist luges minuteid, millal kell kuus saab. Aga kell kuus informatsioon ju veel ka ei tööta. Mulle on korduvalt meelde tuletatud, et öistele helistajatele tuleb öelda: «Informatsioon töötab kella kaheksast.»

«Oodake. Ei, parem helistage kümne minuti pärast uuesti.» Sünnitusosakond asub filtrist arvates neljandal korrusel. Mis see ikka nii väga, kolm astet korraga . . . «Teile sündis poeg. Kolm ja pool kilo. Õnnitlen. Ei. Ema oli juba palatisse viidud, küllap nad magavad nüüd mõlemad.»

«Sanitar! Tulge nüüd, aidake mul naised ära pesta!»

Pesemisring läbi, saab kell juba seitse. Nüüd on veel filtri põrand pesta. Sünnitustoa sanitar kõigub kahe ääretasa täis platsentapangega (mitte et öösel nii palju lapsi oleks sündinud, pangedes on muud sünnitustoa prahti ka) minust mööda. Jälle üks öö on läbi. Ma tahan olla siin nii palju öid, et teada, mis tunne siis on, kui ei hakka hale imikutest, kes juba hommikul nelja-viie ajal vääksuma hakkavad, üksteist taga õhutades; mis tunne on, kui võid sünnitavale naisele rahulikult ja tüdinult öelda: misasja te karjute, sünnitage parem . . .

Neli minutit enne seitset õhtul alustan tõusu Toomemäe teest. Kümme minutit hiljem sätin kõvakstärgeldatud valget torbikut pähe. Naeratan profülaktika mõttes filtri ämmaemandale. Öö võib tulla.

Ja ta tulebki. Kõigepealt heliseb muidugi mitu korda järjest telefon. «Kas minu naine on juba sünnitanud?» «Mis ta nimi on? Vaadake, meil on siin seeriatootmine.» «Me ju nüüdsama õhtul tulime . . . ah nimi, jah . . .» Tirrr . . . «Tere . . . vabandage . . . kas te saate kuskilt teada . . . või vaadata, ee, vabandage, et tülitan, aga . . . Kas Marika Pavlova on juba sünnitanud. Ta tuli sisse päeval kell kaksteist.» Naine räägib pehme, omapärase aktsendiga eesti keelt, see pole tegelikult üldse oluline, tema hääles on nii palju muret ja kaasaelamist, et söandan küsida: «Te olete ema?» «Jah.» «Ma lähen üles vaatama. Helistage, palun, uuesti viie minuti pärast.» Üle viie minuti mul sünnitusseisu selgitamiseks ning tagasijooksmiseks ei kulu. Ei tohigi kuluda, sest pole minu töö öö ajal informatsiooni koguda ja levitada. Nagu ei ole minu töö ka öised kõnelused sünnitajate omastega. Olen kõige selle eest tõreldagi saanud, põhjendusega, et soodustan nõnda halbade harjumuste tekkimist. Informatsiooni annab selleks määratud isik kindlatel päevastel kellaaegadel. Ja hilisõhtul filtrisse helistajad peavad arvestama, et ebaseaduslikult kolmandat valvet järjest tegev surmväsinud ämmaemand, kel pole kaugeltki alati tudengist sanitari öiseks

valvekaaslaseks, teatab tõredalt: teateid hakatakse andma hommikul kella kaheksast.

Te küsite, miks see ämmaemand teeb kolmandat valvet järjest. Ta on olnud kakskümmend neli tundi haiglas ja peab olema veel kaksteist. Üks õppejõud rääkis sellise loo. Pärast sünnitust oli arstil ja sünnitanul jutt töö peale läinud. Patsient ütles arstile, et töötab vasikatalitajana, töö olevat väga raske, aga palk väike. «Kui palju siis?» huvitunud arst. «Noh, paar-kolmsada kuus. Aga mees traktori peal saab hooajatöödel üle poole tuhande.» «See ämmaemand,» öelnud seepeale arst, «kes praegu teie lapse ilmale aitas, saab kuue kaheteistkümnetunnise valve eest kuus 90 rubla.»*

Üks naine sünnitas just poja, teine ligi neljakilose tütre ja on juba raami peal ... Tirrr ... Kui NIIMOODI küsitakse, siis lihtsalt ei saa öelda, et teateid hakatakse andma hommikul kell kaheksa ja mis te närveerite, küll läheb kõik hästi. Emadele ei saa päris kindlasti nõnda öelda. Nad ju mäletavad, kuidas nad sedasama last sünnitasid, kes nüüd oma lapse ilmaletuleku vaevades on. «Ei, ei ole veel sünnitanud. Helistage umbes poole tunni pärast.»

Kuulen vaikset koputust uksele. Seejärel ilmub ukseprakku karvamüts, kasukas käsi, pool külge, lõpuks on terve turd ja suur meesterahvas sees, lumine sorguskarvaline müts ühes, pungil plastikaatkott teises käes. «Andke andeks, ee, vabandage, teate, ma ei saanud kuidagi päeval töölt tulla, ee, naisele pakki tooma ...» Miks on nad kõik nii arglikud, need tulevased ja vastsed isad, kes siia satuvad. Hando Runnel kirjutas kord umbes sedamoodi, et sünnitusmaja on kui tempel, kus naised oma müsteeriume peavad ja kust isad hästi kaugel hoitakse. Kui tulevasel isal õnnestub koos tulevase emaga üldse sünnitusmajja jõuda (kiirabiautosse ei pääse ta sugugi alati), saab ta naisele vastuvõtutoa lävel veel tillukese musi põsele poetada ja siis saadetakse ta minema.

Too mees seal uksel on muidu küll kartlik ja häbelik, aga hääl on tal vali ja mina ei tea veel sugugi, kuidas tänane valveämmaemand suhtub sellesse, et pakke tuuakse öösel kell pool kaksteist. Mulle on resoluutselt selgeks tehtud, et pakkide ja kirjade toomiseks on KINDLAD KELLAAJAD, «sest ega iga öö pole filtris sanitari võtta ...» See väide on ausaltöeldes nii vastuvaidlematult õige, sanitaridega on tõesti lugu napp, et ma nüüd sõrme suule surun, plastikaatkoti võtan ja palati numbri ning nime järel pärin.

Jooksen jälle mööda laia treppi. Tuulekojas, kui seal hommikul põrandat kogemata liig suure veega pesen, tekib põrandale jääkile, vaat, et keegi pikali ei kuku, lihtsalt inetu oleks olnud seda meest paluda seal eeskojas oodata ... noh, loodame, et keegi ei tule ... Ma ei tahaks, et see mees elaks üle piinlik-tobeda stseeni teemal «Teie (kõrvalise, asjassepuutumatu) isiku tuvastamine», finaaliga: «Vastuvõtuosakond on sünnitajatele, näete isegi, et siin pole ruumi, ärge segage.» (Muide, et siin on ülivähe ruumi, näeb igaüks. Ma olen näiteks veendunud, et sünnitamatulnule ON pelgusttekitav, kui ümberriietumine tuleb toimetada otse siinsamas, välisuksest sisenemisel, aga ega kusagil mujal ka kohta pole.)

Olen peagi tagasi sõnumiga, et poiss sööb ilusti, on väga oma isa moodi, ema hästi kirjutada ei jõua, aga palub kampsunit ja villaseid sokke, sest palatis on väga külm. «Kas te poolteise tunni pärast olete veel siin? Kas ma võin siis uuesti tulla, noh, seda kampsunit ja sokke tooma?» Väljas on lörtsisadu tuisuks muutunud, tuul lõõtsutab tuulekotta, uks kolksatab, kuulen ärasõitva auto mürinat. Poolteise tunni pärast on mees kampsuni ja sokkidega tagasi. «Te vabandage, ma nii öö ajal, homme kell kuus hommikul lähen jälle sõitu ja pikk päev on, maainimese asi ... kas seal palatis on ikka väga külm?» «Täna topiti madrats akna ette, vast läheb homseks soojemaks,» lohutan öist külalist.

Majas on vaikne. Kerin end kõvale sohvale rulli ja püüan silma kinni lasta.

Äkki kõlab läbi vaikseksjäänud maja karjumine. Kannatamatu ja võitlev. Ma ei ole sellega siiamaani harjunud.

Uus karjumine. «Õige tihedasti. Varsti vist juba sünnitab,» mõtlen, ja taipan, et see ongi vist juba natuke HARJUMINE. Aga kisa on hirmus, kuidas nüüd öelda — loomalik.

Kord tegin kaks kaheteistkümnetunnist valvet järjest. Hommikul, kui tulin, oli üks naine juba korralikes tuhudes. Öösel ta kähises: «Ma ei suuda enam, aidake, palun, see ei ole ju enam normaalne ... ta (laps) ei tule ju ...» Ja siis, kui valu natuke järele andis: «Eile õhtust pole maganud, ei jõua enam, ei taha.» Ta hingeldamisest kuivakstõmbunud huuled veritsesid. Lõpuks tehti naisele keisrilõige, sest lapse südametoonid hakkasid kaduma. Kui ta raamile pandi, tänas ta jumalat, et tangisünnitust ei ole vaja teha ... Suur poiss oli sel naisel. Üle nelja ja poole kilo. Ämmaemand jooksis temaga operatsioonisaalist mähkimisruumi, laps oli sinkjas, ei teinud häält. Külm vesi, laks vastu jalataldu ... lapse jalad vajusid lõdvalt laiali. Respiraator, hapnik ... Kui hommikul valvest lahkusin, karjus poiss nagu Kalevipoeg.

Trepilt kostavad kontsaklõpsatused. Koputus. Väga sale naine astub sisse. Järeldades, et tegemist ei ole sünnitajaga, klassifitseerin ta kiiresti kas mõne arsti või õe tuttavaks või rasedus-patoloogiasse tulijaks.

Panen laelambi põlema ja selle valgel hakkab naine rääkima. Tunnen ta häälest kohe ära, seesama pehme aktsent, mis ennist telefoniski. «Ma helistasin enne. Mu süda nii väga valutab. Tütar tuli juba hommikul haiglasse.» Ämmaemand on jutu peale samuti eesruumi tulnud. «Kas esimene laps?» «Jaa.» «Noh, siis pole viga midagi. Paljudel läheb kaksteist ja neliteist ja kuusteist tundi ja rohkemgi veel.» «Tema ise sündis mul tunni ajaga. Pesin kodus põrandat, kui tundsin valu, ja tunni aja pärast oli juba tütar käes.» «Nii kergelt läheb küll vähestel,» vangutab ämmaemand pead ja küsib siis: «Ainus tütar?» «Ainus.» «Kergelt sünnitasite, oleks võinud ikka rohkem lapsi olla.» «Mees läks ära ...» Ämmaemand pöördub minu poole: «Minge vaadake ..., minge liftiga, mis te jooksete.»

Üleval küsin naise järele, kelle ema all vastuvõtutoas ootamas. «Viidi just opile.» Ah nii, ema tundis siis õieti, et kõik ei ole päris korras.

Kõmbin trepist alla ja mõtlen, kuidas keisrilõike asja emale kõige paremini seletada. Tema ei pruugi ju teada, et VÄGA paljud saavad oma lapsed elusalt just niimoodi kätte ja et mõni on kolm kordagi nõnda lapsi ilmale toonud.

Hiljem sain aru, et kõik mu hästi läbimõeldud jutt sellest, et hea arst lõikab ja keisrilõike puhul jäävad ära igasugused vastikud rebendid ja õmblemised ja et lapselaps on varsti käes, kõik see kena jutt ja mu lahke naeratus olid mõttetud, sest emal all vastuvõtutoas oli peas vaid mõte, et tema ise oli sünnitanud tunniga, aga tema tütar pidi kannatama rohkem kui kaksteist tundi ja lõpuks viidi veel lõikusele.

Naine hakkas nutma, nagu võõraste ees ikka nutma hakatakse: esiteks pööras pea ära, neelatas ja püüdis vargsi käega silmi pühkida, aga siis ei saanud enam nuttu rohkem tagasi hoida, taskurätikut ei olnud nii kiiresti võtta ... Oma ilusa punase-kollasekirju karvase salli nuttis ta üsna märjaks, enne kui ma talle sain öelda, et ta on nüüd kolmekilose tüdruku vanaema.

Trenn läheb viis minutit üle. Mu kaks kaaslast, arstitudengit, on veidi imestunud, kuuldes minu kiirustamise põhjust. «Sina sanitariks? Nojah, miks ka mitte.» Selles viimases lauses on vähe arusaamist ja palju tolerantsust. Nad kiirustavad Maarjamõisa haiglasse ja ma tean, et see neile nö kolmas õppetöö vorm on. Hüüame teistele veepladinasse nägemiseni, ja kähku minema.

Päevane sanitar kiirustab mulle tööd kätte näitama. Ta on vana väsinud naine ja tal on ilmselt hea meel, et saab minu hooleks jätta äsjalõppenud sünnituse koristamise. Mõlemad sünnituslauad on täis. Ühel algab parasjagu õmblemine. Minu isiklik humanitaarhariduslik eriarvamus pooldab novokaiiniga (kui paremat pole) tuimestamist. Muidugi, kui seda õmblemist ei ole rohkem kui paar pistet. Tänane intern minu leerist ei ole. Ta kas ei usu novokaiini tuimendavasse jõusse või ei viitsi ta ... Ükskord ma küsisin, miks see tuimestamine nii juhuslik on. Õmbleja vastas, et novokaiin ajab õmmeldava koha paiste. Aga naised võpatavad iga nõelatorke peale ja küsivad, kas see on viimane. Ja on nii, et mõne ämmaemanda käes ei rebene enamik naisi üldse või siis väga vähe ... Aga sünnituslugudes on alati «kõrge venimatu lahkliha» ja säärast siirast rubriiki nagu «vastuvõtja praak» ei ole ...

Nii. Kõik riistad on kraanikausis. Nüüd kiiresti vähemalt üks laud korda, uut sünnitajat vastu võtma. Raamile puhtad linad. Kus on teine tekk? Manööverdan valmisseatud raami sünnituslaua kõrval ja vassünnitanu lohistab end raami peale. Sõidame koridori. «Äkki on teil kodus telefon? Tahate helistada?» Naine kohmetub: «Kas siis saab?» «Ma annan toru teie kätte ja valin numbri, mille te mulle ütlete.» Kui uuesti sünnitustuppa kiirustan, kuulen, et vastsündinud poisil on isa moodi väike armas lõug ...

«Sanitar! Üks naine on jälle oksendanud!»

«Sanitar! Tehke uuele sünnitajale voodi korda!»

Muidugi. Kõik voodid eelsünnituspalatis on täis, peale selle ühe, kust naine just sünnituslauale läks ja tüdrukuga maha sai. Aga selles voodis on veel lootevett ja verd täis linad, käkru

---

* Andmed on mõni aasta vanad. Ehk on palka vahepeal mõnisada protsenti tõstetud?

ja kortsus, valust vaevatud. Uus sünnitaja, plastkott arglikult näpus ja uhiuued sussid varba otsas — küllap on esmasünnitaja, ootab arglikult voodikohta.

Uus pesu voodisse. «Tulge siia. Kui soovite midagi, küsige kohe, eks!» Mul ei jää enam aega sellele plikaohtu naisele julgustavalt naeratada.

Pool kümme tekib sünnitustoas paus. Konveier on hetkeks seisatunud.

Kööki teisele korrusele lähen tagatreppi mööda. Vana Anatoomikumi farmakoloogia kateedri aknad on kollast valgust täis. Mulle tuleb meelde lugu, mida arstitudengid masohhistlikult mõnuledes üksteisele mõni aeg tagasi rääkisid. Et kui Moskva kontrollidest üks Toome sisehaiglas iroonilis-retooriliselt küsis, et kas teil (st meil) Pirogovi ajast peale midagi muutunud ka on, olla legendaarne röntgenoloog Nils Sacris hüüdnud: «Jaa! Elekter pandi sisse!»

Valmiskeedetud tee juba ootab. Tarin selle elektripliidile soojenema. Seinakapis on küpsisepakid virnas. Igale emale on õhtueineks ette nähtud kaks küpsist. Varematel aegadel olevat kooki olnud. Võibolla on nüüdki, ainult mina pole niisugustesse valvekordadesse sattunud. Laon küpsised taldrikule, ise mõtlen, et millest täna puudus tuleb: teest või küpsistest. Tavaliselt teest. Sest juua need imetavad emad tahavad. Näh, üks küpsis läks pooleks, pole viga, selle saab tervele peale sättida . . .

Lapsed sõidavad juba õhtusöögilt oma magamissaali, otsustan köögiukse tagant kostva vankrikõrina ja harvade vääksude järgi. Kas hakata eraldi veel vett keetma või mitte? Tee lahjendamiseks. Sest ei saa ju janusele poolt klaasi siirupmagusat teed valada ja mõnda hoopis ilma jätta. Kui palju ma olen neile siia kööki juba kirjakesi jätnud, et teed on vähe — kas kolm või neli korda? Noh, nüüd on vist juba päris soe . . . Paganama kuum see pütt põhja alt. Kurat! Oma pool klaasi läks kindlasti maha. See täis pütist kannu valamine on alati üks õnneasi. Äh!

Ja üleüldse võiksid nad enamikus ise oma tee järel käia, mõtlen, kui kuuma teekannu ja küpsiseid täis taldrikuga palatiuksi kinni ja lahti püüan lükata . . .

. . . Ja üleüldse võiksid nad enamikus ise oma toidu järel käia . . . tuli mulle väga selgesti meelde mu isiklik-ajalooline mõttevälgatus, kui kolmanda päeva hommikul pärast oma lapse sündi palatikaaslaste pealekäimisel otsustasin koridori teise otsa sööma minna. Ja poole tee peal hoidsin ometi kahe käega seinast kinni ja otsustasin, et ka see koridor on ikka liiga pikk ja inimene võib neli päeva väga hästi vaid õuntest ja neljast apelsinist toituda . . .

Ämmaemand toimetab midagi palatis ja mu sisseastumisel küsib üks naine aknaalusest voodist: «Ehk saaksite mulle siia mõne tite rinna otsa anda. Rinnad väga valutavad.»

Tolle naise sünnituse ajal olin just valves. Ta tuli rasedus-patoloogiast ja ütles mulle, et kardab väga. Et esimene laps on juba suur ja ta ise pole enam noor. Tema teine laps ei tahtnud ega tahtnud sündida . . . Arstid elustasid seda elutuna sündinud last kaua aega, minu vahetus lõppes, läksin töölt ära, kui nad ikka veel püüdsid. Nüüd on see naine siin palatis, kus kuus imikut viis korda päevas kuue õnneliku ema juurde tuuakse . . . Milleks siis seitsmendale selline karistus? «Pole ju eraldi palatit. Küll ta kannatab. Üksinda oleks võibolla hullemgi.» See on asjalik vastus. Muidugi kannatab. ON enne välja kannatatud ja kannatatakse ka edaspidi. Aga mille nimel? Mispärast?

Alla filtrisse on vahepeal jõudnud uus sünnitaja. «Jälle üks nutetud silmadega . . .» vilksatab mõte läbi pea. Alles mu eelmise korra filtri valve ajal oli üks, kes nutuga sünnitama läks. Ta oli sussid maha unustanud ja ei tulnud poti peal kogemata potti määrimata toime. Ja astus kaalu peale kohmakalt. Ja ämmaemandal oli paha tuju. Või oligi too säärane tõre ämmaemand . . . Igatahes ta pahandas tolle sünnitama tulnud naisega nõnda . . . noh, nagu ikka poes ja koolis ja haiglas teenindajad inimestega vahel pahandavad. Aga too sünnitaja ei olnud selle stiiliga harjunud või oli ta lihtsalt väike õrn naine . . . Ma nägin, kuidas tal hakkasid huuled tasakesi värisema. Niisugune huulte värin oli nii paganama tuttav, et mul endalgi hakkas kurgus pitsitama. Lifti oodates nägin, kuidas naisel pisarad mööda põski jooksid. «Teil veab. Täna on väga hea brigaad tööl. Tark arst on. See ämmaemand seal all on meil karmi ütlemisega.» Lift jõudis alla ja me sõitsime üles. Viisin ta eelsünnitustuppa. «Te olete hästi vapper. Ja küllap teil läheb sünnitus kergelt, paistate säärane sale . . .» «Oh, et see jutt ikka tõeks osutuks. No natukenegi . . .» mõtlesin alla tagasi sõites.

Kui ma hommikul härmatanud Inglisillale ronisin, vaatasin tagasi sünnitusmaja poole. Mu kujutlus tekitas Toome puude alla ühe turismigrupi, kellele giid usinasti seletab: «See haigla ehitati 1842. aastal kahekorruselisena ja 8 voodikohaga, 1911—12 ehitati 3. korrus ja 1976. a hoone rekonstrueeriti 200 voodikohaga haiglaks. Veel 20. sajandi 80ndatel anti siin tolle aja kohta kõrgesti kvalifitseeritud arstiabi . . .»

. . . Eelsünnituses näib olevat rahulik. Magada või lugeda? Ei, lugeda ei saa, see on selge. Keri jalad enda alla või siruta välja, see ei muuda asja. Järelikult peab püüdma natuke tukkuda. Diivan on kitsas, aga pehme, kare tekk kratsib kurgualust . . . «Sanitar!» Hüppan püsti. Müts, ninalapp. Külm. Naine on juba laual. «Hingake sisse ja kui valu tuleb, pressige kolm korda järjest.» Naine pressib. «Pressige üle valu, saate aru, valust üle tuleb pressida!» Naine pingutab ja pingutab, aga ei jõua. Pisike ja kleenuke arst surub kogu keharaskusega sünnitaja kõhu peale. Lapsel on pool pead juba väljas. Ämmaemand toetab lahkliha: «Pressige nüüd kõvemini! Issand jumal, te tapate lapse ära!» Pea on väljas ja ämmaemand saab sellest kinni. Tirib. Sõrm on nüüd lapse kaenla all . . . veel natuke. Sooh, poiss on käes! Aga laps on elutu, käed-jalad laiali. «Issand jumal, issand jumal küll!» sosistab ämmaemand lapse neelu ja nina respiraatoriga puhastades. «Tooge külma vett!» Arst pritsib lapsele külma vett. Lõpuks hakkab laps karjuma. Käed-jalad liiguvad. Silmatilgad, vann, nabanööri sidumine. «Õli, palun!» Valan ämmaemanda kummikinnastele suure õliloigu ja valkjas lootevõides imik hõõrutakse sisse. Ta on nüüd karjumise järele jätnud. Lambi all on soe. Ämmaemand venitab vastsündinu pikkuse mõõtmiseks pisikese jala sirgeks. 51 sentimeetrit. Peaümbermõõt. Särgike selga, nabalapp on juba korras. «Mähkige nüüd lõpuni!» See, kes mähkima peab, olen mina. Ämmaemandat vajab juba uus laps.

Kuulujutud kõnelevad, et too soojenduslamp olevat kuskilt põrsastele määratud lambifondist inimimikutele sahkerdatud . . . Eelmine lamp oli küll vilets, kippus isegi kõrvetama.

«Sanitar!» Üks naine tuleb sünnituslauale aidata. Ta vaatab mulle suurte silmadega otsa, hoiab kõvasti käest ja ütleb, et ta nii väga kardab. «Ärge palun minge ära! Hoidke mul käest kinni! Aiiiii . . .» Ta kahmab mul randmest ja pigistab. Valu peab päris suur olema, sest ka mul on valus ja hommikul avastan randmelt sinised laigud. Hommikul on sellel naisel juba tütar mõned tunnid ilmas elanud. Naine ise magab. Aga enne kui magama jäi, sosistas ta kiiresti-kiiresti: «Ärge minge ära . . . Issand-kui-hea-te-olete-ärge-minge-ära . . .»

Järgmisel õhtul mõtlesin, mis saab, kui tuleb jälle niisugune sünnitaja, kes üles ei jõuagi, vaid sünnitab lapse siinsamas filtris. Ükskord nii oligi. Lapse isa ise assisteeris. Igavene tubli mees oli. Siin ja seal ikka kuuleb, et isad võiksid ka olla oma laste sündimise juures . . . Nojah, naised ise ju ei näe, kui verine sündmus see inimese ilmatulek on. Tookord, kui meil see filtrisünnitus oli, kui ma trumliga alla jõudsin, oli laps juba käes, seda verd ja verepritsmeid andis alles nühkida. Aga laps sündis küll nii kähku, et naine aina naeratas ja vabandas, et ta hoidnud küll terve tee jalgu ristis . . .

Ahaa. Auto. Peatus. Nüüd läheb natuke aega . . . Noor valges kitlis mees teeb ukse lahti ja kaob. Külm tuulepahvak lööb vastu jalgu. Ootan sünnitajat . . . kes tuuakse sisse millegipärast kanderaamil. Helistan liftikella. Veel ja veel, mulle tundub, et pean väga kiiresti helistama.

Ämmaemand jõuab tagasi. Saateleht. Verejooks. Lõunast saadik. «No-miks-te-ta-siia-tõite-günekoloogiasse-oleks-pidanud viima! No kus ma lähen temaga läbi sünnitusosakonna! Mina saan teie pärast riielda . . .» Ämmaemanda ehmunud-rumalast riidlemisest välja tegemata lükatakse kanderaam lifti.

Varsti jõuab alla liftitädi, kes ütleb, et ämmaemand on unustanud oma haige südame ja jooksnud . . . kuni kokku vajunud. Operatsioonitoas. Talle tehtud süste ja pandud lamama.

Jälle auto . . . Reanimatsioon. Reanimatsioonibrigaad lahkub. Ei, midagi ei olnud võimalik enam teha. Nähtavasti oli naine juba sünnitusmajja jõudes kliinilises surmas.

Valvearst tuleb alla. Helistama. Sest laipa ei saa jätta haiglasse, siin pole elavategi jaoks õieti ruumi. Laip on vaja viia paari künka kaugusele prosektuuri. «. . . Haiglal ei ole oma autot, saage aru . . . no mis vahet seal on, et ei surnud tänaval . . . ei, haiglas ka mitte, meile jõudes ei olnud enam elus . . .» Miilits keeldub aitamast. Naise toonud kiirabiarst samuti. Keegi ei tunnista omaks. Miilits ühendab telefonitsi kõik kolm vaidlevat poolt. «. . . Ma ütlen teile, teil tuleb pahandusi. Sellises seisundis haigele oleksite pidanud kohe reanimatsiooni välja

Järg lk 32

Atleetvõimlemine NAISELE?

ANNE LILL

TIIT KOHA foto

Atleetvõimlemine toob kujutellu ülitreenitud musklimehed, inimvõimete tipul treeningu higilõhnases, jõumasinate kõlksatustest kaikuvas harjutussaalis, elu täis loobumisi, range eridieedi, mitmesugused stimuleerivad, toniseerivad, lihaste kasvu pärgutavad rohud ning nendest tulenevad ohud. Omamoodi põnevust ja keelatud vilja maitset on kõige selle ümber loonud ametliku spordielu kauane eitav hoiak kulturismi suhtes.

Naine atleetvõimlemises?

Mõnelegi on ehk pihku sattunud välismaine kulturismiajakiri, ülespaisutatud lihastega naisatleetide fotod sees. Teistel on õnnestunud näha filmi või videosalvestust mõnest naiste kulturismi tippkonkursist, kus asjatundmatule pilgule äravahetamiseni sarnase ülivõimsa muskulatuuriga «Miss Olümpiad» naiseliku elegantsi ja vastast-trumbata-sooviga kehailu näidata püüavad, meeleolukas muusika taustaks. Kolmandad on olnud tunnistajaks koguni meie oma tugevate naiste ülesastumistele. Väheke salapära üheltpoolt, ähmasevõitu ettekujutus teiseltpoolt — hinnanguandja on kimbatuses, igal juhul ei jää ükskõikseks. 80ndatel aastatel tekkinud naiste võistluskulturismil on vaimustatud pooldajaskond, fanaatilised harrastajad, mõistagi ei puudu mahamaterdajad. Maitse küsimus.

Atleetvõimlemisel on aga ka teine, rahvasportlik külg, mis erineb tippkulturismist sedavõrd, et need kaks nähtust ei ole kõrvutatavad. Tippatleedi eesmärk on viimseni väljaarendatud musklid, tervisenõudleja soovib kehailu, head enesetunnet ja vormisolekut. Atleetvõimlemine kui kehaliste harjutuste süsteem kehavormide arendamiseks pakub võimalusi mõlemale. Viimastel aastatel on ala populaarsus kasvanud just tervisesportlaste seas nii üle maailma kui ka Eestis. Avatakse uusi treeningusaale, luuakse harjutusrühmi ning klubisid.

Kaalukas panus on Tallinnas tegutseval teeninduskooperatiivil «Fortius». Seal valmistatud trenažeridega on sisustatud ajakohaseid harjutussaale Eestis, mujal Liidus, ka Ungaris.

Enne «Fortiuse» atleetvõimlemisklubisse minekut teadsin, et klubi pakub sportimisvõimalusi ligi paarile tuhandele pealinlasele, viiendik harjutajaist on naised. Keelel oli mitmeid küsimusi: mis toob naise atleetvõimlemissaali, kuidas nad treenivad, kes ja kuidas koostab harjutuskavad, kas kulturism ei tee naist mehelikuks, kas kõik soovijad võivad atleetvõimlemisega tegelema hakata või . . .?

Üks «Fortiuse» võimlemissaale asub uue raamatutrükikoja poolkeldrikorrusel. Peegelseintega ruum on meeldiv ja valguskõllane, silma hakkab rohelus, toalilled. Mugav ja kodune. Taustaks vaikne muusika. Treener peatub kord ühe, kord teise harjutaja juures: juhendab, näitab ette.

Treeneritetoas olid ägedas arutelus mehed: «Fortiuse» esimees Jaan Bach, vanemtreener Pranas Mickevičius ja treener Rein Kimber.

«Ja need on meie missid! Hale vaadata — ei oska liikuda, ei suuda seista! Kahekümnesed ja juba lihased lõdvalt võdisemas! Neist võiksid kenad daamid saada, kui nad viitsiksid enda kallal natuke vaeva näha, aga praegu . . .» (Minu külaskäik sattus ühele Miss Estonia *valimisele järgnenud päevadest.)*

Sooh! Olin kahevahel. Kas üldse oma jutuga välja tulla? Kui siin latt nii kõrgele on tõstetud, et väljavalitudki karmi kriitika all, kas julgen siis kõneks võtta sportimisvõimalused keskmisele eesti naisele, kel parasjagu aastaid, ülekilogramme, istuv töö ja mitmel pool seismist nõudev olme? Õnneks taandus meeste keskustelu naissoo suhtes märgatavalt sallivamaks.

Missiks püüdlejad on kõik pärit meie ajast ja elust. Tegelikult vääriksid kõik viisteist neidu julguse eest (taas)algatada liikumist naise ilu väärtustamise nimel missikrooni. Ei saa neist ühelegi süüks panna, et keskkond, kus on harjutud välist ilu ebaoluliseks pidama ning naises ainult tööjõudu hindama, pole kujundanud arusaama, et kehailu nimel tuleb t e g u t s e d a; et loodus võib anda suurema või väiksema võimaluse saada kauniks, aga see, missuguse tulemuseni keegi jõuab, oleneb kõigepealt endast. Mele tüdrukuid on maast-madalast õpetatud ilupüüdlusi edevuseks pidama. Ületähtsustatud loomulikkusenõue on tegelikkuses valdavalt teisenenud minnalaskmiseks.

Jaan Bach: «Mujal, põhjanaabritel sealhulgas, on tava iluduskuninganna tiitlipretendente enne publiku ette viimist pikema aja jooksul ette valmistada — õpetada, treenida. Atleetvõimlemine kuulub siia juurde, nii saab kiiresti keha vormi viia, kauniks võimelda. Kulturismi abil saab igaüks kõrvaldada figuuri väiksemaid ja isegi suuremaid iluvigu. Eriharjutustega on võimalik vähendada soovitud kehapiirkonnas rasvkudet, kui vaja — mõnd lihasgruppi vormikamaks treenida. Sünnipäraselt proportsionaalse, esteetiliselt täiusliku kehaehitusega on üksikud. Ja nemadki vajavad vormispüsimiseks sportlikku koormust. Tegevuseta lihas kõhetub, vajub lõdvaks. Liikumisvaegus on ilu esimene vaenlane. Asjata pole Hollywoodis body building *kõigile näitlejaile kohustuslik.»*

Kehailu on naise enesetunde seisukohalt palju olulisem kui meil sellest kombeks on kõnelda. Välimuse puudujääkide tunnetamine sunnib teinekord loobuma moodsast riietusest, kahandab enesekindlust. Kõige halvem, kui sellest võrsunud läbielamised ja pinged arenevad suhtlemiskonfliktide ning kompleksideni. Neist sugenev valehäbi ei luba sageli isegi nendesamade iluvigade ületamiseks midagi tegema hakata.

«Käestlastud keha häbenetakse väga, aga võimlemissaali tulekuks napib paljudel ettevõtlikkust ja ka julgust,» kõneleb Pranas Mickevičius. «Õhtupimeduse varjus jooksmas veel käiakse, aga psühholoogiliselt eriti raske on kogu oma nõrkuses ja saamatuses (algaja puhul on see paratamatu) teistega koos treeningule tulla. Mul on mitu niisugust tuttavat: küsivad treeninguplaane, kirjutavad harjutusi üles, aga klubisse ei tule mingi hinna eest. Ei tea, kas nad hakkavad harjutusi kodus kapis tegema! Mõnele olen pärast asjatut ootamist südametäiega öelnud, et istu aga istu veel kümme aastat, pista saiu ja kooke, vaat kui ükskord enam käia ei jaksa — siis tule!»

«Kes esialgsest häbelikkusest üle saab, on poolel teel võidule,» jätkab Rein Kimber. «Meil klubis valehäbi pole, siit tullakse abi otsima nagu arsti juurde. Mured räägitakse südamelt ära. Harjutuskava koostamisel on treeneril tarvis teada võimleja enda taotlusi: kes loodab treeninguga selga sirgemaks, taljet nõtkemaks, kes rinda vormikamaks saada, ühel jalad liiga peenikesed, teisel vastupidi. Kõige rohkem on naisi, keda liigne kehakaal võimlemissaali on ajanud. Kulturism on suurima energiakuluga spordiala, kaalu vähendamiseks sobivaim.»

Atleetvõimlemistreeningud algavad meestele ja naistele ühesuguse sissejuhatava kavaga. Kõigepealt õpitakse trenažeridel

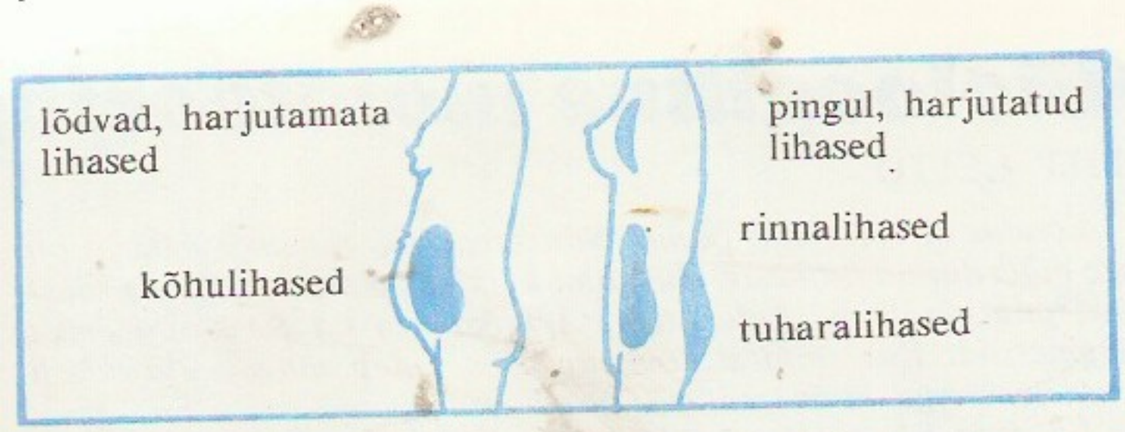

võimlema, tugevdatakse põhilisi lihasgruppe. Pikemat aega spordist eemal olnul oleks õige enne atleetvõimlemist tõsta organismi üldist suutlikkust mõne vastupidavusalaga, näiteks metsajooksuga. «Fortiuses» nii tehakse. Algajate naiste tavaline puudus on nõrgad käelihased. Esialgu tulebki küllalt palju teha kätejõuharjutusi, et hiljem eritreeninguga hakkama saada. Harjutused atleetvõimlemispinkidel ei kujuta endast ületamatult keerukaid ning raskesti õpitavaid liigutuste kombinatsioone. Algusnädalatel püütagu võimalikult täpselt täita treeneri juhiseid. Tasapisi tuleb kindlustunne, võimleja hakkab tunnetama oma lihaseid ja kogu organismi seisundit treeningul. Kõik on trenažeridel toime tulnud, valestiharjutamisega pole keegi endale viga teinud. Natuke lihasevalu on esialgu kõigil, treenimata keha kohaneb koormustega. Vähehaaval tuleb hea mõnus tunne pärast võimlemist. Tavaline treeninguskeem on selline: soojendus, atleetvõimlemisharjutused, lõpuks veerandtund veloergomeetril.

Tingimata saab iga «Fortiuse» liige juhiseid, kuidas peaks läbi vaatama oma harjutused ja elamistavad. Rein Kimberi sõnul tuleb atleetvõimlemise all mõista mitte ainult spordiala, vaid ka eluviisi. Erilise täpsusega peavad kaloreid arvutama ning õiget eluviisi järgima mehed, kes on hakanud kulturismi harrastama soovist lihaseid kasvatada. Kõhnumissooviga naised võivad esialgu enamvähem harjumuspärase toidu juurde jääda — kehaltse koormuse kasvuga kulutatakse rohkem energiat ning kaal hakkab vähenema. Kindlasti on aga iga tervisesportlane tähele pannud, et ta on märkamatult hakanud eelistama ühtesid toiduaineid teistele, uni on muutunud sügavamaks, terve organism reguleerib ise oma vajadusi. Suitsetajaid atleetvõimlejate hulgas ei ole.

Atleetvõimlemine annab naisele tervise ja ilu ning on seepärast sobivamaid naiste tervisespordi alasid, ütlesid «Fortiuse» mehed. Peaasi, et endal järjekindlust ja tahtejõudu jätkub. Tähtis on esimese edu tunnetuseni vastu pidada.

Ligi paariaastase tegutsemisaja jooksul on kooperatiiv «Fortius» tuntuks saanud kulturismi ja rahvuslikke jõuspordialasid tutvustavate ning propageerivate võistluste, konkursside («Eesti I rammumees», «Eesti kõvem käsi», *«Fortius Open Cup»*) korraldamisega. Atleetvõimlemisklubi töös on tähtsaim tervisesport. Treeningud toimuvad «Fortiuse» harjutussaalides Tallinnas, Laki 26 ja Õismäe tee 90 tööpäeviti kl 13—22, puhkepäeviti kl 11—20. Kes huvi tunneb, võib nime kirja panna ja lähemalt tutvust teha. 7rublane kuuabonement võimaldab kolm harjutustundi nädalas. «Fortius» ootab ka aeroobikahuvilisi. Info telefonil 59-72-09.

Klubi liikmepiletiga pääseb «Fortiuse» võimlemissaalide juures avatud videobaaridesse. Samas toimuvad «Fortiuse» klubiõhtud.

Asutustele ja organisatsioonidele pakub «Fortius» võimalust osta trenažerikomplekte ning nõuannet treeningusaalide sisustuse ja atleetvõimlemise kohta.

vastu klaverikaant, nii et jalamaid vaikseks ehmusime. Teinekord oli «vait!» käratades vaja jalgagi vastu põrandat põrutada. Aga kui siis laulsime, pühkis meie juht laulu lõppedes tihti liigutuspisara.»[7]

«Kellahelin kuulutas laulmise tunni algust. Klassi sisenes Miina Härma ja hakkas rätte peast võtma. Ikka üks ja kaks, kuni neid sai kümme täis. Küll oli neid rätte heegeldatud ja kootud, küll villaseid ja siidiseid. Meie arvasime, et selline rättide hulk takistab viisikeste väljalendamist peast. Tegelik põhjus aga jäigi meile teadmata.»[8]

«Tihti mängis ta üksinda klaverit. Kui kell juba tundi «läks», siis tegime alati ukse lahti ja kuulasime, kuidas meie õpetaja mängib. Ta ei pannud tähelegi, kui me ukse avasime.»[9]

«Ta kordas tihti: «Ärge te kunagi laulu unustage! Jääge talle alati truuks!» Ja selle olen ma võtnud endale südamesse.»[10]

«Miina Härma elas pikka aega Kooli tänavas maja number 26. Tema korteri juurde kuulus ka rõdu. Hommikuti käis Miina Härma rõdul värsket õhku hingamas ja tegi ka hääleharjutusi. Ta ei laulnud kõvasti, kuid väga ilusti. Majaelanikud armastasid teda kuulata.»[11]

«Ta on jäänud mu mällu kui inimene ja naine, kes oli alati nooruslikult rõõmsatujuline, kõikide vastu heatahtlik, julgustav ja lohutav. Ta jagas ohtralt kiitust ning tulevikulootust õpilastele, kellele oli antud lauluhäält. Ei mäleta, et ta oleks suhtunud ühessegi pahatahtlikult või riielnud. Kui mõni ei jaganud laulu, siis arvas ta julgustavalt, et küllap hääl tuleb mõne aasta pärast. Tal leidus alati aega õpilastega mõni sõna juttu vesta, oli see siis tänaval, teatris või koolimajas.

Unustamatu on see kevad, kui õpiti tema loodud laulu Gustav Suitsu sõnadele «Nooruse unenägu». Et see laul oli täis uljast noorust ning kaasakiskuvalt sütitav, siis kaikus see kõikjal: koolimajas ja õuel, õpilaste kodudes, isegi põldudel töötades ning külatanumatel karja hoides. Tean seda omast käest. Olime kõik haaratud selle laulu ilust. Kui möödusin ühest klassist, kõlas sealt: «Noor olla, on kevadet rinna sees kanda», kui möödusin teisest, kajas: «ja kevade kohinat kuulata». Ja eemalt kuuldus: «Ja soonte sees lainetab veri ning silmis on igatsusmeri!»

Miina Härma ise, see valgepäine kaunitar sädelevalt säravate sõstrasilmadega tundis loomisrõõmu koos meiega. Kuigi ta käis tollal juba mitu aastat kuutkümmet, näis ta olevat noor, õnnelik ja muretu nagu meiegi.»[12]

«Ma pidin südamest tunnistama: ma ei ole oma rahvast mitte asjata armastanud. Andku Jumal, et seesugune armastus kuni otsani meie vahel kestaks. Rõõmuga rändan kodumaal, mis mulle igapäävaga armsamaks läheb, sest sellel teel õpin ma rohkem oma rahvast ja nende haritud mehi tundma. Meie rahvas on aga häste edenenud, seda peab igaüks tunnistama ja on täieste ärateeninud, et temale armastuses kätt võib anda ja hüüda:

Isamaa, sinuga kõnnin ma rõõmu rada
kui ka viletsusi sada.
Armastus, ühendus pühendagu meid,
et haridus edeneks.
Seda soovib südamest Teie Miina Hermann.»[13]

---

1 Karin Friedemanni kirjast M. Hermannile 18. jaan. 1927 Tallinnas
2 M. Lüdigi kirjutisest M. Hermanni 65. sünnipäeva puhul 9. veebr. 1929 Tallinnas
3 Arvustused *«Leipziger Neuesten Nachrichten»* 25. nov. 1893
4 *«Leipziger Tageblatt»* 8. veebr. 1894
5 J. Eriksoni vestlusest M. Härmaga, veebr. 1936
6 Lasteaiakasvandik Juulius Susi mälestustest ja õpilased Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumist
7 Salme Reinhold-Loona
8 Elfriide Kärner-Laas
9 Agathe Themas
10 Liina Laansalu
11 Liidia Palm
12 Marta Arike
13 M. Hermanni kirjast hr. Jungile 2. aug. 1889 Tallinnas

Teatri- ja Muusikamuuseumi arhiivimaterjale sirvinud ÜLLE REIMETS

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED. ÜHINEGE!

EN EESTI NAINE

EKP KESKKOMITEE ÜHISKONDLIK-POLIITILINE JA KIRJANDUSLIK-KUNSTILINE ILLUSTREERITUD AJAKIRI. ASUTATUD 1945. AASTAL. EKP KESKKOMITEE KIRJASTUSE VÄLJAANNE.
ILMUB KORD KUUS TALLINNAS.

SISUKORD

1 TIIA TOOMET Avaluuletus
2 Eestimaa naistele. Eesti naiste V kongressi eel
HILLE KARM Võimekas või võimetu valitsus. Noort peret märgates
3 AIMI PAALANDI Tahan läbi makaroni minna avatud vihmavarjuga
5 Info
6 Miss Estonia '88. Heli
7 TIIU KUURME Lapsepõlve võimalikkusest. 1
9 Tähelepanu, maijooks! Info
JUHAN SILLASTE Tööaeg — mõisapäevad või otsustame ise
11 Toimetuse postist
Kirjad elust
12 INGA PEETSALU Lustiline lastetuba
14 ASSE SOOMETS Armastus, ilu, sõprus ja tõde. Tüdrukute klubi
19 INGA RAITAR 100+(?)—(?)137
20 Tüdrukutele
21 INGE TRIKKEL Karurada
22 Miina Härma — 125
23 JUTA ÜTS Ei rahu enam
24 MARIA KALLING Rahvarõivastest, nostalgiast ja inglise moest
25 AMALIE TILIKASOVA Ja siis läks vanaisa kerjama
27 HALLIKI HARRO Ööd pühadeta majas
30 ANNE LILL Atleetvõimlemine. Naisele?
32 TIIT LEITO Bioloogiline monitooring
LISALEHEL krevetitoite, teeme ise pärmi, raklett, kohupiima toiteväärtusest, küülikupidamisest, paiseleht rahvameditsiinis, pidulikud seosed; vastab lastearst Anne Ormisson.
LÕIKELEHEL rahvarõiva käised suurustes nr 40, 46—48 ja 50—52 ning sirge seelik suurustes nr 46—50.
MUSTRILEHEL rahvarõivatikandid, kootud imikumüts ja äärepitsid.

TOIMETUS

Peatoimetaja
AIMI PAALANDI 68 13 12
Peatoimetaja asetäitja
HILLE KARM 68 13 13
Vastutav sekretär
MARE OTS 68 13 14
Toimetuse asjaajamine
ENE STUMER 68 13 10

Toimetuse aadress:
200 106 Tallinn, Pärnu mnt 67a

Osakonnatoimetajad
ANNE AARE 68 13 09
LUDMILLA MÄGI 68 13 14
ASSE SOOMETS 68 13 17
JUTA ÜTS 68 13 17
Kunstiline toimetaja
OTT HERODES 68 13 09
Tehniline toimetaja
ELLU TUSTI 68 13 09
Keeletoimetaja
ELLEN ARNOVER 68 13 11
Fotograaf
GUSTAV GERMAN 60 96 45

Praakeksemplaride asjus pöörduda trükikoja tehnilise kontrolli osakonda tel 681-411.

Ladumisele antud 28. 12. 1988. Trükkimisele antud 19. 01. 1989. 6,5 trükipoognat. Arvestuspoognaid 10,58. Trükikoja tellimus nr 5727. MB-00430. EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt 67a. Ofsetpaber nr 1, 60×90/8. Tingvärvitõmmiseid 17,04. Trükiarv 226 000.
Журнал Центрального Комитета КПЭ «Ээсти найне» («Женщина Эстонии»). Выходит раз в месяц. На эстонском языке. 6,5 печатных листов. Типография Издательства ЦК КПЭ, г. Таллинн, Пярну маантеэ, 67-а. Адрес редакции: 200 106, г. Таллинн, Пярну маантеэ, 67-а. Цена 35 коп. Заказ 5727. Тираж 226 000.

Bioloogiline monitooring

TIIT LEITO

Loodus ei ole enam puhas. Suuremal või vähemal määral on see määrdunud inimeste eluruumi kõikides paikades. Ei ole saastast puutumata ei Antarktika, Arktika ega ka Kesk-Ameerika ürgmetsad. Kus inimesi rohkem koos, tuleb mugav elu sageli oma tervisega kinni maksta.

Looduse hävitamine on küll silmale kole vaadata, kuid ei ole sugugi nii kaugeleulatuv kui tootmise ja olmega kaasnev saasteainete levik õhu ja vee kaudu.

Selleks et olukorda objektiivselt hinnata, on vaja peeglit, kust igal ajal oma tõelist väljanägemist võiks teada saada. Sellise peegli ülesannet täidab looduses bioloogilise monitooringu süsteem. Elusorganismides toimuvate muudatuste jälgimine on küll ainult üks osa ühtsest seiresüsteemist, kuid arvan, et kõige ülevaatlikum. Ainevahetuse tulemusena kajastuvad elusaines kõik teised muutused õhus, sademetes, vees, pinnases jm. Seega akumuleerub elusorganismis keskkonna momendiseisund. Et teada saada mõjurite osakaalu ja suurust, on vaja andmeid nende kohta ka eraldi.

Mürgiste ainete hulk elusaines on otseses seoses paiknevusega toiteahelas. Selle püramiidi aluse moodustavad rohelised taimed, tippu jäävad röövtoidulised linnud, loomad ja kalad. Neid analüüsides saamegi kõige paremini tõe jälile.

Paljude mürgiste ja kantserogeensete ainete «väljapesemine» organismist on väga aeglane. Kui juurdevool ületab väljavoolu, toimub mürgistumine. Sellega kaasnevad väiksemad või suuremad häired organismi loomulikus arengus ja elu järjepidevus on ohus.

1983. aastast alates analüüsitakse meil vett, õhku, sademeid, pinnast ja elusorganisme. Siia kuulub veel lindude, loomade ja taimede arvukuse muutuste jälgimine. Seda kõike tehakse nii suhteliselt puutumatus maastikus kui ka kõige rohkem reostuse all kannatavates paikades. Ikka selleks, et teada saada, kuhu poole oleme teel, kui kiiresti rattad veerevad ja kust pael kõige enam hingamist nöörib. See karm peegel peaks meile nii ajas kui ruumis pidevalt aru pähe panema.

Bioloogiline monitooring ei ole ainult vastavate ametkondade ja teadusasutuste ülesanne. Aus peegelpilt looduses toimuvast peab täies ulatuses jõudma iga inimeseni. See, mis juhtub meie koduloodusses, ei saa olla kellegi erahuvi. Häirekella keskkonna seisundi pärast lüüakse kõikidele — riiklikul tasemel ja igale inimesele eraldi.

Lk 29 järg

kutsuma . . .» Kauplemine kestab ligi pool tundi. Lõpuks soostub kiirabi naise prosektuuri viima.

. . . Hommikul jõudsin teise loengusse. Parasjagu nii, et esimese loengu õppejõudu tervitada võisin. «Miks te puudusite?» «Olin tööl. Täna erakorraliselt ei saanud varem tulema . . .» «Kui töö segab õppimist, tuleb tööst loobuda.» Piinlik oli. Aga ma ei saanud hakata seletama, et just valve vahetuse ajal tuli kaks sünnitajat ja ämmaemanda otsimine võttis aega ja platsentapang läks ümber.

* * *

Oli sügav lumi. Ja jõuluõhtu. Hommikul raamatukogu erifondis olin endale vanadest lasteajakirjadest mõned jõulujutud kinkinud. Faehlmanni juures põles juba kolm küünalt lumekumas, kui me oma, neljanda, sinna panime. Sünnitusmaja aknad olid valged. «Näe, jeesuslapsukesed sünnivad,» ütlesin mehele ja me naersime. Sest selles majas pole pühi, inimesed sünnivad kogu aeg, isegi oktoobripühade ajal.

«Mis sa arvad, kui keegi läheks praegu, jõuluõhtul sinna ja mängiks viiulit . . . ei, mõtle, kui sünnitusmajas oleks harmoonium, keset seda uhkeldavat laia trepiga koridori, ja kui siis keegi seda vahel mängiks . . .»

«Ei . . . Kui keegi läheks viiuliga, oleks see ebahügieeniline . . .»

Ohkasime mõlemad. Istusin lumme uppuvale pingile. «Tead, ma mõtlesin, et hakkan seda maja mõistma. Aga ma vist hoopis vihkan toda . . . asutust. Kuigi siin on nii palju kenasid inimesi, kes oma tänamata ja tasumata tööd teevad korralikult ja kohusetundlikult.»

TIIT LEITO foto

INDEKS 78190

EN

ESTI NAINE

HIND 35 KOP

MARIA KALLIN-
GU artikkel lk 24

DANIEL HECHTER